

30. III. 1962

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

JANUAR 1962. GODINA VI

1

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA VI
Januar 1962.

Uredivački odbor

Predsjednik NIKOLA MINČEV; *članovi*: dr JOŽE BRILEJ, BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK VOJO RAKIĆ, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«
BEOGRAD, Knez Mihailova 6

SADRŽAJ

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1962.	1— 4
Budžetski sistem i budžetska potrošnja	5—12
Bankarski i kreditni sistem	13—19
Čist prihod i njegova raspodela u periodu januar—sep- tembar 1961.	20—23
Tržišna proizvodnja poljoprivrede	23—25
Robni promet na malo 1957—1961.	26—29
Izvoz drveta	30—34

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Izgradnja stanova za borce narodnooslobodilačkog rata i ratne vojne invalide	35—36
---	-------

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Razvoj školstva i nastavni kadar za osnovne i srednje škole	37—44
--	-------

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Državna prvenstva u 1961.	45—48
--------------------------------	-------

SAVEZNI DRUŠTVENI PLAN ZA 1962.

Plan razvoja privrede i zadaci ekonomske politike u 1962. zasnivaju se na osnovnim ekonomsko-političkim ciljevima utvrđenim Društvenim planom privrednog razvoja Jugoslavije 1961—1965, i na oceni rezultata i problema ispoljenih u privredi u 1961.

Privredna kretanja u 1961. bila su pod dejstvom izvesnih specifičnih okolnosti. Znatna podbačaj poljoprivredne proizvodnje, usled nepovoljnih klimatskih prilika, odrazio se na ostala privredna kretanja. Pored toga, u cilju razvijanja samoupravljanja u privredi i jačanja efikasnosti privređivanja, u toku 1961. izvršene su krupne promene u sistemu raspodele dohotka privrednih organizacija, u kreditnom, bankarskom, deviznom i spoljnotrgovinskom sistemu, koje su zahtevale određeno vreme za prilagođavanje privrede novim uslovima privređivanja. Ove izmene izvršene u sistemu privređivanja, i pored pozitivnog dejstva, nisu mogle ostati bez odgovarajućeg uticaja na obim i dinamiku proizvodnje u 1961. Osnovne tendencije prethodnih godina u oblasti proizvodnje, u strukturnim promenama privrede, u porastu zaposlenosti i produktivnosti rada, nastavljene su i u 1961, ali su imale usporeniju dinamiku.¹ U industrijskoj proizvodnji, čije je povećanje planirano za 12%, ne očekuje se veći porast od 9%. Usporeni razvoj industrijske proizvodnje nastao je, pored ostalog, usled izvesne strukturne neusklađenosti između proizvodnje i potrošnje, podbačaja poljoprivredne proizvodnje, nedovoljne snabdevenosti obrtnim sredstvima i zakašnjenja u izgradnji nekih kapaciteta sa čijom se proizvodnjom računalo. Ukupan obim poljoprivredne proizvodnje manji je u 1961. za oko 20% u odnosu na planirani nivo, a za oko 6% u odnosu na 1960. Usled ovakvog razvoja industrije i poljoprivrede i u ostalim oblastima privrede ostvarene su stope rasta niže od predviđenih. Na taj način ukupan društveni proizvod povećan je za oko 5,5%, što je niže od stope ostvarene u prethodnom četvorogodišnjem periodu i od stope predviđene Društvenim planom privrednog razvoja 1961—1965.

Ovakvo kretanje proizvodnje nepovoljno se odrazilo na spoljnotrgovinsku razmenu i platni bilans. Smanjen je izvoz a povećan uvoz poljoprivrednih proizvoda, što nije nadoknadeno povećanim izvozom industrijskih proizvoda. Time je u 1961. povećan deficit u platnom bilansu.

Pored usporenog porasta proizvodnje, u 1961. je unutrašnja potrošnja proširena iznad nivoa realne materijalne proizvodnje. Investicije u osnovna sredstva nominalno su povećane za oko 20%, lični dohoci u društvenom sektoru privrede za 21%, a ukupni budžetski rashodi za oko 19%.

Neusklađenosti između proizvodnje i novčane tražnje nepovoljno su se odrazile na stabilnost tržišta i cene. Troškovi života su povećani za oko 9%. Realni lični dohoci u privredi društvenog sektora u proseku su povećani za oko 5%, dok je produktivnost rada povećana za 3,9%.

OSNOVNI ZADACI PLANA

Polazeći od ocene rezultata i problema koji su se ispoljili u privredi u 1961, od kojih mnogi imaju privremeni karakter i rezultat su prilagođavanja privrede novim uslovima privređivanja, Savezni društveni plan za 1962. ide za tim da se otklone nepovoljni a podrže i razviju pozitivni faktori, koji obezbeđuju brži i skladniji privredni razvoj. Na toj osnovi, u cilju ostvarivanja razvoja privrede u skladu sa

Društvenim planom privrednog razvoja Jugoslavije 1961—1965, kao i u cilju daljeg razvoja privrednog sistema i uspešnog rešavanja problema nastalih u 1961, kao najvažniji zadatak ekonomske politike u 1962. postavljeno je ubrzanje dinamike proizvodnje. Ubrzani tempo proizvodnje treba da bude ostvaren u prvom redu u industriji, što će se postići otklanjanjem smetnji koje su u 1961. privremeno usporavale brži porast ove proizvodnje. Važni zadaci postavljaju se i u oblasti povećanja poljoprivredne proizvodnje, za otklanjanje i ublažavanje posledica suše. Povećanje poljoprivredne proizvodnje treba da se ostvari brzim proširivanjem površina krupnih društvenih gazdinstava i zadržanih organizacija, kao i povećanim ulaganjima i merama za poboljšanje ekonomskog položaja poljoprivrede. Maksimalno povećanje proizvodnje treba da se ostvari i u ostalim oblastima privrede.

Uporedo sa povećanjem proizvodnje, u cilju stabilnijih privrednih kretanja i otklanjanja skoka cena, Plan ističe neophodnost da ukupna potrošnja bude u skladu sa realno raspoloživim sredstvima za domaću potrošnju. Da bi se to ostvarilo, postavlja se kao zadatak da realni lični dohoci u privredi rastu u skladu sa porastom produktivnosti rada, a da obim investicija i svih oblika opšte potrošnje bude u okvirima realnih mogućnosti. Izvršenje ovog zadatka pretpostavlja štedljivu upotrebu sredstava i stvaranje nužnih rezervi u privredi.

Rešenje problema platnog bilansa zahteva odgovarajuće napore u oblasti proizvodnje i spoljne trgovine, a i na području unutrašnje potrošnje. U tome najvažniji zadatak predstavlja maksimalno povećanje izvoza industrijskih proizvoda, kako bi se nadoknadilo smanjenje izvoza poljoprivrednih proizvoda, prouzrokovano manjom poljoprivrednom proizvodnjom u 1961. Istovremeno, u okviru napora za smanjenje deficita u platnom bilansu, treba sprovesti najštedljiviju upotrebu stranih sredstava plaćanja, kako bi se uz relativno sporiji porast uvoza osigurao predviđeni obim proizvodnje, a regionalni raspored izvoza i uvoza prilagođavati zahtevima koji proizlaze iz platnog bilansa i strukture plaćanja u inostranstvu.

U Planu za 1962. računa se sa daljim razvijanjem progresivnih socijalističkih društvenih odnosa, sa daljim usavršavanjem sadašnjeg sistema raspodele, sa jačanjem osnovnih institucija na kojima počiva sistem privređivanja, kao i sa koordiniranim delovanjem svih faktora i nosilaca privredne aktivnosti, kako bi se obezbedilo izvršenje postavljanih planskih zadataka.

PROIZVODNJA

Uzimajući u obzir sve faktore proizvodnje (raspoložive proizvodne fondove, radnu snagu, moguću porast produktivnosti rada i planirani obim uvoza), Saveznim društvenim planom predviđa se da društveni bruto proizvod u 1962. poraste za 13,3%, ukupan nacionalni dohodak za 16,2%, a nacionalni dohodak po stanovniku za oko 15% u odnosu na 1961.

Porast društvenog bruto proizvoda u 1962. biće najbrži u poljoprivredi, šumarstvu i industriji. (Tabela 1.)

TABELA 1 — DRUŠTVENI BRUTO PROIZVOD PO PRIVREDNIM OBLASTIMA 1960—1962.

(U milijardama din., po cenama iz 1959)

Oblast	1960	1961	1962	Indeksi	
				1961 1960	1962 1961
Privreda ukupno	5.849	6.278	7.116	107,3	113,3
Industrija	2.952	3.235	3.643	109,6	112,6
Poljoprivreda	996	934	1.146	93,7	122,7
Šumarstvo	75	84	96	111,6	114,2
Gradevinarstvo	439	477	527	108,8	110,4
Saobraćaj	381	449	489	117,8	109,1
Trgovina, ugostiteljstvo i turizam	488	534	595	109,4	111,3
Zanatstvo	393	428	468	108,7	109,4
Ostale privredne delatnosti	125	137	152	109,9	111,5

¹ Svi podaci za 1961. u tekstu i tabelama su procene.

Predviđeni obim proizvodnje treba da bude ostvaren uz ukupno povećanje obima zaposlenosti u društvenom sektoru za 169.000 lica, odnosno za 6,2% u odnosu na 1961. Na taj način očekuje se porast produktivnosti rada od 6,7%.

Planirano povećanje *industrijske* proizvodnje od oko 13%, uz srazmerno manje povećanje uvoza reprodukcionog materijala i znatno ubrzanje izvoza industrijskih proizvoda, zasniva se u prvom redu na osetnijem povećanju proizvodnje u onim granama koje koriste domaće sirovine i koje sa relativno manjim uvozom znatnije učestvuju u izvozu (crna i obojena metalurgija, industrija nafte, drvna, hemijska, i industrija prerade poljoprivrednih proizvoda). Pored toga, računa se sa ograničavanjem proizvodnje koja se pretežnim delom zasniva na sklapanju uvoznih delova a nema perspektive za skoro osvajanje odgovarajuće proizvodnje, zatim sa ubrzanim završavanjem kapaciteta u izgradnji, sa razvijanjem kooperacije i specijalizacije, sa poboljšanjem organizacije i metoda rada, sa proširenjem asortimana i većim prilagođavanjem proizvodnje zahtevima domaćeg i stranog tržišta. Na toj osnovi predviđa se da porast fizičkog obima proizvodnje bude najbrži u industriji prerade drveta, hemijskoj industriji i industriji odeće i obuće. (Tabela 2.)

TABELA 2 — INDEKSI PORASTA FIZIČKOG OBIMA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE PO GLAVNIM GRUPACIJAMA 1961. I 1962.

Grupacija	Indeksi	
	1961 1950	1962 1961
Industrija ukupno.	109	113
Energetika	111	111
Osnovni metali	105	110
Proizvodnja opreme i trajnih potrošnih dobara	109	113
Hemijska industrija	111	115
Industrija prerade poljoprivrednih proizvoda	102	110
Industrija prerade drveta	116	116
Industrija građevinskog materijala	114	114
Industrija odeće i obuće	107	116
Ostala industrija	121	113

U okviru predviđenog porasta ukupne *poljoprivredne* proizvodnje za oko 23%, računa se da će proizvodnja društvenih poljoprivrednih organizacija porasti za oko 30% u odnosu na 1961. Ukupan obim poljoprivredne proizvodnje bio bi na taj način veći za oko 5% od ostvarene proizvodnje u veoma rodnoj 1959. U 1962. računa se sa povećanjem proizvodnje svih važnijih poljoprivrednih proizvoda, a naročito kukuruza. (Tabela 3.)

TABELA 3 — PROIZVODNJA VAŽNIJIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1961. I 1962.

	Ukupna proizvodnja		Proizvodnja na društvenim gazdinstvima	
	1961	1962	1961	1962
Pšenica i raž	3.360	4.000	760	1.000
Kukuruz	4.200	7.000	725	1.250
Šećerna repa	1.930	3.000	940	1.500
Meso	670	650	100	120
Mleko	2.415	2.600	370	400
Jaja (u milionima kom.)	1.550	1.600	35	40

Ostvarenjem predviđene proizvodnje, udeo društvenih gazdinstava u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji treba da poraste od 13% u 1960. na oko 16% u 1962, a njihovo učešće u ukupnim tržišnim viškovima od oko 34% u 1960. na oko 45% u 1962.

U cilju ostvarenja predviđenog obima poljoprivredne proizvodnje, Društvenim planom se obezbeđuju povećana ulaganja i predviđaju mere kojima treba da se omogući ubrzanje modernizacije poljoprivrede, poboljšanje njenog

ekonomskog položaja i veća rentabilnost poljoprivredne proizvodnje. Na toj osnovi računa se sa daljim proširivanjem setvenih površina društvenih poljoprivrednih organizacija i površina u kooperaciji, kao i sa povećanjem obima proizvodnih usluga poljoprivrednih i zadružnih organizacija individualnim proizvođačima u cilju postizanja većih prinosa na njihovim površinama. Računa se da će poljoprivredne organizacije, koje u 1962. ulaze sa oko 35.000 traktora i 6.500 kombajna, moći u toku 1962. da nabave oko 6.000 novih traktora i oko 1.400 kombajna. Stvoreni su uslovi da se potrošnja veštačkih đubriva poveća na 1,6 miliona tona, prema 1,1 milion u 1961. Poljoprivredi će takođe stajati na raspolaganju veće količine kvalitetnog semena i drugih sredstava za intenzivnu proizvodnju, a predviđene su i posebne mere za otklanjanje posledica suše u prethodnoj godini i za očuvanje stočnog fonda.

U oblasti *šumarstva* u 1962. nastaviće se sa sprovođenjem politike održavanja i daljeg jačanja šumskog fonda i stvaranja uslova za veću proizvodnju i racionalnije korišćenje drvene mase. Povećane prinose mogući šumskog fonda omogućuju da se ukupna seča poveća od 19,6 miliona m³ u 1961. na 20,9 miliona m³ u 1962, ili za 6,4%.

U *građevinarstvu*, čija proizvodnja treba da poraste za 11%, računa se sa mnogo širom primenom racionalnijih i ekonomičnijih materijala, naročito u oblasti visokogradnje. Povećana ulaganja u nabavku građevinske opreme, povećana proizvodnja građevinskog materijala i novi uslovi privređivanja, treba u 1962. da deluju povoljno na cene građevinskih usluga i radova.

Obim *saobraćajnih* usluga, s obzirom na predviđeni porast proizvodnje i prometa, kao i na raspoložive saobraćajne kapacitete, treba da poraste za oko 11% u odnosu na 1961. Pri tome se računa sa porastom robnog saobraćaja za oko 12%, putničkog saobraćaja za oko 8% i ptt saobraćaja za oko 13%.

Na području *trgovine* Plan računa sa daljim proširivanjem i modernizacijom trgovinske mreže, sa povećanim ulaganjem u ugostiteljske i turističke objekte radi modernizacije i proširivanja njihovih kapaciteta. Takođe se računa sa nastavljanjem napora u cilju razvoja servisa i radionica za vršenje zanatskih usluga.

OSNOVNA RASPODELA SREDSTAVA

Ukupna raspoloživa sredstva u društvenom sektoru privrede, na bazi predviđene proizvodnje, uvoza i izvoza, treba da porastu za 10,9%.

Osnovna raspodela sredstava predviđena je u Saveznom društvenom planu za 1962. tako da se obezbedi smanjenje deficita u platnom bilansu, da lična potrošnja u društvenom sektoru raste uporedo sa povećanjem raspoloživih sredstava, da se investicije u razvoj društvenog standarda povećaju brže od stope povećanja ukupnih sredstava, da se potrošnja ostalih kategorija, uključujući i privredne investicije, povećava sporije od porasta raspoloživih sredstava, i da se u ukupnoj raspodeli obezbede sredstva od 60 milijardi din. za privredne rezerve federacije, koja će služiti za povećanje materijalnih rezervi i za nužne intervencije radi potpunijeg ostvarenja zadataka Plana. (Tabela 4.)

TABELA 4 — STOPE RASTA POJEDINIH OBLIKA POTROŠNJE U 1962.

Oblik potrošnje	(U procentima)	
	Stopa rasta	
Oblik potrošnje		
Ukupne investicije	8,8	
u tome:		
za osnovne fondove	10,0	
za obrtne fondove	3,8	
privredne investicije	8,4	
neprivredne investicije	10,1	
Regresi i dotacije	5,9	
Materijalni rashodi opšte potrošnje	7,9	
Lična potrošnja	11,0	

Osnovnom raspodelom sredstava u Planu za 1962. učešće federacije u društvenom proizvodu smanjeno je od 24,5% u 1961. na 24,2% u 1962. U ukupno raspoloživim sredstvima učešće federacije smanjuje se od 30,8% u 1961. na 29% u 1962, a za toliko se povećava učešće ostalih učesnika u raspodeli. Činjenica da oko 76% društvenog proizvoda, odnosno 71% raspoloživih sredstava, pripada privrednim organizacijama, narodnim republikama, komunama i drugim samoupravnim jedinicama, pokazuje dalje proširenje materijalne osnove njihove samoupravnosti. Materijalna osnova delovanja samoupravnih organa proširuje se i prenošenjem dela bankarskih depozita na komunalne i republičke banke, čime se povećava njihova uloga u tekućem finansiranju privrede.

INVESTICIJE. Investiciona politika u 1962. treba da obezbedi brže završavanje izgradnje započetih objekata, veća sredstva i prioritet za onu izgradnju čiji je značaj za skladno i dinamično razvijanje proizvodnje istaknut Društvenim planom privrednog razvoja 1961—1965. i kojima se proširuje proizvodnja osnovnih sirovina, reprodukcijom materijala, povećava izvoz i ubrzava razvoj privredno nerazvijenih područja.

Ukupno predviđena sredstva za investicije u 1962 (privredne i neprivredne investicije u osnovne i obrtno fondove društvenog sektora) iznose 1.433 milijarde dinara, što predstavlja povećanje od 116 milijardi din., ili 8,8% u odnosu na 1961. Od ukupnih sredstava za društvene investicije, u fondove osnovnih sredstava uložice se oko 1.163 milijarde din., a u fondove obrtnih sredstava oko 270 milijardi din. Time se u 1962. ukupna aktivna obrtna sredstva privrede povećavaju za oko 14% i njihov obim usklađuje sa porastom proizvodnje i osnovnim fondovima. (Tabele 5 i 6.)

TABELA 5 — RASPORED INVESTICIJA U OSNOVNE FONDOVE 1961. I 1962.

	(U milijardama din., po tekućim cenama)				
Vrsta investicija	1961		1962		Indeks 1962 1961
	iznos	struk- tura u %	iznos	struk- tura u %	
Ukupne investicije u osnovne fondove u tome:	1.057	100,0	1.163	100,0	110,0
privredne investicije	770	72,8	847	72,6	110,0
neprivredne investicije u tome:	287	27,2	315	27,4	110,1
društveni standard	250	23,7	281	24,4	112,4

TABELA 6 — RASPORED INVESTICIJA U OSNOVNE FONDOVE PO PRIVREDNIM OBLASTIMA 1961. I 1962.

(U milijardama din., po tekućim cenama)					
Privredna oblast	1961		1962		Indeks 1962 1961
	iznos	struk- tura u %	iznos	struk- tura u %	
Privreda ukupno	770,0	100,0	847,0	100,0	110,0
Industrija i rudarstvo	391,0	50,8	443,0	51,7	113,3
Poljoprivreda	107,0	13,9	123,0	14,7	115,0
Šumarstvo	14,0	1,8	15,0	1,8	107,1
Gradjevinarstvo	24,0	3,1	25,0	3,0	104,2
Saobraćaj	171,0	22,2	175,0	20,9	102,3
Trgovina i ugostiteljstvo	48,0	6,2	50,0	5,0	104,2
Zanatstvo	15,0	2,0	16,0	1,9	106,7

Proširenje materijalne osnove samoupravnih organa, sprovedeno osnovnim rasporedom sredstava, odražava se u Planu za 1962. u daljem povećanju učešća decentralizovanih sredstava u ukupnim sredstvima za investicije. Učešće federacije u ukupnim sredstvima za investicije u osnovne

fondove smanjuje se od 35,8% u 1961. na 34,6% u 1962, a učešće decentralizovanih sredstava povećava se od 64,2% na 65,4%. U vezi s tim, u Planu za 1962. predviđeno je sužavanje uloge Opšteg investicionog fonda. On se ograničava samo na finansiranje investicija značajnih za obezbeđenje nužnih strukturnih usklađivanja u proizvodnji, za povećanje izvoza i za finansiranje investicija koje podstiču brži razvoj privredno nerazvijenih područja. Predviđena sredstva Opšteg investicionog fonda u 1962. iznose oko 384 milijarde dinara, od čega je namenjeno za industriju 230 milijardi din., za poljoprivredu 75 milijardi din., a za saobraćaj 66 milijardi din. U Opštem investicionom fondu predviđaju se sredstva za nastavljane garantovanih investicija na području NR Makedonije, NR Crne Gore i Autonomne Kosovsko-Metohijske Oblasti, u okviru postojećih tranši. Takođe su predviđena sredstva u iznosu od 20 milijardi din. za razvoj nerazvijenih područja.

LIČNA POTROŠNJA I DRUŠTVENI STANDARD. Na bazi predviđenog obima proizvodnje, uvoza, mera za unapređivanje prometa i usklađivanje ponude i potražnje, Plan za 1962. računa sa porastom ukupne lične potrošnje stanovništva od 7,9%, odnosno po stanovniku za 6,7%.

U društvenom sektoru povećanje ličnih dohoda iznosiće 15%, što, s obzirom na kretanje cena i po pokriću ličnih dohoda novozaposlenih, omogućuje realan porast ličnih dohoda od oko 4% u odnosu na 1961. Prihodi socijalnog osiguranja povećaću se za oko 52 milijarde din., ili za 14,8%, što omogućuje dalje poboljšanje uslova zdravstvene zaštite i odgovarajuća usklađivanja penzija.

Realno povećanje lične potrošnje pretpostavlja stabilizaciju cena i zadržavanje nivoa realnih i nominalnih dohoda u okvirima koji su postavljeni Planom. Pri tome je od naročito značaja da se postigne predviđeni obim i struktura proizvodnje i uvoza, da se očuva predviđeni nivo svih vidova potrošnje, kao i da lični dohoci budu u što većoj meri usklađeni sa porastom produktivnosti rada.

Plan računa i sa određenim merama ekonomskog karaktera, sa usklađivanjem proizvodnje i pojedinih vidova potrošnje, sa otklanjanjem nedostataka u organizaciji prometa i svih uzroka koji izazivaju nestabilnost tržišta i neopravdani porast cena.

Ulaganja u osnovne fondove društvenog standarda treba da porastu u 1962. za 31 milijardu din., ili za 12,4%. U okviru ovih ulaganja predviđena društvena sredstva za stambenu izgradnju iznose 162 milijarde din., tj. 14% više nego u 1961, što omogućuje izgradnju oko 85.000 stanova, od čega 54.000 u gradovima i industrijskim naseljima.

Uslovi za formiranje investicionih sredstava u komunalnoj privredi i za njeno kreditiranje, omogućuju da ulaganja u razvoj komunalne privrede iznose oko 43 milijarde din., odnosno da se povećaju za oko 14%. Za proširenje školskog prostora i izgradnju školskih ustanova predviđaju se sredstva od 39 milijardi din., a za ulaganja u ostale kulturne i socijalne delatnosti oko 37 milijardi din.

BUDŽETI. U cilju daljeg razvoja službi društvenog standarda i ostalih javnih službi, radi pokrivanja izdataka za redovno povećanje plata i invalidskih prinadležnosti i izdataka za privredne namene, Planom se predviđa porast budžetskih rashoda za oko 10,3% u odnosu na 1961. Pri tome se budžetski rashodi za materijalne nabavke, investicije i plate povećavaju za 8,9%, a rashodi za regrese, dotacije i subvencije privredi, otplate inostranih zajmova i dotacije samostalnim ustanovama za 11,6%. Rashodi Saveznog budžeta povećavaju se od 580,6 milijardi din. u 1961. na 634,7 milijardi din. u 1962, ili za 9,3%. U okviru Saveznog budžeta rashodi za narodnu odbranu (zajedno sa investicijama za vojnu industriju koje se finansiraju iz Opšteg investicionog fonda) iznose 273 milijarde din., prema 250 milijardi din. u 1961. Na taj način učešće rashoda za narodnu odbranu u nacionalnom dohotku smanjuje se od 8,1% u 1961. na 7,5% u 1962. Dotacije budžetima narodnih republika iz Saveznog budžeta iznosiće 38,6 milijardi din.

SPOLJNA TRGOVINA I PLATNI BILANS

U oblasti spoljne trgovine i platnog bilansa, najveći značaj u 1962. ima zadatak maksimalnog povećanja izvoza. Ovo povećanje treba da bude postignuto isključivo izvozom industrijskih proizvoda, pošto će poljoprivredni izvoz biti manji nego 1961. Predviđa se da ukupan izvoz roba poraste od 170 milijardi din. u 1961. na 201 milijardu din. u 1962, odnosno za 18,2%. U okviru povećanja ukupnog izvoza, izvoz industrijskih proizvoda treba da poraste od 129,3 milijarde din. u 1961. na 163,5 milijardi din. u 1962, ili za 26,5%. Izvoz poljoprivrednih proizvoda treba da se smanji od 36,4 milijarde din. na 33,2 milijarde din., odnosno za oko 9%.

Uporedo sa povećanjem izvoza računa se sa porastom nerobnih prihoda od 54 milijarde din. u 1961. na oko 62 milijarde din. u 1962. U isto vreme nerobni rashodi treba da se povećaju od 27 milijardi din. na oko 33 milijarde din.

U 1962. računa se sa usporenim porastom ukupnog uvoza, pa prema tome i sa smanjenjem deficita u bilansu plaćanja. Predviđa se da uvoz sirovina i reprodukcijonog materijala poraste samo za 9,2%. Takav obim uvoza zahtevaće veoma racionalnu upotrebu uvoznih sirovina i veću orijentaciju industrijske proizvodnje na korišćenje domaćih izvora. Zbog uvoza hrane, predviđa se smanjenje uvoza za ostale kategorije potrošnje.

Pogoršanje regionalne strukture spoljnotrgovinske razmene, do kojeg je došlo u 1961, postavlja posebne zahteve radi poboljšanja trgovinskog bilansa sa područjima konvertibilnih valuta, kao i za iskorišćavanje ranije stvorenih klirinških potraživanja u raznim zemljama. U tom cilju računa se sa povećanim uvozom iz tih zemalja i sa odgovarajućim prilagodbama instrumenata u deviznom i spoljnotrgovinskom režimu.

MERE ZA IZVRŠENJE PLANA I REŽIM FONDOVA

Na osnovu iskustava iz 1961. i u skladu sa utvrđenim ekonomsko-političkim zadacima, Savezni društveni plan za 1962. sadrži niz mera za njegovo izvršenje, za dalje usavršavanje privrednog sistema i za doslednije ostvarenje njegovih principa, a naročito za obezbeđenje predviđenog razvoja proizvodnje, potrošnje i prometa u skladu sa proporcijama Plana, za ostvarenje predviđenog obima spoljnotrgovinske razmene i za sprovođenje predviđene investicione politike.

U okviru mera za dalje usavršavanje privrednog sistema, pred nadležne organe postavljen je zadatak detaljnijeg praćenja i analize dejstva instrumenata privrednog sistema, kao i preduzimanja mera za ujednačavanje ekonomskog položaja privrednih organizacija, usavršavanje kriterijuma za raspodelu dohotka i doslednije primenjivanje principa raspodele prema radu. Na toj osnovi predviđaju se izvesne korekture u sadašnjem sistemu raspodele i izmene u režimu amortizacije. Planom i instrumentima za njegovo izvršenje pružaju se veća prava i obezbeđuje aktivnija uloga narodnih republika i njihov uticaj na politiku privrednog razvoja i na rešavanje privrednih problema na njihovoj teritoriji. Merama kreditne politike i kreditnog mehanizma treba da se pojača likvidnost i odstrane pojave prekomernog i nelikvidnog zaduživanja privrednih organizacija, da se pojača finansijska disciplina i društvena kontrola u raspolaganju sredstvima. U okviru mera za stimuliranje proizvodnje i njeno ostvarenje u skladu sa proporcijama Plana, predviđaju se posebne mere za brži razvoj industrije, a naročito proizvodnje uglja, nafte i rezane građe. U oblasti mašingradnje i elektroindustrije predviđaju se obaveze u vezi sa bržim osvajanjem proizvodnje na bazi licenci i smanjivanj uvoza. Ubrzani razvoj poljoprivrede treba da bude potpomognut i merama za poboljšanje njenog ekonomskog položaja i za jačanje društvenih poljoprivrednih organizacija, odgovarajućom investicionom i kreditnom politikom, sistemom regresa i obezbeđenjem reprodukcijonog materijala.

U cilju ostvarenja planiranog obima i strukture spoljnotrgovinske razmene i njenog odgovarajućeg regionalnog usmeravanja, predviđaju se korekcije u instrumentima kojima se reguliše spoljnotrgovinska razmena, zatim dalje usavršavanje organizacije i metoda rada spoljnotrgovinskih preduzeća, kao i jačanje društvene kontrole u ovoj oblasti.

U režimu formiranja i upotrebe sredstava fondova, predviđa se da Opšti investicioni fond, fondovi za kreditiranje stambene izgradnje i fondovi za školstvo, mogu u 1962, pored sredstava iz ranijih godina, trošiti u punom iznosu i sredstva ostvarena u toj godini. Sredstva društvenih investicionih fondova ostvarena u toku ranijih godina mogu se upotrebljavati za davanje investicija u osnovna sredstva najviše do 65%, a za formiranje obrtnih sredstava mora se koristiti najmanje 35% od ukupnog iznosa tih sredstava.

U odredbama Plana kojima se detaljnije regulišu formiranje i namenska upotreba sredstava Opšteg investicionog fonda izvršena je i osnovna raspodela ovih sredstava na pojedine privredne oblasti. (Tabela 7.)

TABELA 7 — RASPORED SREDSTAVA OPŠTEG INVESTICIONOG FONDA PO PRIVREDNIM OBLASTIMA U 1962.

(U milijardama din.)

Privredne oblasti	Iznos
Privreda ukupno	384,0
Industrija i rudarstvo	200,0
Poljoprivreda	75,0
Šumarstvo	2,0
Gradevinarstvo	4,0
Saobraćaj	66,0
Trgovina, ugostiteljstvo i turizam	3,5
Ostale investicije	23,5
Proizvodnja za izvoz	10,0

U Planu je sadržano i ovlašćenje za Savezno izvršno veće da može propisivati bliže smernice za korišćenje ovih sredstava.

Plan sadrži detaljne mere u oblasti kreditne politike i kreditnog mehanizma kojima treba da se obezbedi efikasniji uticaj na ostvarivanje osnovnih proporcija predviđenog privrednog razvoja. Ovim merama se istovremeno obezbeđuje i aktivnija uloga komunalnih, republičkih i specijalizovanih banaka u mobilizaciji raspoloživih novčanih sredstava i kreditiranju privrede. U cilju daljeg usavršavanja kreditnog sistema i stvaranja boljih uslova za uspešnije sprovođenje kreditne politike, u 1962. preneće se na komunalne i druge poslovne banke određena sredstva iz centralnih depozita Narodne banke.

U cilju regulisanja tržišta, predviđeno je ovlašćenje za Savezno izvršno veće da može određivati pojedine cene i način formiranja cena, donositi propise o evidenciji i kontroli cena, o saobraćajnim tarifama i redovima vožnje, ograničavati nivo cena i tarifa za komunalne usluge i propisivati obaveze prema zajednici pri izvozu roba i usluga.

U Planu se daje ovlašćenje savezanim organima, narodnim republikama, srezovima i opštinama da, u skladu sa postavkama Plana i određenim zakonskim propisima, preduzimaju i posebne mere za što potpunije ostvarenje postavljenih planskih zadataka.

IZVOR: Savezni društveni plan za 1962. godinu (»Službeni list ENRJ«, br. 52/61).

M. R.

BUDŽETSKI SISTEM I BUDŽETSKA POTROŠNJA

Podaci o budžetskoj potrošnji pokazuju da ona raste u svim zemljama. Njen porast je uslovljen porastom nacionalnog dohotka i promenama u društvenim odnosima, koje, usled preuzimanja novih funkcija i proširenja obima starih, redovno dovode do porasta obima delatnosti državnih organa. Budžetska potrošnja prati kretanje obima delatnosti državnih organa i povećava se sa njim. Uzrok povećanju budžetske potrošnje može biti i opadanje kupovne vrednosti novca. Ono je praćeno porastom cena, a porast cena, i pri nepromenjenom obimu delatnosti državnih organa, vodi porastu budžetske potrošnje. Ovakav porast budžetske potrošnje je nominalan, prividan.

Smanjivanje budžetske potrošnje je retka pojava, jer pretpostavlja sužavanje obima delatnosti državnih organa. Primer takvog sužavanja pruža jugoslovenska praksa. Sa postepenom decentralizacijom javnih funkcija, započetom 1950, i sa izgradnjom komunalnog sistema, otpočeo je i proces smanjivanja budžetske potrošnje. Tako je budžetska potrošnja u Jugoslaviji izložena dvama suprotnim kretanjima. S jedne strane, ona se smanjuje usled prenošenja na društvene organe čitavog niza funkcija koje državni organi prestaju da vrše, budući da prestaje delovanje uzroka koji su iziskivali da te funkcije vrši država. S druge strane, usled porasta nacionalnog dohotka i daljeg razvoja funkcija koje ostaju u nadležnosti državnih organa, budžetska potrošnja uporedo raste. Jednovremeno, budžetska potrošnja raste i usled smanjivanja kupovne snage dinara.

BUDŽETSKI SISTEM

Za razvoj budžetskog sistema Jugoslavije karakteristična su tri perioda: period 1947—1951, period 1952—1959. i period od 1960. pa dalje.

PERIOD 1947—1951. Razvoj budžetskog sistema nove Jugoslavije u stvari počinje od donošenja Osnovnog zakona o budžetu 27. decembra 1946, koji je stupio na snagu 1. januara 1947. Dotle su potrebe državnih organa finansirane uglavnom prema propisima nasleđenim od predratne Jugoslavije.¹

Zakon o budžetu od 27. decembra 1946. bio je na snazi do kraja 1951. Primenjivan je, dakle, u periodu prvog Petogodišnjeg plana 1947—1951, odnosno u periodu administrativnog upravljanja privredom. Sistem finansiranja koji je postavljen ovim zakonom karakterišu sledeći osnovni principi:

Centralizovanje svih sredstava koja je trošila jedna političkoteritorijalna jedinica u budžetu njenog organa vlasti. Sva sredstva koja su pripadala jednom ovakvom organu vlasti centralizovana su u njegovom budžetu. (To je bila novina u odnosu na predratnu Jugoslaviju kada su finansijska sredstva trošena preko mnogobrojnih fondova i posebnih računa.) Objedinjavanje svih sredstava jednog državnog organa u njegovom budžetu bilo je uslovljeno posleratnim materijalnim položajem privrede. Obnovljeno je ono što je u ratu bilo uništeno, a zatim se prišlo daljem, ubrzanom proširivanju proizvodne osnove, koja je imala

da posluži kao baza za započetu izgradnju socijalističkih odnosa. Da bi se ovi zadaci izvršili, objedinjena su sva finansijska sredstva i usmerena na najvažnije zadatke. Centralizacija sredstava svakog organa vlasti u njegovom budžetu predstavljala je samo prvi korak u procesu objedinjavanja.

Finansiranje iz budžeta svih društvenih delatnosti. U ovom periodu državni organi su vršili skoro sve društvene funkcije (sa izuzetkom izvesnih funkcija koje su vršile društvene i zadružne organizacije), pa su iz budžeta finansirane praktično sve delatnosti koje nisu bile prepuštene privatnom sektoru. S obzirom da su državni organi upravljali i privrednim preduzećima, budžet je finansirao i privredu.² Funkcija države u privredi čak je davala karakter budžetu u ovom periodu.

Objedinjavanje budžeta svih političkoteritorijalnih jedinica u opštedržavni budžet. Da bi se sa jednog mesta obezbedilo usmeravanje svih budžeta na najvažnije zadatke, objedinjena su novčana sredstva svakog organa vlasti ne samo u njegovom budžetu, već i u jedinstven opštedržavni budžet, koji je donosila federacija. Objedinjavanje se izvodilo odozdo nagore. Preko opštedržavnog budžeta Savezna narodna skupština imala je uvid u sva finansijska sredstva zajednice i vršila je njihovu raspodelu. Analogno pravo imale su narodne skupštine narodnih republika u odnosu na srezove, a srezovi u odnosu na opštine.

Raspodela sredstava između organa prema njihovim priznatim potrebama. Pri utvrđivanju potreba nižeg organa, viši organ se nije rukovodio njegovim ekonomskim mogućnostima, već ciljevima opšte politike, koju je niži organ imao da sprovedi. U takvim uslovima sumu budžetskih rashoda pojedinih organa nisu određivale njihove ekonomske mogućnosti, već zadaci koje su oni imali da izvrše. Posledica je bila da je svaki organ koji je imao veće prihode od potreba bio dužan da višak ustupi neposredno višem organu, dok je svaki organ kod kojeg se pojavljivao deficit dobivao razliku iz budžeta višeg organa. Tako je budžet organa višeg stepena imao ulogu regulirajućeg budžeta, pa se u budžetskoj tehnici tako i nazivao.

Ovaj budžetski sistem bio je po svom karakteru vezan za administrativno upravljanje privredom i trajao je koliko i ono. Njegov osnovni nedostatak bio je u tome što organe nižeg stepena nije podsticao na razvijanje njihove materijalne baze i na štednju sredstava. Da bi se taj podsticaj ostvario, uvedeni su tzv. dopunski budžeti, ali njihovo realizovanje nije zavisilo samo od ostvarenja viška prihoda iznad planiranog iznosa, već i od postojanja viška materijala koji bi korisnik želao da kupi. Da li se, pak, takav višak može kupiti ili ne, zavisilo je od odluke organa višeg stepena. Zbog takvog stanja stvari, organi nižeg stepena, umesto da se bore za povećanje proizvodnje na svom području, borili su se za povećanje budžetske potrošnje, ostavljajući organu višeg stepena da se brine za sredstva.

PERIOD 1952—1959. Napuštanje administrativnog centralizma i prelazak na samoupravljanje u svim oblastima društvene delatnosti, koje počinje donošenjem Osnovnog zakona o upravljanju državnim privrednim preduzećima od strane radnih kolektiva, od 27. juna 1950, zahtevali su odgovarajuće promene i u sistemu finansiranja privrednih i neprivrednih delatnosti.

Izgradnja novog budžetskog sistema počinje donošenjem Zakona o budžetima od 30. decembra 1951. i nastavlja se zakonima donetim u 1954. i 1956. Poslednji u ovom nizu je Zakon o budžetima i finansiranju samostalnih

² Poslovanje privrede pokazivano je u budžetu po tzv. »neto principu«. Materijalni troškovi, plate, investicije i fondovi preduzeća (fond rukovodstva, i dr.) prebijani su sa odgovarajućim delom ukupnih prihoda, a u budžet je uočen samo ostatak prihoda. Ukoliko su planirani troškovi, plate, investicije i fondovi bili veći od predviđenih prihoda, u budžetu su obezbeđivana sredstva za pokriće razlike. Budžet je, dakle, obuhvatao samo neto finansijski rezultat poslovanja preduzeća. Izuzetak je činjen kod poreza na promet, koji su preduzeća morala uplaćivati bez obzira da li je njihovo poslovanje bilo aktivno ili pasivno. Kod pasivnih preduzeća porez na promet je povećavao gubitak, koji je padao na teret budžeta.

¹ Krajem 1945. bio je donet Zakon o državnom budžetu, ali on stvarno nije bio primenjen u praksi, jer preduslovi za njegovu primenu (povezivanje finansiranja državnih organa i društvene privrede, centralizacija raspodele budžetskih sredstava između političkoteritorijalnih jedinica različitog stepena, itd.) nisu još bili ispunjeni.

ustanova od 30. decembra 1959. Ono što je karakteristično za period od 1952. pa dalje, jeste postepeno uklanjanje loših strana ranijeg sistema i uvođenje sve elastičnijih oblika finansiranja neprivrednih delatnosti.

Zakon o budžetima od 30. decembra 1951, koji je stupio na snagu 1. januara 1952, uneo je nekoliko novina u sistem finansiranja, od kojih su najvažnije:

Izdvajanje finansiranja privrede iz budžeta. Privredne organizacije prelaze na potpuno samostalno finansiranje, što je u skladu sa novim proizvodnim odnosima. Sa predajom privrednih preduzeća na upravljanje radnicima, nužno je moralo doći i do njihovog finansijskog osamostaljenja. Ovo, međutim, nije značilo kidanje svake veze između države kao opštedruštvenog organa i privrednih organizacija. Država je prestala da bude njihov neposredni rukovodilac, ali je zadržala pravo nadzora nad zakonitošću rada njihovih samoupravnih organa. Pored toga, ona je zadržala i funkcije staranja o ravnomernom razvoju privrede, sa gledišta njene strukture i dinamike razvoja. Ovaj zadatak državni organi izvršavaju preko planova privrednog razvoja i preduzimanjem mera kojima se obezbeđuje održavanje osnovnih proporcija u proizvodnji, raspodeli i potrošnji društvenog proizvoda. Jedne od ovih mera spadaju u sistem doprinosa i poreza, dok druge čine deo sistema finansiranja. U okviru ovog sistema predviđene su dve vrste sredstava preko čijeg trošenja državni organi usmeravaju privredni razvoj i obezbeđuju ravnotežu između proizvodnje i potrošnje. Jedna sredstva se predviđaju u budžetu i koriste se kako za usmeravanje razvoja privrede, tako i za održavanje ravnoteže između proizvodnje i potrošnje. To su sredstva za regrese i dotacije, za subvencioniranje izvoza, za unapređivanje privrednih oblasti, itd. Drugu vrstu predstavljaju investiciona sredstva, koja služe za održavanje ravnoteže u strukturnom razvoju privrede kao celine, kao i za skladan razvoj privrede pojedinih oblasti zemlje. U početku su i ova sredstva delimično bila predviđana u budžetima (1954), ali su ubrzo osnovani *društveni investicioni fondovi* pri svim političkoteritorijalnim jedinicama (federacija, narodne republike, srezovi i opštine), na koje su ova sredstva preneta. Uloga države u raspolaganju sredstvima ovih fondova svodi se na njihovu globalnu raspodelu na privredne oblasti. Fondovi posluju na privrednom principu, jer sredstva daju privredi uz obavezu vraćanja i uz obavezu plaćanja kamate. Društveni investicioni fondovi nisu, dakle, posebni budžeti, već kreditne institucije, koje vode politiku jeftinog kredita i na čije poslovanje država utiče samo utoliko što, u slučaju potrebe, jedan deo njihovih sredstava sama raspoređuje i dodeljuje ih privrednim oblastima čiji razvoj zaostaje za razvojem ostalih oblasti.

Izdvajanje iz budžeta finansiranja penzijskog i zdravstvenog osiguranja radnika i službenika i dečijih dodataka. Za izvršenje ovih funkcija, nazvanih opštim imenom *socijalno osiguranje*, osnovan je početkom 1952. Fond za socijalno osiguranje, koji je finansijski potpuno osamostaljen kao i privredne organizacije. Upravljanje fondom povereno je samim korisnicima fonda, koji to upravljanje vrše preko svojih izabranih organa.

Izdvajanje iz budžeta finansiranja privrede i socijalnog osiguranja imalo je za posledicu odgovarajuće smanjenje obima budžetskih rashoda. U budžetu za 1951. rashodi za ove zadatke činili su oko 40% od ukupnog rashoda. To znači da je počev od 1. januara 1952, obim finansiranja preko budžeta za toliko smanjen.³

Ukidanje opštedržavnog budžeta, instrumenta pomoću kojeg je centralni organ raspoređivao ukupna državna sredstva, i priznavanje prava političkoteritorijalnim jedinicama da samostalno raspoređuju sredstva koja su im dodeljena zakonom. Ova mera označava početak stvarnog razvoja finansijske samoupravnosti.

Prevođenje velikog broja ustanova koje su osnovala političkoteritorijalne jedinice na samostalno finansiranje. Ustanove koje se bave prosvetno-kulturnom i naučnom delatnošću (pozorišta, bioskopi, muzeji, naučni instituti, radnički i narodni univerziteti, itd.), socijalnim staranjem (školski internati, domovi za decu bez roditelja, domovi staraca, itd.), zdravstvenom zaštitom (bolnice, ambulate, prirodna i klimatska lečilišta, itd.), komunalnim poslovima, i druge slične ustanove po pravilu su naplaćivale naknadu za usluge koje su vršile pojedinim organizacijama i stanovništvu, pa se nastojalo da se njihovo poslovanje i njihov razvoj saobraze stvarnim potrebama korisnika. To se postiglo stavljanjem njihovih rashoda u zavisnost od ostvarenih prihoda, odnosno prevođenjem ovih ustanova na samostalno finansiranje. Da bi mogle nesmetano raditi, oslobođene su i krutih budžetskih pravila o određivanju visine rashoda i o raspolaganju sredstvima. Njihovim upravama je priznato pravo da raspolazu sredstvima koja zarade. Ipak, ovo nije bila puna samoupravnost. Viškove prihoda koji su im ostajali posle pokrića rashoda i izdvajanja za investicione fondove i fondove za nagrađivanje radnika, ustanove su bile dužne da uplate u budžet. Dosledno tome, i njihov planom predviđeni deficit pokrivan je dotacijama iz budžeta. Pored toga, ustanove su bile obavezne da svoje predračune podnose predstavničkom organu, koji ih je odobravao zajedno sa budžetom.

Ovo su bile najkrupnije promene koje su izvršene u budžetskom sistemu krajem 1951.

Doprinos Osnovnog zakona o budžetima od 24. marta 1954. razvoju novog sistema vrlo je skroman, naročito u odnosu na raspodelu sredstava i prava raspolaganja tim sredstvima. Ovaj zakon je značajan po tome što je političkoteritorijalne jedinice ovlastio da osnivaju posebne fondove za pojedine društvene delatnosti koji su do tada teretili budžet, što predstavlja dalju decentralizaciju budžetskih sredstava i potrošnje, započetu sa prevođenjem ustanova na samostalno finansiranje. Finansijskim osamostaljivanjem ustanova društvenih službi princip budžetskog jedinstva nije u osnovi bio povređen, dok je to osnivanjem fondova učinjeno. Jačanje samoupravnosti u društvenim odnosima zahtevalo je da se u upravljanje pojedinim društvenim službama uključe i predstavnici zainteresovanih lica i organizacija. Ovaj cilj je mogao biti ostvaren tek sa napuštanjem principa budžetskog jedinstva i izdvajanjem iz budžeta sredstava za finansiranje pojedinih javnih delatnosti u posebne fondove i njihovim poveravanjem posebnim organima, sastavljenim od predstavnika zainteresovanih građana i predstavnika države.

Doprinos Osnovnog zakona o budžetima od 28. marta 1956. usavršavanju budžetskog sistema, svodi se na osnivanje stalnog rezervnog fonda i na donošenje potpunijih odredaba o osnivanju i finansiranju posebnih fondova.

Budžetski sistem koji je bio u primeni do kraja 1959, mada je predstavljao veliki napredak u odnosu na sistem koji je važio do 1951, imao je dva krupnija nedostatka.

Prvi nedostatak ogledao se u tome što političkoteritorijalnim jedinicama (naročito srezovima i opštinama) nisu bila dodeljena, na osnovu trajnog rešenja, dovoljna sredstva za pokriće njihovih priznatih potreba. Manjak u sredstvima pokrivan je dotacijama iz budžeta širih političkoteritorijalnih jedinica, koje su dodeljivane svim narodnim republikama i znatnom broju narodnih odbora. To je u stvari značilo da niže jedinice nisu samostalno utvrđivale visinu svojih budžetskih rashoda, jer je ona zavisila od iznosa dotacija čiju je visinu određivala šira političkoteritorijalna jedinica. Pošto iznosi dotacija nisu čavani po objektivnim kriterijima, diskusija o njihovoj visini obnavljala

³ Međutim, ako se uporede nominalni iznosi rashoda po budžetima za 1951. sa nominalnim iznosima rashoda po budžetima za 1952, neće se opaziti smanjenje do kojeg je trebalo da dođe zbog izdvajanja privrede i socijalnog osiguranja. Pokazuje se čak da su rashodi za 1952. veći od rashoda za 1951. Ovo dolazi otud što se u 1952. prešlo na viši nivo cena (ekonomske cene), koji se formirao nakon devalvacije dinara u odnosu na dolar (od kursa 1 dolar = 50 dinara, prešlo se na kurs 1 dolar = 300 dinara). To je imalo za posledicu povećanje rashoda koji su i dalje finansirani iz budžeta. Ovim povećanjem je u celini kompenzirano smanjenje budžetskih rashoda do kojeg je trebalo da dođe zbog finansijskog osamostaljenja privrede i socijalnog osiguranja.

se svake godine, pa je i time stvarana mogućnost za povećanje budžetskih rashoda užih političkoteritorijalnih jedinica.

Drugi nedostatak sastojao se u tome što nije bio utvrđen opšti i objektivni kriterijum po kojem bi svaka uža političkoteritorijalna jedinica određivala visinu svojih budžetskih rashoda. To je bio ozbiljan propust u sistemu u kome dotacije nisu bile utvrđivane na bazi objektivnih kriterija, pa je to pružalo mogućnost užim jedinicama da stalno povećavaju svoje rashode i da postavljaju sve veće zahteve za dodeljivanje novih sredstava. To je svakako jedan od razloga koji su doprineli da se budžetski rashodi narodnih republika, srezova i opština od 1953. do 1960. više nego utrostruče.

PERIOD OD 1960. Zakon o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova od 30. decembra 1959. nastojao je da ukloni, u granicama stvarnih mogućnosti, pomenute nedostatke. Ovim zakonom izvršene su sledeće osnovne promene u budžetskom sistemu:

Postavljen je princip zavisnosti budžetske potrošnje od razvijenosti materijalne osnove političkoteritorijalne jedinice, tj. od visine ličnih dohodaka, koji predstavljaju osnovni izvor budžetskih prihoda. One jedinice čija je materijalna osnova razvijenija i koje, prema tome, mogu da ostvare srazmerno veće prihode, imaju mogućnost da više povećaju i svoju budžetsku potrošnju, i obrnuto. Kao merila materijalne osnove postavljeni su lični dohodi stanovništva i njihova lična potrošnja. Da bi se pomenuti princip i ostvario, pri raspodeli prihoda između federacije i ostalih političkoteritorijalnih jedinica, političkoteritorijalnim jedinicama se uglavnom dodeljuju doprinosi i porezi; njima pripadaju, u celini ili najvećim delom: doprinosi budžetima iz ličnih dohodaka radnika (redovni, dopunski i vanredni), razni oblici poreza na dohodak i prirezi na ove poreze, porez na lični dohodak građana, porez na maloprodajni promet, opštinski porez na promet, administrativne i sudske takse, itd.

Novom raspodelom prihoda političkoteritorijalnih jedinica obezbeđena su potrebna sredstva za izvršavanje njihovih obaveznih zadataka i službi, ali u skladu sa istaknutim principom zavisnosti budžetske potrošnje od razvijenosti materijalne osnove svake jedinice.

Ekonomski razvijenije republike dobile su prihode u visini obaveza koje im nameću zakoni i tako su finansijski potpuno osamostaljene: NR Srbija (bez Autonomne Kosovsko-Metohijske Oblasti), NR Hrvatska i NR Slovenija.

Da bi se sprovođenje principa zavisnosti budžetske potrošnje od razvijenosti materijalne osnove obezbedilo i u raspodeli između političkoteritorijalnih jedinica, raspodela prihoda između njih zamišljena je i ostvarena na ujednačenim kriterijumima. Sve jedinice su dobile iste vrste prihoda, odnosno jednak procent učešća u zajedničkim prihodima (tim što je opštinama zakonom garantovan minimum učešća u zajedničkim prihodima). Međutim, s obzirom da su ekonomske nejednakosti između njih i dalje ostale, ekonomski slabije razvijene narodne republike, kao i slabije razvijeni srezovi na području svih republika, ostali su bez dovoljno sredstava za izvršavanje svojih redovnih zadataka. Da bi im se obezbedila potrebna sredstva, novim zakonom je izvršena korektura sistema raspodele u njihovu korist, i to na dva načina.

Prvi način se ostvaruje putem povećanja učešća političkoteritorijalnih jedinica sa deficitnim budžetima u delu zajedničkih prihoda koji pripadaju široj političkoteritorijalnoj zajednici. On se primenjuje pri uravnoteženju budžeta opština i srezova. Povećano učešće se ostvaruje na bazi jednakog procenta za sve opštine i srezove čiji su budžeti deficitni, ili za pojedine grupe ovih jedinica. Time se postiže što potpunije očuvanje principa zavisnosti budžetske potrošnje od razvijenosti materijalne osnove, koji bi bio narušen ako bi se utvrđivale različite stope učešća posebno za svaku političkoteritorijalnu jedinicu.

Drugi način korekture raspodele predstavlja dotacije. Njih daje federacija onim narodnim republikama koje imaju deficitan budžet. U 1960. dotacije su iznosile 22.900 miliona din., od čega je isplaćeno: Bosni i Hercegovini 9.765, Makedoniji 5.875, Crnoj Gori 4.045, i Autonomnoj Kosovsko-Metohijskoj Oblasti 3.215 miliona din. Dotacije se koriste i za uravnoteženje deficita u budžetima ekonomski zaostalih opština i srezova u slučajevima kada se putem povećanja učešća u zajedničkim prihodima ne mogu pokriti njihove osnovne potrebe.

U vezi sa preraspodelom sredstava radi pokrića deficita u budžetima ekonomski zaostalih političkoteritorijalnih jedinica, novi zakon je postavio mnogo određeniji kriterijum za utvrđivanje visine dopunskih sredstava koja se daju za pokriće deficita. Kao osnov za utvrđivanje dopunskog učešća, odnosno dotacija, uzimaju se sredstva koja treba utrošiti za izvršenje »obaveznih zadataka i službi«. Ovaj kriterijum nije potpun, jer nije određen i kvalitet »zadataka i službi«, ali je postavljen na ekonomsku osnovu i neće biti teško da se on još konkretnije definiše. Datom definicijom obaveznih zadataka i službi određen je minimum sredstava koja pojedine političkoteritorijalne jedinice treba da utroše na izvršenje svojih funkcija, što u ranijim propisima nije bilo učinjeno. Ostvarenje tog minimuma šira političkoteritorijalna jedinica je dužna da obezbedi užoj političkoteritorijalnoj jedinici, pošto je u opštem interesu da se taj minimum izvrši svuda.

Nova raspodela sredstava, sa obezbeđenjem nužnog minimuma kroz povećanje učešća u zajedničkim prihodima i dotacije, dala je solidnu materijalnu osnovu za stvarnu finansijsku autonomiju svih političkoteritorijalnih jedinica. Njihova budžetska potrošnja ne zavisi više od odluke šire jedinice. Minimum budžetske potrošnje garantovan je kao pravo i manje razvijenim političkoteritorijalnim jedinicama. Pored toga, vezivanjem obima potrošnje za materijalnu osnovu, političkoteritorijalne jedinice su stimulirane za jačanje te osnove, a time i za ekonomisanje društvenim sredstvima. Primorane da se bore za jačanje ove osnove, one će biti prinuđene da ograničavaju budžetske rashode na iznos koji je ekonomski opravdan i neophodan, kao i da stvaraju viškove koje će ulagati u investicije za proširivanje proizvodnje.

Ustanovama društvenih službi koje su »na samostalnom finansiranju« priznata je puna finansijska samoupravnost. Po ranijim propisima i pored toga što su bile na samostalnom finansiranju, ove ustanove su bile i dalje vezane za budžet. Ta vezanost je ograničavala inicijativu organa upravljanja u pogledu raspodele sredstava dodeljenih ustanovama, pa prema tome i u pogledu dinamike i pravca njihovog razvoja. Zato je novi zakon njihovo finansiranje rešio tako što ih je odvojio od budžeta i preneo na njihove organe upravljanja puno pravo raspolaganja sredstvima. Time je jedna velika oblast društvene delatnosti — oblast društvenih službi (službe društvenog standarda, naučno-istraživački rad, itd.) — izuzeta iz nadležnosti državnih organa i poverena organima društvenog upravljanja. Propisima o školstvu, o finansiranju školstva i o organizaciji zdravstvene službe, koji su doneti 1960. sistem nagrađivanja prosvetno-kulturnih i zdravstvenih radnika načelno je prilagođen novom položaju ustanova u kojima su zaposleni. Radni kolektivi su materijalno zainteresovani za uspeh ustanove i pridruženi organima društvenog upravljanja u staranju za što uspešnije izvršenje funkcija koje su im poverene. Ovim merama izvršeno je novo smanjenje obima delatnosti državnih organa i odgovarajuće smanjenje budžetske potrošnje.

Usvojena je nova, elastičnija tehnika finansiranja pojedinih značajnijih poduhvata političkoteritorijalnih jedinica. Predviđena je izrada finansijskih programa za sve poduhvate čije se ostvarenje proteže na vreme duže od jedne godine. Uz to, omogućeno je otvaranje posebnih računa za finansiranje ovakvih i sličnih poduhvata, bez osnivanja posebnog fonda.

BUDŽETSKA POTROŠNJA

OBIM BUDŽETSKE POTROŠNJE. Ukupna budžetska potrošnja⁴ porasla je od 324,6 milijardi din. u 1952. godini⁵ na 934,2 milijarde din. u 1960. (Tabela 1.)

TABELA 1 — BUDŽETSKI RASHODI 1952—1960.

(U milijardama din.)						
Godina	Ukupni budžetski rashodi	Budžetski rashodi u užem smislu (unanjani za međusobne dotacije)*	Rashodi samostalnih ustanova*	Rashodi iz fonda regresa i dotacija*	Rashodi iz ostalih budžetskih fondova, uključujući i budžetske rezervne fondove**	
1952	324,6	229,9	19,1	5,6	—	
1953	368,1	285,1	40,7	34,5	7,8	
1954	529,0***	429,9	63,0	18,0	18,1	
1955	499,8	350,3	76,7	21,4	51,7	
1956	506,5	344,5	82,4	23,0	56,6	
1957	584,5	376,8	105,5	33,0	69,1	
1958	672,9	478,9	126,4	—	67,6	
1959	780,0	551,1	149,9	—	79,1	
1960	934,2****	603,2	247,5	—	83,5	

* Podaci o kretanju budžetskih rashoda u ovoj i ostalim godinama crpeni su iz mesečnih statističkih biltena Narodne banke FNRJ i godišnjih biltena »Investicioni fondovi«.

** Podaci o rashodima isplaćenim iz fondova uzeti su iz istih izvora. Ovdje su obuhvaćeni fondovi koje mesečni Statistički bilten Narodne banke FNRJ obuhvata pod nazivom: »posebni društveni fondovi« i »investicioni fondovi državnih organa, društvenih organizacija i samostalnih ustanova«, sa isključenjem fondova društvenih organizacija, koje ne spadaju u budžetske fondove.

*** Nenormalno povećanje rashoda u 1954. nastalo je usled uključivanja u budžet izdvajanja državnih investicija (oko 40,0 milijardi din.) koje su prethodne dve i u svim kasnijim godinama finansirane preko posebnih fondova.

**** Radi lakše uporedivosti budžetske potrošnje u 1960. sa potrošnjom u prethodnim godinama, u ukupne budžetske rashode u 1960. uključeni su i rashodi samostalnih ustanova, koji su Zakonom o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova u decembru 1960. isključeni iz budžeta i čime je budžetska potrošnja u 1960. smanjena za 272,3 milijarde din. (247,5 milijardi din. rashodi po predračunima samostalnih ustanova i 24,8 milijardi din. rashoda izvršenih preko njihovih fondova).

Budžetska potrošnja u 1960. porasla je za 2,9 puta u odnosu na potrošnju u 1952. Taj porast je nešto veći nego što je iznosio porast budžetske potrošnje u većini država zapadne i južne Evrope.⁶ (Tabela 2.)

Veliki porast budžetske potrošnje u Jugoslaviji objašnjava se velikim porastom nacionalnog dohotka, koji je u posmatranom periodu porastao za 4,7% više nego budžetska potrošnja. U tom pogledu Jugoslavija je u povoljnom položaju. Na primer, nacionalni dohodak je rastao brže od budžetske potrošnje: u Holandiji za 11,4%, u Grčkoj za 8,2%, u Francuskoj za 5,5% i u Italiji za 2,8%. U Austriji i Belgiji budžetska potrošnja je rasla brže od nacionalnog dohotka, i to: u Austriji za 13,9%, a u Belgiji za 5%. Ovo

⁴ U proteklih godinama budžetska potrošnja finansirana je iz budžeta u užem smislu i preko predračuna ustanova sa samostalnim finansiranjem i posebnih fondova. U ukupne budžetske rashode uračunati su i oni koji su, pored budžeta, izvršeni i preko ostalih instrumenata, tj. utrošak za finansiranje svih funkcija državnih organa i samostalnih ustanova koje su vršene na neprivrednoj osnovi.

⁵ Podaci o budžetskoj potrošnji za godine pre 1952. nisu uporedivi sa podacima za godine 1952—1960. s obzirom na cene u kojima je potrošnja iskazana, i na klasifikaciju budžetskih rashoda.

⁶ Zbog metodoloških razlika u izračunavanju nacionalnog dohotka i razlika u karakteru budžetske potrošnje u Jugoslaviji i drugim državama (u Jugoslaviji ona obuhvata budžetske rashode svih politickoteritorijalnih jedinica, a u pomenutim zemljama samo rashode centralnog državnog organa), budžetska potrošnja u Jugoslaviji ne može se svesti na veličinu koja bi u svakom pogledu bila uporediva sa budžetskom potrošnjom u zapadnim državama. Iz tih razloga, upoređenje može pokazati samo razlike u tempu porasta (u apsolutnim iznosima i u odnosu na nacionalni dohodak) rashoda koji se u pojedinim državama smatraju budžetskim, bez daljeg zalaženja u njihovu stvarnu suštinu.

TABELA 2 — INDEKSI PORASTA BUDŽETSKJE POTROŠNJE I NACIONALNOG DOHOTKA U JUGOSLAVIJI I NEKIM EVROPSKIM ZEMLJAMA

Država	Indeksi porasta budžetske potrošnje u periodu 1952—1959*	Indeksi porasta nacionalnog dohotka u periodu 1953—1959
Jugoslavija	211,9	221,9
Austrija	179,0	170,1
Belgija	149,5	128,7
Francuska	164,2	173,3
Grčka	170,1	184,0
Holandija	149,4	166,4
Italija	144,4	148,6

* Vidi fusnotu 6.

Podaci: za Jugoslaviju Statistički godišnjak FNRJ, 1961; za strane zemlje Statistički godišnjak Ujedinjenih nacija 1959. i 1960.

pokazuje da je porast budžetske potrošnje u Jugoslaviji zasnovan na realnoj osnovi i da nije ometao privredni razvoj zemlje, jer je nacionalni dohodak rastao brže nego i u jednoj drugoj državi.

Preko budžeta se u Jugoslaviji troši približno isti deo nacionalnog dohotka kao i u ekonomski razvijenim zapadnim državama. (Tabela 3.)

TABELA 3 — UDEO BUDŽETSKJE POTROŠNJE U NACIONALNOM DOHOTKU U JUGOSLAVIJI I NEKIM EVROPSKIM ZEMLJAMA 1953. I 1959.

(U procentima)		
Država	1953	1959
Jugoslavija	36,0	34,4
Austrija	34,4	36,2
Belgija	27,6	32,0
Francuska	29,3	27,8
Grčka	24,0	22,2
Holandija	29,7	26,7
Italija	25,8	25,1

Podaci: za Jugoslaviju Statistički godišnjak FNRJ, 1961; za evropske zemlje Statistički godišnjak Ujedinjenih nacija za 1959. i 1960.

Veći udeo budžetske potrošnje Jugoslavije u nacionalnom dohotku je prividan, jer, kao što je spomenuto, budžetska potrošnja u Jugoslaviji obuhvata budžetske rashode svih politickoteritorijalnih jedinica, dok budžetska potrošnja stranih zemalja obuhvata rashode samo centralnog organa. Pored toga, zbog metodoloških razlika u izračunavanju nacionalnog dohotka, nacionalni dohodak u Jugoslaviji je za isti obim stvorenih vrednosti niži za oko 12% od dohotka zapadnih zemalja.⁷ I ta činjenica povećava udeo budžetske potrošnje u nacionalnom dohotku Jugoslavije. Kada se uzmu u obzir ove razlike, onda se udeo budžetske potrošnje u Jugoslaviji svodi na nivo udela budžetske potrošnje Holandije ili Francuske u njihovom nacionalnom dohotku. Pored toga, budžetska potrošnja u Jugoslaviji relativno opada u odnosu na nacionalni dohodak, kao što je to slučaj i u razvijenijim zapadnim zemljama. U periodu 1953—1959. ona je opala od 36,0% na 34,4%.

NAMENSKA STRUKTURA BUDŽETSKJE POTROŠNJE. Budžetska sredstva trošena su u periodu 1952—1960. na izvršenje redovnih funkcija, kao što su: prosveta i kultura, socijalno-zdravstvena zaštita, državna uprava, narodna odbrana, itd. U periodu 1953—1960. relativno su opali rashodi za narodnu odbranu, a povećani su rashodi za ostale namene u strukturi ukupnih budžetskih rashoda. (Tabela 4.)

⁷ U zapadnim zemljama u nacionalni dohodak uključuju se i neprivredne usluge, dok to u Jugoslaviji nije slučaj.

TABELA 4 — OBIM I STRUKTURA BUDŽETSKIH RASHODA PO NAMENI 1953. I 1960.

(U milijardama din.)

Namena	1953		1960			
	iznos	struk- tura u %	tekući rashodi	inve- sticije	ukupno	struk- tura u %
Ukupno	368,1*	100,0	819,9	194,3	934,2	100,0
Prosveta i kultura	28,6	7,8	110,7	19,4	130,1	13,9
Socijalno-zdrav- stvena zaštita	42,9	11,6	151,8	15,5	167,3	17,9
Državna uprava i sudstvo	42,7	11,6	112,1	14,2	126,3	13,5
Narodna odbrana	167,4	45,5	207,7	—	207,7	22,2
Opšte privredne mere	12,8	3,5	51,2	40,9	92,1	10,0
Komunalna delat- nost	2,3	0,6	26,6	24,3	50,9	5,4
Dotacije	46,9	12,7	90,4	—	90,4	9,7
Neraspoređena potrošnja**	24,5	6,7	69,4	—	69,4	7,4

* Budžetski rashodi za 1953. ne obuhvataju i investicione rashode (osim sume od 7,8 milijardi, isplaćene iz fondova državnih organa i ustanova). Investicije koje u ostalim godinama padaju na teret budžeta nisu u ovoj godini, kao ni u 1952. isplaćene iz budžeta, već su finansirane, zajedno sa privrednim investicijama, preko posebnih računa. One se ne mogu izdvojiti iz te opšte mase, pa nisu ovde ni obuhvaćene.

** Neraspoređena potrošnja obuhvata rashode koji su isplaćeni iz budžetske rezerve, koje evidencija ne razvrstava po funkcijama, zatim rashode samostalnih ustanova, koje evidencija svrstava u »ostale ustanove«, i rashode raznih fondova državnih organa i ustanova, koji se u evidenciji iskazuju kao »razni fondovi«.

Razvoj funkcija državnih organa i neprivrednih delatnosti u posmatranom periodu vodio je, ekonomski gledano, ka poboljšanju strukture budžetske potrošnje. Dok su u 1953. državna uprava i narodna odbrana apsorbovale 57,1% od ukupno utrošenih sredstava preko budžeta, taj udeo je u 1960. pao na 35,7%. Ostatak je trošen na službe društvenog standarda (prosveta i kultura, socijalno-zdravstvena zaštita i komunalna delatnost) i na opšte privredne mere (unapređivanje privrednih oblasti, rekonstrukcija i održavanje puteva, geološko-rudarska istraživanja, itd.). Rashodi za državnu upravu i narodnu odbranu su u posmatranom periodu porasli za 1,6 puta, a rashodi za opšte privredne mere (uključujući investicione rashode u 1960) za 7,2 puta, rashodi za prosvetu i kulturu za 4,5 puta, a rashodi za socijalno-zdravstvenu zaštitu za 3,9 puta.

Rashodi za prosvetu i kulturu u Jugoslaviji rasli su brže nego i u jednoj od zapadnih zemalja, što je posledica široko postavljene mreže za školovanje novih kadrova i za podizanje prosvetnog i kulturnog nivoa narodnih masa uopšte. Porast rashoda za narodnu odbranu u Jugoslaviji kreće se u visini porasta takvih rashoda u ostalim državama.⁸ (Tabela 5.)

Pojedine zemlje utrošile su 1959. za prosvetu i kulturu sledeći deo svog nacionalnog dohotka: Belgija 4,97%, Holandija 4,29%, Italija 3,32%, Austrija 2,91%. Jugoslavija je utrošila 3,73%.⁹

* Upoređenje kretanja budžetskih rashoda po pojedinim funkcijama u Jugoslaviji i u stranim zemljama nije potpuno moguće usled nejednake obuhvatnosti (u nekim zemljama rashodi za prosvetu obuhvataju i investicione rashode, a u nekim ne; u Jugoslaviji rashodi funkcija društvenog standarda ne obuhvataju lične i materijalne rashode administrativnog aparata tih službi koji su obuhvaćeni u državnoj upravi, itd.). Stoga je dato samo upoređenje porasta rashoda za prosvetu i kulturu i rashoda za narodnu odbranu, jer je sadržina ovih dveju kategorija rashoda najpri bližnja u svim zemljama koje se posmatraju.

⁹ Upoređivanje veličine rashoda po pojedinim funkcijama u Jugoslaviji i u stranim zemljama još manje je izvodljivo nego upoređivanje porasta tih rashoda. Zbog razlike u društvenom poretku, obim delatnosti državnih organa je nejednak. Pored toga, postoji i razlika u načinu finansiranja, koja to upoređivanje čini teško izvodljivim, jer se ne zna da li i u kojoj meri strane zemlje finansiraju izvršavanje pojedinih funkcija i iz posebnih fondova. Iz tih razloga upoređivanje iz ovog aspekta ograničava se samo na rashode za prosvetu i narodnu odbranu i to kroz odnos ovih rashoda i nacionalnog dohotka.

TABELA 5 — PORAST RASHODA ZA PROSVETU I NARODNU ODBRANU U JUGOSLAVIJI I NEKIM EVROPSKIM ZEMLJAMA

Država	Porast rashoda za prosvetu u periodu 1953—1959		Porast rashoda za na- rodnu odbranu u pe- riodu 1952—1959	
Jugoslavija*	3,5		1,2	
Austrija	2,1		—	
Belgija	2,1		0,9	
Francuska	—		1,2	
Grčka	—		1,4	
Holandija	2,7		1,1	
Italija	2,0		1,1	

* Bez investicionih rashoda u prosveti.

Podaci: za Jugoslaviju Statistički godišnjak FNRJ, 1961; za evropske zemlje Statistički godišnjak UN 1959. i 1960.

EKONOMSKA STRUKTURA BUDŽETSKIH RASHODA. Budžetski rashodi, sa ekonomskog gledišta, razvrstavaju se u četiri grupe: lični rashodi (plate zaposlenog osoblja), materijalni rashodi (vrednost utrošenih materijalnih dobara i usluga), investiciona ulaganja, i dotacije. Prve tri vrste sačinjavaju stvarnu potrošnju za izvršenje određene funkcije. Dotacije predstavljaju prelivanje sredstava u korist drugog organa. U periodu od 1953. do 1960. učešće ličnih rashoda u ukupnim budžetskim rashodima je povećano, a učešće materijalnih rashoda je relativno opalo. (Tabela 6.)

TABELA 6 — EKONOMSKA STRUKTURA BUDŽETSKIH RASHODA 1953. I 1960.

(U milijardama din.)

Vrsta rashoda	1953		1960		
	iznos	struk- tura u %	iznos	sa in- vestici- jama	bez in- vestici- ja
Ukupno	368,1	100,0	934,2	100,0	100,0
Lični rashodi	37,4	10,2	215,1	23,0	26,2
Materijalni rashodi	283,8	77,1	514,4	55,1	62,7
Investicije	—	—	114,3	12,2	—
Dotacije	46,9	12,7	90,4	9,7	11,1

Osnovna promena u ekonomskoj strukturi budžetskih rashoda je izmenjen odnos između materijalnih i ličnih rashoda. Udeo ličnih u ukupnim rashodima je više nego udvostručen, dok je udeo materijalnih rashoda sveden od 77,1% na 62,7%. Povećano učešće ličnih rashoda u ukupnim budžetskim rashodima nastalo je usled uključenja u lične rashode doprinosa raznih vrsta koji predstavljaju njihov sastavni deo (doprinos za socijalno osiguranje, doprinos za stambenu izgradnju i doprinos budžetima iz ličnih dohodaka). U 1953. u lične rashode bio je uključen samo doprinos za socijalno osiguranje u visini od 10% na neto prinadležnosti. Ostali doprinosi uvedeni su kasnije, a istovremeno je i doprinos za socijalno osiguranje znatno povećan. Ovo povećanje, kao i uvođenje novih doprinosa, imalo je za posledicu povećanje ličnih rashoda u odnosu na materijalne (kad se posmatra samo odnos između ličnih i materijalnih, bez rashoda za narodnu odbranu) od 20,1% na 40,1%. Ako se isključe doprinosi i lični rashodi svedu na neto iznose, onda se pokazuje da su oni porasli u posmatranom periodu za 3,9 puta. Taj porast je delom posledica povećanja zaposlenosti, delom je uslovljen porastom prosečne plate usled povećanja nacionalnog dohotka, a delom je posledica porasta cena.¹⁰

¹⁰ Npr. u 1960. lični dohoci su povećani za 6,5% usled povećanja stanarine.

Dotacije su u ovom periodu udvostručene. Njihov porast je posledica povećanja subvencija i dotacija privredi (a posredno i stanovništvu: regres za ugalj za široku potrošnju, naknada za povlastice u putničkom saobraćaju, i dr.), jer se one uglavnom i odnose na davanja privrednim organizacijama (manjim delom one predstavljaju davanja društvenim organizacijama).

Promena strukture rashoda nije jednaka kod svih političkoteritorijalnih jedinica. (Tabela 7.)

TABELA 7 — LIČNI I MATERIJALNI RASHODI U BUDŽETIMA POLITIČKOTERITORIJALNIH JEDINICA 1953. I 1960.

(U milijardama din.)

Rashodi	1953	1960	Koefi- jент porasta
Lični rashodi ukupno	37,4	215,1	5,8
Federacija	2,0	14,5	7,2
Narodne republike	10,8	51,9	4,8
Srezovi i opštine	24,6	148,7	6,0
Materijalni rashodi ukupno	283,8	514,4	1,8
Federacija	191,3	291,5	1,5
Narodne republike	39,3	67,8	1,7
Srezovi i opštine	53,2	155,1	2,9

Veća raznovrsnost u promeni strukture između ličnih i materijalnih rashoda pojavljuje se u pojedinim delatnostima. (Tabela 8.)

TABELA 8 — LIČNI I MATERIJALNI RASHODI U POJEDINIM DELATNOSTIMA 1955. I 1960.

(U milijardama din.)

Delatnost	1955	1960	Indeks
Prosveta i kultura			
Lični rashodi	25,4	73,2	288,2
Materijalni rashodi	16,6	37,5	225,9
Socijalno staranje			
Lični rashodi	2,4	5,6	233,3
Materijalni rashodi	22,2	34,9	157,2
Zdravstvena zaštita			
Lični rashodi	12,0	37,4	311,6
Materijalni rashodi	28,3	74,7	263,9
Državna uprava			
Lični rashodi	23,6	73,6	311,8
Materijalni rashodi	22,1	38,5	174,2

Lični rashodi su više porasli u državnoj upravi i u zdravstvu, a manje u prosveti i u socijalnom staranju. Nejednakost u porastu dolazi delimično usled razlike u obimu zaposlenosti (u socijalno-zdravstvenoj zaštiti zaposlenost je porasla od početka 1956. do početka 1960. za 39,3%, a u prosveti za 28,9%), a delimično zbog nešto većeg porasta plata rukovodećeg i visoko stručnog kadra. S obzirom da su prinadležnosti rukovodećeg administrativnog kadra iz svih delatnosti svrstane u lične rashode državne uprave, ovi su više porasli nego u ostalim oblastima (porast zaposlenosti u ovoj oblasti je 21,5%).

Veći porast materijalnih rashoda u zdravstvu nastao je usled razvoja zdravstvene službe poslednjih godina i poboljšanja njenog kvaliteta.

STRUKTURA BUDŽETSKJE POTROŠNJE PO POLITIČKOTERITORIJALNIM JEDINICAMA. Budžetska potrošnja po političkoteritorijalnim jedinicama pokazuje da je došlo do decentralizacije, tj. budžetska sredstva federacije su relativno opala, a narodnih republika, srezova i opština povećana. (Tabela 9.)

TABELA 9 — STRUKTURA BUDŽETSKIH RASHODA PO POLITIČKOTERITORIJALNIM JEDINICAMA 1954. I 1960.

(U milionima din.)

Političkoteritorijalna jedinica	1954		1960		Indeksi
	iznos	struktura %	iznos	struktura %	
Ukupno	368,1	100,0	934,2	100,0	280,9
Federacija	235,8	63,3	416,5	44,6	176,5
Narodne republike	52,0	14,2	157,7	16,8	303,2
Srezovi i opštine	85,0	22,5	360,0	38,6	449,4

Budžetska potrošnja federacije, koja je u 1953. apsorbavala skoro 2/3 ukupnih budžetskih sredstava, opala je u razmaku od 7 godina za 1/3, tako da je federacija u 1960. učestvovala u ukupnoj potrošnji sa 44,6%. U 1960. iz saveznog budžeta finansirani su sledeći rashodi: narodna odbrana 207,7 milijardi din.; invalidske prinadležnosti i zdravstvena zaštita ratnih vojnih invalida 18,6 milijardi din.; otpлата zajmova 14,8 milijardi din.; opšte privredne mere (regresi i dotacije, subvencije izvoza, unapređivanje privrednih oblasti, itd.) 115,0 milijardi din.; dotacije narodnim republikama, samostalnim ustanovama i društvenim organizacijama 26,0 milijardi din.; savezna uprava 52,1 milijarda din. S obzirom na karakter i namenu ovih rashoda, dalja decentralizacija budžetskih rashoda može se očekivati sa nastankom uslova za decentralizaciju privrednih funkcija federacije.

Smanjenje obima funkcija koje je vršila federacija išlo je uglavnom u korist srezova i opština. Udeo narodnih republika u ukupnim rashodima neznatno je povećan.

Budžetska potrošnja opština zabeležila je najveći porast. Od 1955, kada je iznosila 48,4 milijarde din. (18,4 iz budžeta i 30,0 u opštinskim ustanovama), ova potrošnja je u 1960. porasla na 238,4 milijarde din., što predstavlja porast od skoro 5 puta. U istom periodu ukupna budžetska potrošnja je porasla za manje od dva puta. Ovakve promene u strukturi potrošnje po političkoteritorijalnim jedinicama posledica su decentralizacije u upravljanju i izgradnje komunalnog sistema. Uporedo sa ovim promenama jačala je materijalna osnova komuna, što im je omogućilo da razviju sve osnovne funkcije koje su prenete u njihovu nadležnost: osnovno i srednje školstvo, zdravstvenu zaštitu, socijalno staranje, komunalnu delatnost, i dr.

BUDŽETSKA POTROŠNJA PO NARODNIM REPUBLIKAMA. Budžetska potrošnja narodnih republika, srezova i opština, posmatranih u celini, brže je rasla od budžetske potrošnje federacije. U periodu 1954—1960. budžetska potrošnja narodnih republika (uključujući srezove i opštine) povećana je za 106,3%. Najbrže povećanje ostvareno je u NR Srbiji (140,7%), a najsporije u NR Crnoj Gori (62,1%). (Tabela 10.)

TABELA 10 — BUDŽETSKA POTROŠNJA PO NARODNIM REPUBLIKAMA 1954. I 1960.

(U milijardama din.)

Narodna republika	1954	1960	Indeksi
Jugoslavija	249,6	515,0	206,3
Srbija	77,7	187,1	240,7
Hrvatska	71,9	130,3	181,2
Slovenija	38,5	78,4	203,6
Bosna i Hercegovina	37,2	73,5	197,5
Makedonija	16,9	33,7	199,4
Crna Gora	7,4	12,0	162,1

Veći indeks rasta budžetske potrošnje od prosečnog jugoslovenskog ima samo NR Srbija. Do takvog porasta je došlo posle zavedenja oporezivanja zemljoradnika prema katastarskom prihodu (uvedeno 1954) i uvođenja prireza na porez na dohodak od poljoprivrede. Brži porast budžetske potrošnje u NR Srbiji uslovljen je delimično i zaostajanjem ove potrošnje u ovoj Republici u prvim godinama prošle decenije. Na primer, u 1954. budžetska potrošnja u NR Srbiji bila je veća od potrošnje u NR Hrvatskoj samo za 5,8 milijardi din., tj. za 8%. U 1953. ona je čak bila manja za 2,3 milijarde nego u NR Hrvatskoj (36,7 prema 39,9 milijardi). Takav odnos u potrošnji imao je za posledicu niske budžetske rashode po stanovniku u NR Srbiji u odnosu na rashode u ostalim republikama. (Tabela 11.)

TABELA 11 – BUDŽETSKI RASHODI PO STANOVNIKU U NARODNIM REPUBLIKAMA 1954. I 1960.

Narodna republika	(U dinarima)		
	1954	1960	Koefi- cijent po- većanja
Jugoslavija	14.393	28.819	1,93
Srbija	10.922	24.520	2,24
Hrvatska	17.992	31.410	1,75
Slovenija	25.312	49.494	1,96
Bosna i Hercegovina	12.687	22.442	1,77
Makedonija	12.565	23.985	1,91
Crna Gora	17.129	25.470	1,47

U 1954. najnižu potrošnju po stanovniku imala je NR Srbija. Njen položaj se popravio do 1960. jer je njena budžetska potrošnja po stanovniku u 1960. bila nešto veća nego u Bosni i Hercegovini i u Makedoniji. U svemu ostalom odnosi su ostali približno isti, sem što je potrošnja u NR Crnoj Gori zaostala za potrošnjom u NR Sloveniji i NR Hrvatskoj.

Razlike između budžetske potrošnje NR Slovenije i NR Hrvatske, s jedne, i budžetske potrošnje ostalih narodnih republika, s druge strane, rezultat su razlika u ekonomskom razvoju, pa prema tome i razlika u ekonomskim mogućnostima. Ta razlika je postojala i pre 1952, ali je strogom administrativnom raspodelom sredstava bila prilično ublažena. Sa jačanjem samoupravnosti u raspolažanju sredstvima, počev od 1952. ona je jače došla do izražaja.

Svoja budžetska sredstva narodne republike najviše troše za prosvetu i kulturu i za socijalno-zdravstvenu zaštitu. (Tabela 12.)

TABELA 12 – STRUKTURA UKUPNE BUDŽETSKJE POTROŠNJE NARODNIH REPUBLIKA PO DELATNOSTIMA 1956. I 1960.

Vrsta rashoda	(U milijardama din.)			
	1956		1960	
	iznos	struk- tura u %	iznos	struk- tura u %
Ukupna budžetska potrošnja*	260,7	100,0	507,2	100,0
Prosveta i kultura	46,9	18,0	109,0	21,5
Socijalno-zdravstvena zaštita	62,4	23,9	132,4	26,1
Državna uprava i sudstvo	48,7	18,7	89,6	17,7
Komunalna delatnost	12,4	5,7	26,6	5,2
Opšte privredne mere	25,5	9,8	28,0	5,5
Investicije	52,8	20,2	83,5	16,5
Neraspoređena potrošnja	12,0	4,7	38,1	7,5

* Bez dotacija društvenim organizacijama i privredi i međusobnih dotacija.

Učešće rashoda za službe društvenog standarda u ukupnim rashodima je u porastu, dok je udeo investicija i sredstava za opšte privredne mere u opadanju. U stvari opadaju rashodi političko-teritorijalnih jedinica na opšte privredne mere, jer je i investiciona potrošnja u zaostajanju usled zaostajanja investicija za unapređivanje privrednih oblasti.

U 1960. obim i struktura budžetske potrošnje narodnih republika po pojedinim delatnostima bili su sledeći (tabele 13 i 14):

TABELA 13 – BUDŽETSKI RASHODI ZA POJEDINE DELATNOSTI PO NARODNIM REPUBLIKAMA U 1960.

Delatnost	(U milijardama din.)						
	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Herce- govina	Makedonija	Crna Gora
Ukupni rashodi	507,2	185,9	128,8	76,8	70,8	33,3	11,6
Prosveta i kultura	109,0	43,8	25,3	16,0	13,8	7,9	2,2
Socijalno-zdravstvena zaštita	132,4	44,7	37,7	22,9	16,4	8,4	2,3
Državna uprava	89,6	32,7	23,2	10,8	13,9	6,2	2,8
Komunalna delatnost	26,6	7,6	6,0	6,1	4,2	2,0	0,7
Opšte privredne mere	28,0	10,0	7,0	5,1	3,0	2,6	0,3
Investicije	83,5	32,7	18,9	11,7	14,9	4,2	1,8
Neraspoređena potrošnja	38,1	14,7	10,8	4,3	4,6	2,2	1,5

TABELA 14 – STRUKTURA BUDŽETSKIH RASHODA NARODNIH REPUBLIKA PO DELATNOSTIMA U 1960.

Delatnost	(U procentima)						
	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Herce- govina	Makedonija	Crna Gora
Prosveta i kultura	21,5	23,5	19,6	20,8	19,5	23,7	19,0
Socijalno-zdravstvena zaštita	26,1	24,0	29,3	29,8	23,2	25,2	19,8
Državna uprava	17,7	17,5	18,0	14,1	19,6	18,6	24,1
Komunalna delatnost	5,2	4,1	4,6	7,9	5,9	6,0	6,0
Opšte privredne mere	5,5	5,4	5,4	6,6	4,2	7,8	2,6
Investicije	16,5	17,6	14,7	15,2	21,1	12,6	15,6
Neraspoređena potrošnja	7,5	7,9	8,4	5,6	6,5	6,1	12,9

Struktura raspodele sredstava po delatnostima uglavnom je slična kod svih narodnih republika, što pokazuje da su i njihove potrebe slične. Ipak, samoupravnost u raspodeli sredstava dovela je i do izvesnog prilagođavanja potrošnje specifičnim uslovima svake narodne republike. U tom prilagođavanju mogu se zapaziti dve tendencije. Slovenija i Hrvatska troše na socijalno-zdravstvenu zaštitu relativno više sredstava, a na prosvetu i investicije manje nego ostale narodne republike. Kod Slovenije se zapaža još i tendencija nižeg učešća rashoda državne uprave u ukupnim rashodima nego kod ostalih republika. Druga tendencija se zapaža kod Srbije, Bosne i Hercegovine i Makedonije. U ovim republikama su rashodi za socijalno-zdravstvenu zaštitu niži od jugoslovenskog proseka, rashodi za prosvetu i investicije veći (od ovoga odstupa Bosna i Hercegovina — za prosvetu i kulturu, i Makedonija — za investicije). To je posledica zaostalosti prosvete u ovim republikama, koje uz to imaju i veći natalitet, pa prema tome i veće potrebe za izgradnjom škola, što se naročito odnosi na Bosnu i Hercegovinu. Situacija Crne Gore u tom pogledu je nešto drukčija. Zbog specifičnih uslova (nerazvijen saobraćaj, relativno male opštine itd.), administracija u Crnoj Gori je u proseku skuplja nego u ostalim republi-

kama, pa ona srazmerno više troši na državnu upravu. To ograničava njena sredstva za podizanje društvenog standarda, koji zaostaje u odnosu na ostale republike.

Pošto su u proteklim godinama u raspodeli po delatnostima nastupile samo neznatne promene, nije se mnogo promenio ni udeo pojedinih narodnih republika u ukupnim budžetskim rashodima za pojedine delatnosti. (Tabela 15.)

TABELA 15 — UČEŠĆE POJEDINIH DELATNOSTI U UKUPNIM BUDŽETSKIM RASHODIMA REPUBLIKA U 1956. I 1960.

Narodna republika	(U procentima)					
	Prosveta i kultura		Socijalno-zdravstvena zaštita		Državna uprava	
	1956	1960	1956	1960	1956	1960
Srbija	40,3	40,3	33,5	33,8	38,0	36,5
Hrvatska	25,6	23,2	28,2	28,5	24,0	25,9
Slovenija	14,7	14,7	17,2	17,3	12,3	12,0
Bosna i Hercegovina	10,4	12,7	13,3	12,4	15,6	15,5
Makedonija	6,4	7,1	6,4	6,3	6,6	6,9
Crna Gora	2,6	2,0	1,4	1,7	3,5	3,1

U rashodima za prosvetu nešto se povećalo učešće Bosne i Hercegovine i Makedonije, a smanjilo se učešće Hrvatske i Crne Gore. U rashodima za državnu upravu smanjen je udeo Srbije, a povećan udeo Hrvatske. U socijalno-zdravstvenoj zaštiti struktura rashoda je ostala ista. Proces pokazuje da jačanje samoupravnosti, kao i povećanje sredstava, nisu uticali na uspostavljenе odnose u raspodeli sredstava po delatnostima između pojedinih narodnih republika.

Odnos sredstava i budžetske potrošnje u pojedinim narodnim republikama. Posle stupanja na snagu novog Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova, narodne republike, srezovi i opštine u celini su u povoljnijem položaju nego ranije. Njihovi završni računi o izvršenju budžeta za 1960. pokazuju višak prihoda nad rashodima, i to 3,8 milijardi din. po budžetima narodnih republika i 3,0 mili-

jarde din. po budžetima srezova i opština. Pored toga, srezovi i opštine su izdvojili i uneli u posebnu rezervu 10,5 milijardi din. i otplatili neke manje obaveze iz ranijih godina. Ovakvi rezultati su postignuti iako su savezne dotacije smanjene za 17,2 milijarde din. (od 40,1 milijarde din. u 1959. na 22,9 milijardi din. u 1960). To pokazuje da su sredstva narodnih republika, srezova i opština zasad relativno dovoljna da pokriju njihove redovne obaveze.

Popravio se i položaj svake narodne republike pojedinačno. Dok su u 1959. sve narodne republike dobivale dotacije iz saveznog budžeta, u 1960. su na dotacijama ostale samo Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora i Autonomna Kosovsko-Metohijska Oblast.

Popravljen je i položaj srezova i opština. U 1960. godini 605 srezova i opština je završilo poslovanje sa budžetskim suficitom, a samo 280 odnosno 25,5% od ukupnog broja sa budžetskim deficitom. Taj broj je relativno skroman, a pogotovu kada se uzme u obzir da ukupan deficit iznosi 1,7 milijardi din. Ovaj rezultat je postignut uz ukupne dotacije srezovima i opštinama u iznosu od 21 milijarde din. Ta suma je u apsolutnom iznosu veća za 6 milijardi din. nego u 1959, ali, s obzirom na objektivizaciju kriterijuma raspodele i na primenu jedinstvenih stopa prilikom odmeravanja učešća srezova i opština u zajedničkim prihodima, porast dotacija nije veliki. To naročito važi kad se ima u vidu nejednakost u privrednom razviku pojedinih srezova, koja je predstavljala prepreku za sređivanje finansijskih odnosa između narodnih republika i srezova. Međutim, stabilnost tih odnosa zavisi i od stabilnosti u pricicanju prihoda. Ako prihodi podbace osetnije, čemu mogu da budu izloženi srezovi u kojima su prihodi pretežno od poljoprivrede, onda će nastati potreba za vanrednim dotacijama, kako bi se užim zajednicama omogućilo da budžetsku potrošnju održe na potrebnj višini.

IZVOR: Zakon o državnom budžetu (»Službeni list DFJ«, 91/45); Osnovni zakon o budžetu (»Službeni list FNRJ«, 105/46); Osnovni zakon o budžetima (»Službeni list FNRJ«, 58/51); Osnovni zakon o budžetima (»Službeni list FNRJ«, 13/54); Osnovni zakon o budžetima (»Službeni list FNRJ«, 13/56) i Zakon o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova (»Službeni list FNRJ«, 52/59).

R. R.

BANKARSKI I KREDITNI SISTEM

Početkom 1961. izvršene su krupne promene u bankarskom i kreditnom sistemu, u cilju da se bankarstvo i kreditni sistem usklade sa dostignutim razvojem društvenog i privrednog sistema. Kao takve, ove promene u suštini znače dalje razvijanje i usavršavanje sistema više banaka, koji se izgrađuje počev od 1954. a takođe i dalju decentralizaciju kreditne funkcije, u skladu sa sprovedenom decentralizacijom u privredi i upravi.

Decentralizacija u privredi i upravi bila je praćena samo delimičnom decentralizacijom u kreditnom i bankarskom sistemu. Na lokalne banke bili su preneti sredstva i kreditiranje lokalne privrede, dok su sredstva krupne privrede, kao i kreditiranje najvažnijih privrednih oblasti, ostali u delokrugu centralistički organizovane Narodne banke. Na taj način, kreditni i bankarski sistem zaostajao je za opštim razvojem privrednog i društvenog sistema, kao i za sprovedenom decentralizacijom u privredi odnosno upravi.

Novi kreditni sistem je postavljen tako da obezbedi odgovarajući obim novca u skladu sa zadacima saveznog društvenog plana, tj. stavljanjem na raspolaganje privredi potrebnih sredstava, ali uz sprečavanje emisije suvišnog novca. Dalje dejstvo koje treba da izvrši novi kreditni sistem jeste ostvarivanje takve strukture proizvodnje i razmene po privrednim oblastima odnosno granama kakva je postavljena u društvenom planu. Promenama u kreditnom sistemu sprovedena je celishodnija raspodela kredita na neposredne korisnike, radi obezbeđivanja dovoljne efikasnosti u korišćenju društvenih sredstava.

U sklopu promena u kreditnom sistemu izvršene su i promene u odnosu na finansiranje privrede. Omogućeno je efikasnije korišćenje slobodnih novčanih sredstava formiranjem jedinstvenog fonda novčanih sredstava privrednih organizacija. Sredstva tog fonda treba da služe privrednim organizacijama za finansiranje ulaganja u osnovna i obrtna sredstva, sa slobodnim prelivanjem iz jedne namene u drugu, prema sopstvenoj oceni privredne organizacije o potrebama njenog razvoja. Pored toga, potencirana je i potreba jačanja sistema samofinansiranja odnosno stimuliranja privrednih organizacija da svoja novčana sredstva u što većoj meri koriste za obrtne potrebe.

Na taj način, ojačala su materijalna prava radnih kolektiva, a istovremeno i njihova odgovornost za održavanje pravilnih odnosa u finansiranju ulaganja u osnovna i obrtna sredstva. Time ujedno treba u praksi da se postepeno smanjuje zavisnost privrednih organizacija od banaka odnosno bankarskih kredita, koja je bankama davala u izvesnom smislu karakter vlasti u odnosu na privredne organizacije.

Sa promenama u kreditnom sistemu izvršene su odgovarajuće promene i u bankarskom sistemu, i to kako sa gledišta opšte uloge banaka, tako i sa gledišta njihovih posebnih funkcija.

Radi uspešnog ostvarivanja zadataka iz oblasti društvenog knjigovodstva, kao i radi sprovedenja funkcije neposredne i tekuće društvene kontrole nad materijalno-finan-sijskim poslovanjem privrednih organizacija i ostalih korisnika društvene imovine, Narodna banka je obuhvatila preko mreže svojih poslovnih jedinica, uz potrebno proširenje te mreže, sve zadatke Službe društvenog knjigovodstva u celini.

Promene u organizaciji bankarskog sistema izvršene su i u odnosu na ulogu i zadatke specijalizovanih (saveznih)

banaka. Ove banke, kao izrazito poslovne banke, raste-rećene su tekućeg poslovanja uslužnog karaktera (finan-sijsko poslovanje za komitente iz određene privredne oblasti) i poverena im je u prvom redu kreditna funkcija.

Funkcije komunalnih banaka su usaglašene sa zadacima i pravima komuna, i to na taj način što su i ove banke napustile tekuće poslove u vezi sa finansijskim poslovanjem preduzeća lokalne privrede i prerasle u osnovnu banku celokupne privrede na području komune, tj. banku koja, u skladu sa ciljevima opšte kreditne politike i potrebama razvoja komune, rukuje određenim sredstvima i kreditira sve privredne organizacije na svom području.

Najzad, u skladu sa težnjom da se republikama obezbedi odgovarajući uticaj i u rukovanju novčanim sredstvima i u dodeljivanju kredita u republičkim razmerama, odnosno u oblasti bankarstva, u novom sistemu je predviđeno i osnivanje banaka republičkog odnosno pokrajinskog karaktera.

RANIJI BANKARSKI I KREDITNI SISTEM

Raniji bankarski sistem izgrađivao se u periodu od 1954. do 1960. kao sistem više banaka koji su sačinjavale: Narodna banka, savezne (specijalizovane) banke i lokalne banke (komunalne banke i štedionice).¹

U tom sistemu je Narodna banka, kao centralna banka, pored funkcije izdavanja novčanica i kovanog novca kreditirala sve druge banke. Pored toga, Narodna banka je neposredno kreditirala i privredne organizacije, prvenstveno krupnije iz svih oblasti privrede. Kreditiranje spolnotrgovinskih preduzeća za obrtna sredstva vršila je Jugoslovenska banka za spolnu trgovinu. Jugoslovenska poljoprivredna banka je kreditirala zadružne štedionice, a neposredno i krupnije poljoprivredne organizacije. U nadležnost Jugoslovenske investicione banke spadalo je kreditiranje investicija iz sredstava Opšteg investicionog fonda i investicionih fondova narodnih republika i autonomnih jedinica, kao i drugi poslovi u vezi sa finansiranjem investicija.

Komunalne banke i zadružne štedionice davale su kredite samo do visine prikupljenih novčanih sredstava. Međutim, na komunalne banke je kasnije preneto i kreditiranje trgovinskih preduzeća na malo, manjih industrijskih i građevinskih preduzeća, ugostiteljskih, zanatskih i komunalnih preduzeća, kao i preduzeća trgovine na veliko i preduzeća drumskog saobraćaja koja posluju na području sreza. Na zadružne štedionice prešlo je kreditiranje zemljoradničkih združica i drugih združnih organizacija, kao i manjih poljoprivrednih dobara. Za kreditiranje svojih komitenata, komunalne banke i zadružne štedionice, pored prikupljenih novčanih sredstava, koristile su i kredite dobivene od Narodne banke (zadružne štedionice su, počev od januara 1959, koristile kredite kod Jugoslovenske poljoprivredne banke).

Poslove unutrašnjeg platnog prometa obavljale su sve banke.

Poslovi izvršenja budžeta bili su povereni Narodnoj banci i komunalnim bankama.

Prikupljanjem uloga na štednju od stanovništva bavili su se Narodna banka, komunalne banke i sve vrste štedionica. U tom cilju je 1960. osnovana i Poštanska štedionica, koja uloge na štednju prikuplja preko pošta, a prikupljena sredstva drži na računu kod Narodne banke.

Poslove Službe društvenog knjigovodstva organizovala je Narodna banka, a ove poslove je i neposredno vodila za one korisnike društvene imovine koji su preko nje obavljali svoje novčano poslovanje. Određene poslove Službe društvenog knjigovodstva vršile su i druge banke — u odnosu na one korisnike društvene imovine koji su kod njih držali svoja novčana sredstva.

Narodna banka je takođe organizovala i neposredno obavljala poslove platnog prometa sa inostranstvom, pored Jugoslovenske banke za spolnu trgovinu, koja je taj promet obavljala za specijalizovana spolnotrgovinska preduzeća.

¹ Vidi: »Bankarstvo«, »Jug. pregled«, 1958, oktobar, str. 389—395 (97—103).

Finansiranje banaka bilo je dvojako. Kao prihod Narodne banke i saveznih banaka smatrani su provizija i troškovi za usluge u bankarskim poslovima, deo aktivne kamate (naplaćene kamate po kreditima), čiju je visinu u procentu određivao savezni Državni sekretarijat za poslove finansija, kao i ostali prihodi. Višak prihoda nad rashodima ove banke su raspoređivale u svoje fondove. Kod komunalnih banaka i štedionica prihodi su, pored provizije i naknade troškova, obuhvatali i kamatu po datim kreditima, s tim što je iz ostvarenog viška prihoda nad rashodima (dohotka) izdvajao određen doprinos za budžete nadležnih političko-teritorijalnih jedinica, dok je ostatak i kod ovih banaka raspoređivan u fondove.

Kod svih banaka formirali su se isti fondovi: rezervni fond, fond osnovnih sredstava, fond zajedničke potrošnje i fond za nagrađivanje službenika i radnika, s tim što se kod komunalnih banaka i štedionica obrazovao i fond obrtnih sredstava.

U ranijem kreditnom sistemu veliki deo društvenih sredstava namenjenih za obrtnu potrebu bio je koncentrisan kod banaka, a naročito kod Narodne banke, kod koje su bila sakupljena celokupna novčana sredstva krupne privrede. Zbog toga su privredne organizacije za svoje obrtnu potrebu bile u najvećoj meri upućene na korišćenje kredita kod banaka, čemu je doprinosila i činjenica da preduzeća nisu mogla da i svoja namenska sredstva koriste za obrtnu svrhu. Jedno od obeležja kreditnog sistema iz toga perioda bio je i metod individualnog odobravanja kredita, koji se jače ispoljavao kod komunalnih banaka i zadružnih štedionica, kao samostalnih bankarskih organizacija. Krediti kod banaka korišćeni su skoro isključivo u obliku kredita po tekućem (kreditnom) računu, uz odobravanje čistog iznosa kredita žiro računu korisnika kredita.

Kreditni bilans, koji se već više godina koristi kao metod za predviđanje kretanja novčanih sredstava i kredita u toku godine i kao instrument za sprovođenje određene novčane i kreditne politike, imao je u ranijem kreditnom sistemu više orijentacioni karakter.

Nedostaci ranijeg bankarskog i kreditnog sistema ogledali su se pre svega u tome što on nije bio dovoljno usklađen sa razvojem celog društvenog i privrednog sistema. Decentralizacija u privredi i upravi nije došla dovoljno do izražaja u oblasti bankarstva i kredita, pošto je kreditna funkcija u pretežnoj meri ostala centralizovana kod Narodne banke. Narodna banka zato nije bila samo emisiona banka i organ koji se stara za sprovođenje novčane i kreditne politike, već je njena delatnost u znatnom obimu bila apsorbovana problematikom neposrednog kreditiranja privrednih organizacija, dok je kreditiranje od strane komunalnih banaka obuhvatalo srazmerno mali deo privrede. Usled raspodele kredita preko sreskih jedinica Narodne banke, gde nije bila dovoljno razvijena niti se mogla razviti aktivnost upravnih odbora kao organa društvenog upravljanja (s obzirom na centralizovani postupak u odobravanju kredita), nije se u oblasti kredita mogao ispoljiti uticaj ovih organa, odnosno komune. Pored toga, u ranijem sistemu raspodele privredne organizacije nisu bile u stanju da iz sopstvenih sredstava finansiraju ulaganje u stalna obrtna sredstva u meri koja bi odgovarala povećanju proizvodnje, a ni dovoljno zainteresovane da jačaju sopstvena obrtna sredstva, jer su relativno lako mogle dobiti kredit kod banke. Zbog toga je bila znatno umanjena uloga radnih kolektiva, odnosno njihova inicijativa i odgovornost.

Privredne organizacije su za podmirivanje najvećeg dela obrtnih sredstava bile upućene na banku, pa su prema tome vršile jak pritisak na centralna sredstva. Odobravanje kredita nije se uvek zasnivalo na ekonomskim merilima, usled čega kredit često nije bilo usmeravan u pravcu najrentabilnijih ulaganja. Filijale Narodne banke mogle su da odobravaju kredite skoro automatski, tj. samo ako su bili ispunjeni formalni uslovi. Pored toga, i planirani razvoj privrede zahtevao je u nekim slučajevima davanje bankarskih kredita bez obzira na rentabilnost ulaganja. U takvoj situaciji su privredne organizacije glavni deo svojih sredstava koristile za ulaganje u osnovna sredstva.

Ovakav kreditni sistem, koji se uglavnom zasnivao na korišćenju centralnih sredstava, omogućavao je, pored ostalih faktora, u praksi i takve pojave kao što su kreditiranje kupaca preko uobičajenih rokova, pokrivanje zaliha robe koje nemaju prođu na tržištu, pokrivanje gubitaka u poslovanju, i sl.

Posle formiranja lokalnih i osnivanja saveznih banaka, mreža poslovnih jedinica Narodne banke znatno je smanjena. Narodna banka je zadržala svoje filijale uglavnom samo u sedištima srezova. Uporedo s tim, usled prenošenja poslova na lokalne i na nove savezne banke, znatno se povećao broj poslovnih jedinica ostalih banaka. (Tabela 1.)

TABELA 1 — BROJ SEDIŠTA BANAKA I ŠTEDIONICA PRE PRELASKA NA NOVI BANKARSKI SISTEM

Godina	Broj sedišta Narodne banke	Broj sedišta drugih banaka	Ukupno
1954	460	—	460
1955	418	82	500
1956	262	340	602
1957	150	523	673
1958	111	604	715
1959	110	616	726
1960	116	615	731
1961 (31. III)	117	613	730

Kod mreže poslovnih jedinica saveznih banaka, u periodu od njihovog osnivanja do marta 1961. nije bilo većih promena. Savezi zadružnih štedionica, koji su postojali do osnivanja Jugoslovenske poljoprivredne banke, prestali su da posluju sa 1. januarom 1959, kada su poslužili kao osnova za formiranje filijala te banke.

Međutim, znatno je proširena mreža jedinica komunalnih banaka, koje su bile organizovane uglavnom kao sreske komunalne banke sa filijalama u nekim opštinama na području sreza. Pred kraj 1960. i u prvom tromesečju 1961. došlo je i do osamostaljivanja izvesnog broja filijala sreskih komunalnih banaka i njihovog pretvaranja u komunalne banke opština.

Zadružne štedionice imale su karakter lokalnih banaka, čija se delatnost razvijala na području celog sreza, sa jednom ili više filijala u mestima gde je bilo potrebno, pa je i broj njihovih sedišta bio u stalnom porastu. U brojnom stanju mesnih (gradskih) štedionica nije bilo većih promena.

Uoči prelaska na novi bankarski i kreditni sistem bilo je 730 poslovnih jedinica banaka i štedionica. (Tabela 2.)

TABELA 2 — BROJ SEDIŠTA BANAKA I ŠTEDIONICA NA DAN 31. III 1961. PO REPUBLIKAMA

Vrsta banaka	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Ukupno
Ukupno sve banke	250	170	104	128	51	27	730
Narodna banka	44	31	11	14	10	7	117
Sve druge banke	206	139	93	114	41	20	613
Jugoslovenska investiciona banka	11	5	5	5	3	1	30
Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu	3	3	1	1	1	1	10
Jugoslovenska poljoprivredna banka	4	1	1	1	1	1	9
Komunalne banke	127	87	57	75	21	11	378
Zadružne štedionice	60	42	22	32	15	6	177
Mesne (gradske) štedionice	1	1	7	—	—	—	9

NOVI BANKARSKI SISTEM

GLAVNA OBELEŽJA NOVOG SISTEMA. U bankarskom sistemu koji je postavljen novim propisima o bankama

zadržan je i dalje sistem više banaka. Ostale su uglavnom iste vrste banaka (izuzimajući štedionice), ali sa znatno izmenjenim funkcijama. Novi bankarski sistem sačinjavaju sada Narodna banka i poslovne banke.

Narodna banka zadržala je funkciju emisije ustanove s tim što ona više ne kreditira privredu neposredno. Ona je u novom bankarskom sistemu uglavnom »banka banaka«. Njen zadatak je da kreditira banke i da se, ostvarujući tu funkciju, stara o sprovođenju novčane i kreditne politike. Pored toga, Narodna banka je postala nosilac celokupnog unutrašnjeg platnog prometa. Preko nje se obavlja celokupno novčano poslovanje privrednih organizacija i svih drugih korisnika društvene imovine, tako da ona sad vodi sva novčana sredstva svih korisnika društvene imovine. Narodna banka je istovremeno i nosilac neposredne društvene kontrole materijalno-finansijskog poslovanja korisnika društvene imovine, u vezi sa formiranjem, raspodelom i korišćenjem društvenih sredstava. Prema tome, Narodna banka je postala opšti blagajnik celokupne privrede i društvenih organa i ustanova.

Posle izvršenih promena, sada postoje dve grupe poslovnih banaka: specijalizovane (savezne) banke i teritorijalne (komunalne i republičke) banke.

Specijalizovane banke su: Jugoslovenska investiciona banka, Jugoslovenska banka za spolnu trgovinu i Jugoslovenska poljoprivredna banka. One posluju na celom području države i u svom poslovanju sprovode određenu specijalizaciju u odnosu na privredne oblasti u kojima se razvija njihova delatnost.

Drugu grupu poslovnih banaka predstavljaju komunalne banke i republičke banke. Komunalne banke imaju karakter lokalnih banaka, jer se njihovo poslovanje razvija na području jedne ili više susednih opština. Komunalna banka predstavlja osnovnu bankarsku jedinicu, čiji je zadatak da kreditira celokupnu privredu i druge korisnike kredita na svome području. Time je njena uloga znatno porasla, jer se ona sada pojavljuje kao najznačajniji kreditor privrede na određenom području.

Štedionice, kao samostalne bankarske organizacije, više ne postoje. One su ušle u sastav komunalnih banaka onih opština u kojima je bilo njihovo sedište. Međutim, da bi se obezbedio u praksi dostignuti stepen specijalizacije u kreditiranju poljoprivrednih i zadrugnih organizacija, kao i da bi se očuvala tradicija u negovanju štednje kod stanovništva, komunalne banke u izrazito poljoprivrednim rejonima, ako to bude određeno saveznim propisima, osnivaće filijale za kreditiranje poljoprivrednih organizacija, dok će gradske (mesne) štedionice nastaviti rad kao posebne filijale komunalnih banaka za štednju i kredit.

U novom bankarskom sistemu mogu se osnivati i banke narodnih republika, koje će imati karakter poslovnih banaka i raditi uglavnom na bazi slobodnih sredstava republičkog budžeta, sredstava republičkih fondova i drugih sredstava koja prikupe u svom poslovanju. Do januara 1962. takve banke su osnovane u Srbiji, Sloveniji i Bosni i Hercegovini. Pored toga, omogućeno je i osnivanje poslovnih banaka autonomnih jedinica, a bazu za njihov rad treba da predstavljaju sredstva autonomne jedinice. Zasad je ovakva banka osnovana samo u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini.

ORGANIZACIJA BANAKA.² Specijalizovana banka može imati glavnu centralu, centrale za narodne republike, centrale za autonomne jedinice, filijale, ekspoziture i druge poslovne jedinice, s tim što se to detaljnije utvrđuje statutom banke. Filijale mogu biti osnovane za vršenje svih ili samo nekih poslova kojima se bavi banka.

Narodna banka je zadržala sve vrste poslovnih jedinica koje je imala i ranije, tj. glavnu centralu, centrale i filijale, čiji broj je znatno povećan posle uvođenja novog sistema i preuzimanja celokupnog unutrašnjeg platnog prometa i svih poslova Službe društvenog knjigovodstva.

Specijalizovane banke zadržale su raniji oblik organizacije, tj. radiće sa relativno malom mrežom filijala.

² Pod organizacijom banaka podrazumevaju se: spoljna organizacija, tj. mreža poslovnih jedinica pojedinih banaka, i njihova unutrašnja organizacija, tj. podela poslovnih jedinica banaka na organizacione delove.

Komunalne banke uglavnom posluju kao banke bez filijala osim u nekim većim gradovima, odnosno tamo gde su osnovane za dve ili više opština. Specijalizovane filijale komunalnih banaka bave se poslovima novčane štednje i odobravanjem potrošačkih kredita, odnosno kreditiranjem poljoprivrednih i zadrugnih organizacija.

Unutrašnja organizacija se takode reguliše statutom banke. Po dosadašnjoj praksi, u višim organizacionim jedinicama Narodne banke i specijalizovanih banaka (glavnim centralama i centralama) postoji podela na sektore, direkcije i službe, a kod njihovih filijala, uglavnom, na službe odnosno u većim filijalima — na odeljenja i službe.

UPRAVLJANJE BANKAMA. Upravljanje bankama postavljeno je u zavisnosti od položaja i uloge banke. U poslovnim bankama upravljanje je zasnovano na načelima društvenog upravljanja, a kod Narodne banke, zbog njenih funkcija i specifičnog položaja, upravljanje je regulisano na poseban način.

Narodnom bankom upravlja guverner, a kao kolegijalni organ obrazovana je Uprava, koja pruža pomoć guverneru u upravljanju bankom, odnosno u rešavanju načelnih i drugih pitanja u vezi sa poslovanjem banke. Upravu Narodne banke sačinjavaju guverner, vice-guverner i drugi rukovodni službenici banke koji budu određeni statutom, a Savezno izvršno veće može u nju imenovati i druga lica.

U poslovnim bankama postoje upravni odbori, kao organi društvenog upravljanja, čije članove imenuju organi odnosnih političko-teritorijalnih jedinica.

Kod specijalizovanih banaka jedan deo članova upravnog odbora imenuje se iz redova narodnih poslanika, a drugi deo iz redova organa upravljanja u privrednim komorama i drugim privrednim i društvenim forumima (Glavni zadrugni savez FNRJ i Stalna konferencija gradova). Na taj način obezbeđuje se neposredan nadzor Saveznog izvršnog veća nad radom specijalizovanih banaka, kao i bolja povezanost banke sa privredom.

U upravnim odborima komunalnih banaka jedna trećina članova imenuje se iz redova članova narodnog odbora, predstavnika organa društvenog upravljanja u samostalnim ustanovama i predstavnika društvenih organizacija, a druge dve trećine iz reda lica predloženih od radničkih saveta privrednih organizacija sa područja opštine na kojem banka posluje. Takvim sastavom organa društvenog upravljanja obezbeđuje se neposredan nadzor narodnog odbora i šire učešće privrede u upravljanju bankom, čime ova banka, kao osnovna bankarska organizacija u komuni, i po načinu upravljanja dobija karakter zajedničke banke privrede. Ovakav uticaj privrede na upravljanje komunalnom bankom bilo je potrebno obezbediti propisima zato što komunalna banka raspolaže sredstvima privrede, pa je privreda najviše i zainteresovana da se ta sredstva najracionalnije koriste i najsigurnije plasiraju, o čemu baš odlučuje upravni odbor komunalne banke.

U novom bankarskom sistemu ustanovljeno je i učešće radnog kolektiva u upravljanju bankom, koje se sprovodi preko saveta radnog kolektiva banke, sa određenim delokrugom poslova upravljanja. U bankama koje imaju poslovne jedinice, pored saveta radnog kolektiva banke kao celine, postoji i savet radnog kolektiva svake poslovne jedinice.

FINANSIRANJE BANAKA. Prihodi i rashodi Narodne banke, kao i ranije, utvrđuju se godišnjim finansijskim planom, koji donosi Uprava Narodne banke, a odobrava ga Savezno izvršno veće. Poslovne banke prelaze na utvrđivanje ukupnog prihoda i dohotka i raspodelu dohotka.

Prihodi Narodne banke se sastoje od provizije i naknada troškova koje banka naplaćuje za usluge u vršenju kreditnih i drugih bankarskih poslova (sa provizijom na date kredite), dela prihoda od kamate na kredite (čiju visinu određuje Savezno izvršno veće) i drugih prihoda. Deo prihoda od kamata, koji se kod Narodne banke predviđa kao specifičan izvor prihoda, treba da posluži za pokriće njenih rashoda u vezi sa obavljanjem poslova kod kojih banka

ne naplaćuje nikakvu naknadu od korisnika usluga (na primer: poslovi finansijske inspekcije, analitička i statistička služba, i sl.). Ostatak prihoda od kamate smatra se kao prihod federacije.

Iz prihoda Narodne banke podmiruju se lični i materijalni rashodi, rashodi u vezi sa emitovanjem novčanica i kovanih novca, kao i drugi troškovi poslovanja i amortizacija osnovnih sredstava i inventara. Iz prihoda se izdvaja i određeni iznos za rezervni fond.

Višak prihoda nad rashodima Narodna banka raspoređuje na svoj poslovni fond i fond zajedničke potrošnje.

Kod poslovnih banaka ukupan prihod čine provizija i naknada troškova za usluge u vršenju kreditnih i drugih bankarskih poslova i drugi prihodi koje poslovna banka ostvari, osim prihoda od kamata na kredite. Provizija uključuje i proviziju na date kredite, koja u novom bankarskom sistemu predstavlja jedan od oblika prihoda banaka. Ova provizija ustanovljena je zbog toga što kamata ne ulazi u prihod banaka, a prihod od provizije za druge usluge nije dovoljan da pokrije rashode banaka.

Iz ukupnog prihoda poslovne banke podmiruju se svi troškovi poslovanja, uključujući i amortizaciju kao i kamatu na određene fondove banke. Ostatak ukupnog prihoda predstavlja dohodak poslovne banke, odnosno, po odbitku doprinosa, njen čist prihod. Posle izdvajanja za rezervni fond, banka, po zaključku svog saveta radnog kolektiva, samostalno raspoređuje čist prihod na lične dohotke službenika i radnika, poslovni fond i fond zajedničke potrošnje. Ova samostalnost banke odnosno njenog radnog kolektiva u raspolaganju ostvarenim sredstvima, pri čemu se radnom kolektivu u banci priznaju ista prava koja ima i radni kolektiv u privrednoj organizaciji (pravo da vrši raspodelu dohotka), omogućava da se kod bankarskog aparata razvije zainteresovanost za uspešno i racionalno poslovanje.

Kod poslovnih banaka postoji još i kreditni fond, koji se obrazuje iz čistog prihoda od kamata na kredite. Sredstva kreditnog fonda služe poslovnim bankama za davanje kredita. Ustanovljavanje kreditnog fonda ima za cilj da se u poslovnim bankama obrazuju dopunska sredstva namenjena kreditiranju odnosno jačanju njenog kreditnog potencijala, čime se u izvesnoj meri smanjuje zavisnost poslovnih banaka od centralnih izvora za kreditiranje privrede.

Lični dohoci u bankama. U nagrađivanju službenika i radnika u bankama primenjuje se princip da visina ličnih dohodaka zavisi od finansijskog rezultata koji u svom radu postigne banka kao celina, a i svaka poslovna jedinica banke posebno, kao i od uspeha koji postigne svaki pojedini službenik odnosno radnik. Uvođenjem ovog principa obezbeđuje se materijalna zainteresovanost službenika u banci za postizanje što povoljnijeg rezultata u poslovanju banke, čime se ostvaruje i princip nagrađivanja prema radu.

Na osnovu ovih principa, nagrađivanje službenika i radnika zaposlenih u Narodnoj banci vrši se po pravilniku o raspodeli ličnih dohodaka koji donosi Uprava banke u saglasnosti sa Saveznim izvršnim većem. Lični rashodi kod Narodne banke utvrđuju se finansijskim planom i pokrивaju se iz prihoda koji su takođe utvrđeni tim planom.

Lični dohoci službenika i radnika kod poslovnih banaka utvrđuju se pravilnikom o raspodeli ličnih dohodaka, koji donosi savet radnog kolektiva banke odnosno savet njene poslovne jedinice, uz saglasnost upravnog odbora banke. Pošto se kod poslovnih banaka primenjuje sistem utvrđivanja ukupnog prihoda i raspodele dohotka, to se kod njih primanja službenika i radnika ne tretiraju kao lični rashodi, već se odgovarajući iznosi iz čistog prihoda raspoređuju za lične dohotke, u zavisnosti od uspeha postignutog u radu poslovne banke. Ovim su poslovne banke i u pogledu načina formiranja ličnih dohodaka službenika i radnika izjednačene sa privrednim organizacijama.

JAMSTVO ZA OBAVEZE BANAKA. Za obaveze Narodne banke i specijalizovanih banaka jamči, kao i do sada, osnivač, tj. federacija. Za obaveze banke narodne

republike i banke autonomne jedinice jamče njihovi osnivači, tj. narodna republika odnosno autonomna jedinica.

Za obaveze komunalne banke ne jamči samo osnivač (opština), kao ranije, nego i privredne organizacije, ustanove i druga društvena pravna lica sa područja komunalne banke. Jamstvo svih komitenata, a naročito privrednih organizacija, predviđa se zbog toga što privredne organizacije imaju vrlo jak uticaj na rad banke preko njenog upravnog odbora u kojem su u znatnoj meri zastupljene, kao i zbog toga što privreda sa područja komunalne banke ima koristi od njenog uspešnog poslovanja, pa mora snositi i određenu materijalnu odgovornost.

Za obaveze komunalne banke po ulozima na štednju, pored ostalih njenih jamaca, jamči i federacija, čime se pruža odnosno potvrđuje ranije data zaštita ulagačima.

NADZOR NAD RADOM BANAKA. Društveni nadzor nad sprovođenjem kreditne politike Narodne banke i poslovnih banaka vrši Savezna narodna skupština, a nad sprovođenjem kreditne politike komunalnih banaka nadzor vrše predstavnička tela narodnih republika, autonomnih jedinica, srezova i opština. Nadzor se sastoji u razmatranju kako određena banka sprovedi opštu kreditnu politiku, kao i u razmatranju da li banka pri raspodeli ostvarenog čistog prihoda vodi računa o racionalnoj raspodeli društvenih sredstava.

Poseban oblik društvenog nadzora predstavlja razmatranje poslovanja komunalne banke na godišnjem javnom skupu komitenata.

Nadzor nad zakonitošću rada banaka vrše finansijski organi nadležnih političko-teritorijalnih jedinica. Kontrolu zakonitosti poslovanja banaka vrši i Služba društvenog knjigovodstva, koja kontroliše zakonitost raspolaganja i korišćenja sredstava od strane banaka kao korisnika društvenih imovina.

U novom bankarskom sistemu Narodna banka vrši nadzor nad ostalim bankama u vezi sa sprovođenjem opšte kreditne politike i u vezi sa likvidnošću poslovnih banaka i može prema odnosnim bankama preduzimati odgovarajuće mere. S druge strane, savezni Državni sekretarijat za poslove finansija vrši nadzor nad sprovođenjem novčane i kreditne politike od strane Narodne banke. Na ovaj način, ustanovljena je neophodna koordinacija u delovanju Narodne banke kao organa za sprovođenje opšte kreditne politike i državnih organa koji postavljaju opšte okvire te politike.

STRUKTURA NOVE ORGANIZACIJE BANAKA. Uoči prelaska na novi bankarski sistem, tj. na kraju marta 1961, bilo je u Jugoslaviji 730 poslovnih jedinica raznih banaka. Posle sprovedene reorganizacije, broj poslovnih jedinica svih banaka povećao se za 142, tako da je na kraju 1961. bankarski aparat imao 872 poslovne jedinice.

Narodna banka povećala je mrežu svojih jedinica od 117 na 439, tj. za 322 jedinice usled preuzimanja poslova unutrašnjeg platnog prometa od komunalnih banaka, zadružnih štedionica i ostalih banaka. Poslovne jedinice Narodne banke osnovane su u svakom mestu u kojem je ranije postojala bankarska jedinica bilo koje banke.

Broj sedišta specijalizovanih banaka smanjio se od 49 na 47, jer kod njih nije došlo do većih promena u poslovanju koje bi uticale na njihovu organizaciju.

Kod komunalnih banaka broj sedišta se povećao do kraja 1961. samo za 2 (od 378 na 380), ali su u strukturi mreže sedišta izvršene znatnije promene jer su u opštinama, umesto filijala ranijih sreskih komunalnih banaka, obrazovane samostalne komunalne banke.

Zadružne štedionice prestale su da rade u aprilu, odnosno maju 1961, pri čemu je kreditno poslovanje ovih štedionica preneto na nadležne komunalne banke, a žiro računi i drugi računski sredstava njihovih komitenata na teritorijalno nadležna sedišta Narodne banke.

Gradske (mesne) štedionice su se početkom 1962. uključile u komunalne banke kao njihove specijalizovane jedinice za prikupljanje štednje.

Promene u organizaciji banaka odnosno strukturi ove organizacije krajem 1961. pokazuje (tabela 3).

TABELA 3 — BROJ SEDIŠTA BANAKA I ŠTEDIONICA NA DAN 31. XII 1961. PO REPUBLIKAMA

Vrsta banaka	Srbija	Hrvat- ska	Slove- nija	Bosna i Herce- govina	Make- donija	Crna Gora	Ukupno
Ukupno sve banke	288	214	111	159	64	36	872
Narodna banka	141	111	60	80	30	17	439
Sve druge banke	147	103	51	79	34	19	433
Jugoslovenska investicijska banka	9	5	4	5	3	1	27
Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu	3	3	1	1	1	1	10
Jugoslovenska poljoprivredna banka	4	2	1	1	1	1	10
Komunalne banke	131	92	40	72	29	16	380
Mesne (gradske) štedionice	—	1	5	—	—	—	6

NOVI KREDITNI SISTEM

Narodna banka i u novom kreditnom sistemu vrši funkciju »banke banaka« ali u znatno većoj meri nego ranije, jer više ne kreditira neposredno privredne organizacije, već prvenstveno poslovne (specijalizovane i republičke) banke. U ovom svojstvu ona se stara o tome da u privredi, tj. u procesu proizvodnje i raspodele bude obezbeđena odgovarajuća količina novca. Pored toga, Narodna banka kao nosilac opšte monetarno-kreditne politike, prati privredna kretanja sa monetarnog gledišta, proučava aktuelna pitanja u okviru ove problematike i daje inicijativu za preduzimanje potrebnih mera u oblasti novčane i kreditne politike. Na taj način, ona postaje važan faktor u kvantitativnom i kvalitativnom usmeravanju novčanih sredstava.

Specijalizovane banke obezbeđuju, putem odgovarajuće kreditne politike, rešavanje osnovnih problema strukture proizvodnje, tj. one se staraju o pravilnom zadovoljavanju kreditnih potreba u određenoj oblasti privrede za osnovnim sredstvima, kao i za stalnim ili povremenim obrtnim sredstvima. Specijalizovane banke intervenišu svojim kreditima po pravilu preko komunalnih banaka, a kada je to neophodno i neposredno kod pojedinih privrednih organizacija.

Banke narodnih republika odnosno autonomnih jedinica vrše na svom području kreditne i druge bankarske poslove određene propisima o njihovom osnivanju.

Komunalna banka, kao osnovna bankarska organizacija, kreditira celokupnu privredu, samostalne ustanove, fondove i stanovništvo na području komune, iz sopstvenih sredstava i sredstava dobivenih putem kredita od drugih banaka.

Dalje obeležje novog kreditnog sistema je u tome što je spajanjem obrtnih sredstava i sredstava namenjenih za investicije u jedan fond (poslovni fond) obezbeđeno jedinstvo novčanih sredstava privrednih organizacija. Time se ostvaruje koncepcija o samofinansiranju, kojom se nastoji da privredne organizacije koriste za obrtne svrhe u prvom redu sopstvena sredstva i zajmove iz fondova komune, a da se bankarski krediti koriste samo kao dopunska sredstva.

Jedna od značajnijih karakteristika novog kreditnog sistema sastoji se u tome da se sva sredstva privrednih organizacija i ostalih korisnika društvene imovine vode kod Narodne banke uz pravo imalaca tih sredstava da njima samostalno raspolazu ali da ta sredstva, osim ako su u pitanju centralni depoziti, služe kao kreditna baza komunalnih banaka. Na taj način je izvršena široka decentralizacija novčanih sredstava i kredita, što odgovara osnovnim postavkama društvenog i privrednog sistema.

DRUŠTVENO USMERAVANJE KREDITA. Planski karakter privrede zahteva određeno usmeravanje kredita radi ostvarenja planskih proporcija u proizvodnji i potrošnji. Ovo usmeravanje vrše društveni organi putem odredaba

o novčanoj i kreditnoj politici koje sadrži Savezni društveni plan kao i putem Opšteg kreditnog bilansa i mera koje donosi Savezno izvršno veće.

Saveznim društvenim planom utvrđuju se: povećanje odnosno smanjenje ukupnog obima kredita kod svih banaka, povećanje odnosno smanjenje obima kredita od strane Narodne banke u okviru ukupnog povećanja odnosno smanjenja kredita, namene za koje će Narodna banka prvenstveno obezbeđivati kredite, kao i najduži rokovi vraćanja kredita koje banke mogu ugovoriti sa korisnicima.

Opštim kreditnim bilansom predviđaju se, po izvorima, ukupna novčana sredstva koja će biti korišćena u toku godine za osnovna sredstva, za trajna i povremena obrtna sredstva, za potrošačke kredite, kao i za druge svrhe predviđene saveznim propisima.

U okviru društvenog usmeravanja kredita, Savezna narodna skupština određuje najviše kamatne stope na kredite koje daju banke, kao i najvišu stopu obavezne rezerve banaka kod Narodne banke. Društveno usmeravanje kredita obuhvata i određivanje posebnih obaveznih rezervi komunalnih banaka kod banaka narodnih republika.

IZVORI SREDSTAVA ZA KREDITIRANJE I VRSTE KREDITA. Za davanje kredita banke koriste sredstva kreditnog fonda i novčana sredstva drugih fondova (osim rezervnog fonda), sredstva pribavljena putem prikupljanja depozita i izdavanja obveznica i blagajničkih zapisa, kao i sredstva pribavljena putem kredita od drugih banaka.

U okviru ovih opštih izvora sredstava za davanje kredita, kod banaka se, u zavisnosti od njihove poslovne i teritorijalne nadležnosti, pojavljuju i specifični izvori sredstava. Narodna banka, na primer, može za davanje kredita koristiti sredstva saveznog budžeta i saveznih fondova, kao i sva druga sredstva na računima federacije, sredstva rezervi sigurnosti Državnog osiguravajućeg zavoda, sredstva uloga na štednju prikupljenih kod Poštanske štedionice, sredstva rezervnih fondova banaka, sredstva obaveznih rezervi poslovnih banaka, slobodna sredstva poslovnih banaka i sredstva drugih centralnih depozita. Pored toga, Narodna banka za davanje kredita specijalizovanim bankama koristi i sredstva Opšteg investicionog fonda.

Kao izvore sredstava za kreditiranje specijalizovane banke koriste sredstva pribavljena putem kredita kod Narodne banke (uključujući i sredstva Opšteg investicionog fonda), sredstva pribavljena putem kredita od drugih banaka i kredita zaključenih u inostranstvu, sredstva koja korisnici kredita kod ovih banaka polažu radi dobivanja kredita (garantni iznosi, učešća, i dr.), sredstva prikupljena putem primanja oročenih depozita, izdavanja blagajničkih zapisa i obveznica, kao i sredstva svog kreditnog fonda.

Banke narodnih republika odnosno autonomnih jedinica za davanje kredita koriste sredstva republičkog budžeta i republičkog investicionog fonda, sredstva drugih republičkih fondova, sredstva dobivena putem kredita od Narodne banke i specijalizovanih banaka, i dr.

Komunalnim bankama kao izvori za davanje kredita služe sredstva korisnika društvene imovine, građanskih pravnih lica i građana sa područja komunalne banke, koja se pretežno delom vode kod Narodne banke a manjim delom i kod samih komunalnih banaka, sredstva pribavljena putem kredita od drugih banaka, sredstva prikupljena putem izdavanja obveznica i blagajničkih zapisa, odnosno u vidu oročenih depozita, kao i sredstva njihovog kreditnog fonda.

Ranija podela na kredite za osnovna i kredite za obrtna sredstva zadržana je i u novom sistemu. Kredite za ulaganje u osnovna sredstva mogu dobijati privredne organizacije, samostalne ustanove, političko-teritorijalne jedinice i druga društvena pravna lica, a kredite za ulaganja u obrtna sredstva pretežno dobijaju privredne organizacije.

Kreditni za ulaganja u oortna sredstva mogu biti za trajne potrebe (trajna obrtna sredstva) i za povremene potrebe (povremena obrtna sredstva). Pod ulaganjima u trajna obrtna sredstva podrazumevaju se takva ulaganja koja su neprekidno vezana u procesu proizvodnje odnosno

prometa. Ona se po pravilu pokrivaju iz fonda poslovnih sredstava privredne organizacije ili kreditima iz društvenih investicionih fondova, a izuzetno i iz bankarskih sredstava. Kreditima za ulaganje u obrtna sredstva za povremene potrebe omogućuje se privremeno stvaranje zaliha sirovina ili druge robe, odnosno izvršenje vanrednih i sezonskih poslova. Ovi se krediti uglavnom daju iz bankarskih sredstava.

Pored navedenih vrsta kredita, i u novom kreditnom sistemu postoje tzv. revolving krediti, tj. mogućnost da se krediti za trajna obrtna sredstva u celini ili delimično obnavljaju u određenom roku. Ova vrsta kredita uglavnom se pojavljuju kod onih privrednih organizacija koje, usled slabe akumulativnosti, nisu u stanju da oplaćuju kredite iz čistog prihoda.

Karakter kredita za privredne svrhe imaju i krediti za unapređivanje poljoprivredne proizvodnje koji se daju individualnim poljoprivrednim proizvođačima preko zajedničkih i poljoprivrednih organizacija, a na bazi kooperacije u proizvodnji. Isti karakter imaju i krediti privatnim zanatlijama.

Karakter kredita za potrošne potrebe imaju tzv. potrošački krediti koji se daju službenicima i radnicima i drugim određenim kategorijama građana.

MEĐUSOBNI ODNOSI IZMEĐU BANAKA I KORISNIKA KREDITA. U novom kreditnom sistemu banke su dužne da svoje odluke o odobravanju kredita zasnivaju prvenstveno na rentabilitetu plasmana i sigurnosti traženih zajmova. Pored toga, banke vode računa i o planskim zadacima u vezi sa strukturalnim razvojem privrede.

Kao metod za davanje kredita služi po pravilu konkurs, kojim se obezbeđuje princip selekcije tražilaca kredita na osnovu ekonomskih merila.

Odnosi između banke i svakog pojedinog korisnika kredita regulišu se ugovorom o kreditu, kojim se predviđaju međusobna prava i obaveze. Banke ugovorom, pored ostalog, obezbeđuju za sebe i pravo na kontrolu korišćenja kredita i na preduzimanje mera za naplatu kredita.

Banke mogu tražiti od korisnika kredita posebno obezbeđenje za pravilno izvršenje ugovora o kreditu. Međutim, i korisnik kredita ima određena prava za zaštitu svojih interesa, među kojima i pravo žalbe ako banka povredi način odnosno postupak za davanje kredita.

KREDITNI ODNOSI IZMEĐU BANAKA. Princip poslovnosti pojavljuje se kao osnovni i u kreditnim odnosima između banaka. Zato banke prilikom odobravanja kredita nastoje da obezbede sigurnost svojih plasmana. Banke kreditori ocenjuju kreditnu sposobnost banke koja traži kredit, ispituju usklađenost između rokova obaveza i rokova dospelosti kredita koje je dala banka tražilac, proveravaju njeno ukupno finansijsko stanje i poslovanje, i dr. Sa gledišta opštih interesa banka kreditor dužna je da se upušta u ocenu kako banka tražilac kredita sprovodi kreditnu politiku, da li se pridržava smernica koje su postavljene od strane saveznih organa, da li se pridržava propisa o obaveznoj rezervi, i sl.

Kreditni odnosi između banaka takođe se regulišu ugovorom o kreditu, ali se pri tom utvrđuju i uslovi za plasiranje sredstava iz dobivenih kredita. Ovi uslovi se mogu odnositi na namenu kredita, na obavezu banke koja koristi kredit da iz tih sredstava kreditira određene privredne organizacije, na obavezu da se iz kredita mora obezbediti određeni deo za kreditiranje pojedinih delatnosti ili poslova kojima se daje prvenstvo, kao i na obavezu banke koja koristi kredit da prethodno iz sopstvenih sredstava obezbedi neposrednim korisnicima kredite u određenom obimu i za određene svrhe. Prema tome, u novom kreditnom sistemu se i putem kreditnih odnosa između banaka vrši određeno usmeravanje sredstava u skladu sa ciljevima opšte kreditne politike.

INSTRUMENTI NOVČANE I KREDITNE POLITIKE. Narodnoj banci, kojoj je povereno staranje o sprovođenju opšte kreditne politike stoje u novom kreditnom sis-

temu na raspolaganju određeni instrumenti za sprovođenje te politike. U ove instrumente spadaju: kreditni bilansi banaka, individualno odobravanje kredita bankama, obavezne rezerve koje su druge banke dužne da drže kod Narodne banke odnosno koje komunalne banke imaju da drže kod republičkih banaka, kamatna stopa po kojoj Narodna banka daje kredite drugim bankama, kao i drugo (izdavanje obveznica i blagajničkih zapisa i sistem oročenih novčanih depozita, šira upotreba menice, i sl.).

Narodna banka i sve poslovne banke dužne su da svake godine donose svoje kreditne bilanse, koji moraju biti u skladu sa opštom kreditnom politikom, odnosno sa Opštim kreditnim bilansom.

Kreditnim bilansom Narodne banke predviđa se visina kredita koji će se emitovati preko ove banke, namene kreditiranja i sredstva koja Narodna banka treba da obezbedi u okviru Opšteg kreditnog bilansa. Prema tome, kreditni bilans Narodne banke je osnovni instrument kojim se ostvaruje uloga Narodne banke u sistemu kreditiranja. Kreditnim bilansom poslovnih banaka postavljaju se osnove za ostvarivanje određene kreditne politike u odgovarajućoj oblasti privrede odnosno u komuni, pri čemu se komunalna banka rukovodi opštim smernicama razvoja proizvodnje i prometa koji je predviđen u društvenom planu komune.

Individualnim odobravanjem kredita drugim bankama koje vrši Narodna banka, a na osnovu analize bilansnog stanja tih banaka, njihovih kreditnih bilansa i konkretnih novčanih potreba, neposredno se obezbeđuje planirana emisija novčanih sredstava odnosno njihovo namensko usmeravanje.

Obavezna rezerva poslovnih banaka kod Narodne banke ustanovljena je radi regulisanja ukupnog obima kredita i obezbeđenja likvidnosti banaka. Gornju granicu obaveznih rezervi (najviši procent) određuje Savezna narodna skupština (sada 35%), a visinu ovih rezervi, koja može biti različito određena prema pojedinim izvorima sredstava, utvrđuje Savezno izvršno veće (sada 30%), čime se omogućava intervencija u odnosu na konkretna kretanja u privredi kao i na novčana kretanja.

U vezi sa potpunijim uključivanjem republičkih banaka u kreditiranje privrednog razvoja, predviđeno je u 1962. uvođenje posebne obavezne rezerve komunalnih banaka kod republičkih banaka u visini od 5% od iznosa svih sredstava komunalnih banaka. Ovim instrumentom će se srazmerno ograničiti kreditni potencijal komunalnih banaka, a s druge strane, ojačati kreditna baza republičkih banaka.

Kamatna stopa po kojoj Narodna banka daje kredite drugim bankama nije do sada imala značajnije dejstvo, ali se očekuje da će posle izvršenih izmena u sistemu raspodele visina kamatne stope osetnije delovati na kretanje kredita odnosno novca. Od visine kamatne stope Narodne banke zavisi visina kamatne stope po kojoj druge banke naplaćuju kamatu od neposrednih korisnika kredita.

POSLOVANJE BANAKA POSLE PRELASKA NA NOVI BANKARSKI I KREDITNI SISTEM

Po stupanju na snagu propisa o novom bankarskom i kreditnom sistemu, preduzete su mere za sprovođenje reorganizacije u bankarstvu.

Osnivanje novih filijala Narodne banke izvršeno je, uglavnom, u toku aprila i prve polovine maja 1961, kada je izvršeno i međusobno prenošenje poslova između banaka. Komunalne banke, zadružne štedionice i savezne banke prenele su na Narodnu banku poslove unutrašnjeg platnog prometa, a Narodna banka, savezne banke i zadružne štedionice prenele su na komunalne banke neposredno kreditiranje privrednih organizacija. Istovremeno su i zadružne štedionice prestale da posluju kao samostalne bankarske organizacije.

Prilikom prenošenja poslova na komunalne banke, za pokriće razlike između prenetih plasmana i prenetih sredstava korišćena su i sva zatečena slobodna bankarska sredstva postojećih komunalnih banaka. Razlika između ukupnih plasmana komunalnih banaka i njihovih sredstava

posle prenošenja pokrivena je privremenim kreditima kod saveznih banaka. Pošto je ovim postupkom većina komunalnih banaka ostala bez dovoljno likvidnih sredstava, Narodna banka je odobrila komunalnim bankama poseban kredit za likvidnost.

U toku 1961. Narodna banka je davala kredite i neposredno komunalnim bankama, pošto se smatralo da u ovoj fazi izgradnje novog bankarskog i kreditnog sistema treba u izvesnoj meri i dalje zadržati neposredan uticaj Narodne banke na poslovanje komunalnih banaka.

U periodu od prelaska na novi bankarski i kreditni sistem do kraja oktobra 1961 (za koji period postoje publikovani podaci³), kao posledica međusobnog prenošenja poslova i kasnijeg poslovanja pojedinih banaka, došlo je do promena u učestvovanju banaka u funkciji kreditiranja, kao i u kreditnim odnosima između Narodne banke i drugih banaka. (Tabele 4 i 5.)

TABELA 4 — UČEŠĆE BANAKA U KREDITIRANJU
(U milijardama din.)

	Stanje kredita	
	31. III 1961	31. X 1961
Ukupni krediti	1.787	2.205
Kredit kod Narodne banke (bez kredita drugim bankama)	795	381
Kredit kod drugih banaka	992	1.824

TABELA 5 — KREDITNI ODNOSI IZMEĐU NARODNE BANKE I DRUGIH BANAKA
(U milijardama din.)

	Stanje kredita	
	31. III 1961	31. X 1961
Kredit banaka kod Narodne banke	774	1.451*
Potraživanja banaka kod Narodne banke (sa obaveznom rezervom)	392	449*

* Uključena su i privremena knjiženja u vezi sa prenošenjem plasmana i sredstava na komunalne banke.

Kredit kod Narodne banke (bez kredita drugim bankama) smanjili su se od 31. marta do 31. oktobra 1961. za 414 milijardi din. usled izvršenog prenošenja kredita sa Narodne banke na poslovne banke. Kod Narodne banke, i posle prenošenja kredita na komunalne banke, ostali su i dalje krediti privrednih preduzeća koja proizvode za određene vojne potrebe, zatim krediti odobreni federaciji i narodnim republikama, kao i krediti raznim ustanovama saveznog značaja. Kredit kod poslovnih banaka povećali su se za 832 milijarde din., najvećim delom usled prenošenja kredita sa Narodne banke.

U istom periodu povećali su se krediti banaka kod Narodne banke sa 677 milijardi din. usled izvršenog prenošenja aktive sa Narodne banke na poslovne banke, a potraživanja banaka od Narodne banke povećala su se za 57 milijardi din.

U periodu mart — oktobar 1961. izmenila se u izvesnoj meri i struktura poslova svih banaka (vidi tabelu 6).

DALJI RAZVOJ NOVOG BANKARSKOG I KREDITNOG SISTEMA

Posle prenošenja poslova između banaka preduzet je niz mera u cilju da se što pre učvrsti nov bankarski i kreditni sistem. Tako je počev od 1. januara 1962. sprovedena koncentracija svih novčanih sredstava poslovnog fonda privrednih organizacija na jednom računu, tj. na njihovom žiro računu kod Narodne banke, čime je stvorena mogućnost da se, za slučaj potrebe, sva ova sredstva koriste za obrtnu svrhu, kao i za naplatu obaveza privrednih organizacija.

Radi ostvarenja postavke o samofinansiranju privrede, doneti su propisi da banke mogu privrednim organizacijama odobravati kredite za ulaganja u povremena obrtna sredstva samo pod uslovom da su za obrtna sredstva upotrebile određeni deo svojih neraspoređenih sredstava i novčanog dela svojih fondova (osim rezervnog fonda), kao i određeni

TABELA 6 — STANJE POSLOVA BANAKA
(U milijardama din.)

	Stanje poslova					
	31. III 1961			31. X 1961		
	Narodna banka	ostale banke	ukupno	Narodna banka	ostale banke	ukupno
A K T I V A						
Ukupna aktiva	1.617	1.430	1.881	1.886	2.343	2.329
Zlato i devize	22	4	26	20	2	22
Ukupni krediti	795	992	1.787	381	1.824	2.205
Krediti drugim bankama	774	—	—	1.451	—	—
Potraživanja od Narodne banke	—	392	—	—	449	—
Potraživanja od inostranstva	22	—	22	31	—	31
Razna aktiva	4	42	46	3	68	71
P A S I V A						
Ukupna pasiva	1.617	1.430	1.925	1.886	2.343	2.329
Depoziti drugih banaka	392	—	—	449	—	—
Kredit od Narodne banke	—	774	—	—	1.451	—
Ograničeni i neaktivni depoziti	335	178	517	541	393	934
Kontrapart fondovi	90	—	90	103	—	103
Obaveze prema preduzećima po deviznim računima	18	30	48	37	13	50
Obaveze prema inostranstvu	39	28	67	49	25	74
Obaveze po viđenju	560	420	980	491	461	952
Gotov novac u opticaju	183	—	183	216	—	216

deo čistog prihoda ostvarenog u 1960. Pored toga, predviđeno je da privredne organizacije mogu za obrtna sredstva koristiti i određeni deo čistog prihoda.

Krajem 1961. pristupilo se i pripremanju propisa za regulisanje problema međusobnog kreditiranja u privredi, odnosno mera za povećanje likvidnosti u privredi, koji su doneseni početkom 1962.

Najzad, Saveznim društvenim planom za 1962. pojačana su prava narodnih republika i komunala u vezi sa njihovim funkcijama u rasporedu sredstava privrednih organizacija, odnosno u pravcu njihovog neposrednog uključivanja u regulisanje privrednih kretanja putem bankarskog mehanizma. Pored toga, data je mogućnost stvaranja depozita narodnih republika u okviru bankarskih sredstava komunalnih banaka, čime se obezbeđuje da narodne republike u narednom periodu postanu faktori preraspodele bankarskih sredstava i preuzmu odgovornost za uticanje na kretanja na tržištu. Predviđa se i prošireno delovanje komunalnih banaka, koje će raspolagati znatno većim bankarskim depozitima i primiti odgovornost za njihovo pravilno korišćenje radi ostvarenja planirane proizvodnje i izvoza u 1962.

U 1962. bankarski sistem funkcionisaće upotpunjen novim bankarskim organizacijama — bankama narodnih republika, koje treba da postanu šire regionalne bankarske institucije i osnovni element za održavanje ravnomernosti u raspodeli kreditnih sredstava, uz određeno objedinjavanje rada komunalnih banaka na području narodne republike. Radi toga će se u 1962. na komunalne banke i banke narodnih republika preneti određeni centralni depoziti.

Posle ove decentralizacije sredstava iz centralnih izvora, preko republičkih banaka treba obezbediti prelivanje i usmeravanje sredstava u okviru narodnih republika, a po potrebi i dopunsku intervenciju ovih banaka u cilju izvršenja zadataka postavljenih republičkim društvenim planovima, kao i radi sprovođenja smernica opšte kreditne politike.

IZVOR: Zakon o bankama (»Službeni list FNRJ«, 10/61), Zakon o kreditnim i drugim bankarskim poslovima (»Službeni list FNRJ«, 10/61), »Bankarski i kreditni sistem FNRJ« (komentar propisa), izdanje »Informatora«, Zagreb, 1961.

R. J. — M. U.

³ Statistički bilten Narodne banke FNRJ, br. 12/61.

ČIST PRIHOD I NJEGOVA RASPODELA U PERIODU JANUAR—SEPTEMBAR 1961.

Porast ukupnog prihoda i nacionalnog dohotka u privredi u celini,¹ a naročito u industriji, bio je u periodu januar—septembar 1961. sporiji od porasta u istom periodu 1960.

Ukupan prihod u privredi povećan je za 17,1%, a nacionalni dohodak za 17,8% (u tekućim cenama). U industriji ukupan prihod je povećan za 13,9%, a nacionalni dohodak za 9%, što je, s obzirom na porast cena u 1961, ispod nivoa predviđenog Saveznim društvenim planom za tu godinu. U oblasti trgovine ukupan prihod je porastao za 15,1%. U ostalim privrednim oblastima tempo porasta ukupnog prihoda i nacionalnog dohotka je znatno brži, što je značajno s obzirom na relativno zaostajanje ovih oblasti u prethodnim godinama.

Do usporenijeg porasta ukupnog prihoda i nacionalnog dohotka došlo je naročito u nekim najvažnijim industrijskim granama: u proizvodnji uglja, crnoj i obojenoj metalurgiji, metalskoj i hemijskoj industriji, tekstilnoj industriji i industriji kože, obuće i gume. S obzirom da ove grane predstavljaju najvažnije proizvođače reproduktionog materijala, sredstava rada i robe za široku potrošnju, njihov usporeniji razvoj odrazio se na ukupnu privrednu aktivnost.

Mehanizam raspodele nacionalnog dohotka je u 1961. omogućio da, u privredi u celini, porast sredstava koja pripadaju privrednim organizacijama bude brži od porasta sredstava koja pripadaju zajednici. Zbog ukidanja progresivnog doprinosa iz dohotka, nastupile su kod pojedinih privrednih oblasti različite tendencije u raspodeli dohotka, tj. ka povećanju obima čistog prihoda, kojim privredne organizacije najvećim delom samostalno raspolazu. (Tabela 1.)

TABELA 1 — INDEKSI PORASTA ČISTOG PRIHODA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA PO PRIVREDNIM OBLASTIMA

Oblast	(I—IX 1961 I—IX 1960)	
	Čist prihod pre izdvajanja doprinosa na vanredni prihod	Čist prihod posle izdvajanja doprinosa na vanredni prihod
Privreda ukupno	148,3	138,5
Industrija	146,4	135,9
Građevinarstvo	141,2	128,2
Saobraćaj	131,5	128,2
Trgovina i ugostiteljstvo	174,2	160,8
Zanatstvo	154,7	146,1
Komunalno-stambena delatnost	178,3	178,3
Kulturno-socijalna delatnost	146,2	135,9

U svim privrednim oblastima, porast čistog prihoda je znatno veći od porasta ukupnog prihoda i nacionalnog dohotka, jer su instrumenti raspodele dohotka delovali u pravcu jačanja materijalne osnove privrednih organizacija.

Učešće čistog prihoda u nacionalnom dohotku povećano je u svim privrednim oblastima osim u građevinarstvu i zanatstvu. (Tabela 2.)

Učešće čistog prihoda u nacionalnom dohotku povećano e i u svim industrijskim granama, osim u industriji građe-

vinskog materijala i u drvnj industriji, u kojima je učešće čistog prihoda po izdvajanju doprinosa na vanredni prihod u nacionalnom dohotku manje za 4,6%, odnosno za 1,4% u odnosu na prvih devet meseci 1960. (Tabela 3.)

TABELA 2 — UČEŠĆE ČISTOG PRIHODA U NACIONALNOM DOHOTKU PO PRIVREDNIM OBLASTIMA

Oblast	I—IX 1961		I—IX 1960 čist prihod
	čist prihod pre izdvajanja doprinosa na vanredni prihod	čist prihod posle izdvajanja doprinosa na vanredni prihod	
Privreda ukupno	63,5	59,2	50,4
Industrija	60,6	56,2	45,2
Građevinarstvo	71,5	66,6	73,0
Saobraćaj	73,9	72,1	68,1
Trgovina i ugostiteljstvo	59,1	54,3	43,0
Zanatstvo	73,6	69,5	71,8
Komunalno-stambena delatnost	75,9	75,9	63,9
Kulturno-prosvetna delatnost	69,9	65,0	62,9

TABELA 3 — UČEŠĆE ČISTOG PRIHODA U NACIONALNOM DOHOTKU PO INDUSTRIJSKIM GRANAMA

Grana	I—IX 1961		I—IX 1960 čist prihod
	čist prihod pre izdvajanja doprinosa na vanredni prihod	čist prihod posle izdvajanja doprinosa na vanredni prihod	
Industrija ukupno	60,6	56,2	45,2
Proizvodnja elektroenergije	64,1	63,7	58,1
Proizvodnja uglja	80,0	76,3	71,7
Proizvodnja nafte	29,5	26,8	16,7
Crna metalurgija	63,6	60,5	41,8
Obojena metalurgija	64,7	60,6	37,7
Proizvodnja i prerada nemetala	64,0	57,5	47,0
Metalska industrija	70,0	63,9	51,6
Brodogradnja	67,3	63,3	56,5
Elektroindustrija	60,5	55,4	38,6
Hemijska industrija	55,8	50,2	39,4
Industrija građevinskog materijala	75,2	69,0	73,6
Drvena industrija	63,5	60,3	61,7
Proizvodnja papira	40,8	38,5	29,5
Tekstilna industrija	56,7	52,5	36,9
Industrija kože, obuće i gume	57,0	52,1	42,9
Prehrambena industrija	63,5	58,1	47,0
Grafička industrija	75,0	67,4	57,7
Industrija duvana	12,2	11,0	9,6
Filmska industrija	61,1	55,6	42,9
Istraživački radovi	76,5	73,5	66,7

Doprinos na vanredni prihod uticao je na smanjenje ostatka čistog prihoda ispod nivoa u prvih devet meseci 1960. samo u industriji građevinskog materijala i u drvnj industriji, a u mnogim industrijskim granama njime nije zahvaćeno povećanje čistog prihoda nastalo usled blažeg delovanja ostalih instrumenata raspodele.

Međutim, u odnosu na visinu ostvarenog čistog prihoda po 1 zaposlenom, postoje i dalje znatne razlike između pojedinih oblasti i grana. Čist prihod u ukupnoj privredi na 1 zaposlenog iznosi 467.000 din. U najboljem položaju su trgovina, sa 537.000, i industrija, sa 499.000 din., a u najlošijem zanatstvo, sa 356.000, i građevinarstvo, sa 362.000 din. U komunalno-stambenoj delatnosti čist prihod na 1 zaposlenog iznosi 421.000, a u saobraćaju 435.000 din.

¹ Bez poljoprivrede, jer privredne organizacije iz ove oblasti ne sastavljaju periodične obračune

U pojedinim granama industrije postoje još veće razlike. U ovoj oblasti čist prihod na 1 zaposlenog kreće se od 311.000 din. u drvnoj industriji do 1,367.000 din. u proizvodnji nafte.

Relativno veći iznos čistog prihoda na 1 zaposlenog omogućio je pojedinim privrednim organizacijama da prilikom raspodele čistog prihoda efikasnije jačaju svoje fondove i povećaju lične dohotke.

DEJSTVO INSTRUMENATA

RASPODELE NA FORMIRANJE ČISTOG PRIHODA

Brži porast čistog prihoda u prvih devet meseci 1961. u odnosu na isti period 1960, ostvaren je time što je federacija preko doprinosa iz dohotka privrednih organizacija zahvatila manji deo nacionalnog dohotka nego u 1960. (Tabela 4.)

TABELA 4 – PRIHODI FEDERACIJE IZ UKUPNOG PRIHODA I DOHOTKA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA

(U milijardama din.)

Vrsta doprinosa	I–IX 1961	I–IX 1960	Indeks	Učešće u nacionalnom dohotku	
			I–IX 1961 I–IX 1960	I–IX 1961	I–IX 1960
Ukupno sa doprinosom na vanredni prihod	460,9	471,3	97,8	33,1	39,9
Kamata na poslovni fond i kredite	121,6	91,6	132,8	8,7	7,7
Porez na promet	162,3	136,9	118,6	11,7	11,5
Rudnički doprinos	10,3	—	—	0,7	—
Doprinos iz dohotka	108,3	242,8	44,6	7,8	20,5
Ukupno zahvatanje do čistog prihoda	402,5	471,3	85,4	28,9	39,9
Doprinos na vanredni prihod	58,4	—	—	4,2	—

Za prvih devet meseci 1961. federacija je preko kamata, poreza na promet i doprinosa iz dohotka ostvarila za 14,6% (odnosno zajedno sa doprinosom na vanredni prihod od 2,2%) manje sredstava nego u istom periodu 1960.

I pored znatnog porasta kamata na poslovni fond i kredite i poreza na promet, zbog proporcionalnog doprinosa iz dohotka smanjena su sredstva koja federacija ostvaruje putem ovih instrumenata, a to je direktno uticalo na brži porast čistog prihoda privrednih organizacija u prvih devet meseci 1961. Po pojedinim privrednim oblastima, dejstvo instrumenata raspodele je različito. (Tabela 5.)

TABELA 5 – PRIHODI FEDERACIJE IZ UKUPNOG PRIHODA I DOHOTKA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA PO PRIVREDNIM OBLASTIMA

Oblast	Indeks	Učešće u nacionalnom dohotku	
	I–IX 1961 I–IX 1960	I–IX 1961	I–IX 1960
Privreda ukupno	97,8	33,1	39,4
Industrija	87,0	38,9	48,8
Građevinarstvo	220,0	17,4	9,3
Saobraćaj	345,0	15,0	5,4
Trgovina i ugostiteljstvo	102,0	39,5	49,2
Zanatstvo	197,9	19,5	14,9
Stambeno-komunalna delatnost	300,0	11,1	5,6
Kulturno-socijalna delatnost	172,7	22,4	24,4

U industriji i trgovini smanjen je iznos sredstava koja federacija zahvata putem instrumenata do čistog prihoda, jer je na ove dve oblasti u 1960. najviše delovao progresivni sistem doprinosa iz dohotka.

Sa aspekta akumulativnosti privrednih organizacija, delovanje instrumenata raspodele u 1961. u oblasti industrije vrlo je povoljno. Federacija je iz industrije ubrala 83,0 milijardi din. manje (ili za 22,9%) nego u prvih devet meseci 1960, a zajedno sa doprinosom na vanredni prihod 47,5 milijardi din. manje (ili za 13%). Ovakvo kretanje ukupne mase doprinosa iz industrije nastalo je uglavnom zbog uvođenja proporcionalnog doprinosa iz dohotka namesto progresivnih doprinosa iz dohotka u 1960. Doprinosi iz dohotka zajedno sa dopunskim zahvatanjem preko doprinosa na vanredni prihod, iznosili su u prvih devet meseci 1961. oko 60% od ukupnog doprinosa iz dohotka privrednih organizacija naplaćenog u industriji u prvih devet meseci 1960. Ostale vrste doprinosa su neznatno uticale na položaj privrednih organizacija u industriji. Kamate na poslovni fond i kredite predstavljale su u prvih devet meseci 1960. godine 8,4% nacionalnog dohotka, a u istom periodu 1961. god. 9,3%; udeo poreza na promet se nije izmenio; preko rudničkog doprinosa je zahvaćeno u prvih devet meseci 1961. god. 1,3% nacionalnog dohotka industrije.

U oblasti trgovine doprinos iz dohotka privrednih organizacija je smanjen u takvoj meri da je celokupni iznos doprinosa federaciji, i pored jačeg zahvatanja preko poreza na promet i doprinosa na vanredni prihod, ostao skoro na prošlogodišnjem nivou (povećanje 2%). Visok porast nacionalnog dohotka u oblasti trgovine, a skoro nepromenjen iznos doprinosa, učinili su da je učešće federacije u nacionalnom dohotku trgovine smanjeno sa 49,2% u prvih devet meseci 1960. na 39,5% u istom periodu 1961.

U građevinarstvu, saobraćaju i zanatstvu, instrumentima raspodele do čistog prihoda zahvaćena su znatno veća sredstva za federaciju u prvih devet meseci 1961. nego u istom periodu 1960. To je nastalo zbog ukidanja izvesnih povlastica koje su u 1960. postojale za manje akumulativne privredne organizacije, kao i zbog uvođenja proporcionalnog doprinosa iz dohotka (koji plaćaju sve privredne organizacije), koji je za ove privredne oblasti bio oštiji od progresivnog doprinosa iz dohotka u 1960. Korekcije kamatnih stopa, koje su ranije bile niske. takođe su uticale na porast sredstava koja su iz ovih privrednih oblasti izdvojena za federaciju.

Zbog povećanja kamata i poreza na promet, a neznatnog smanjenja doprinosa iz dohotka u građevinarstvu je porast čistog prihoda bio manji. Zahvatanjem dela čistog prihoda kroz doprinos na vanredni prihod, dalje je smanjen udeo privrednih organizacija u oblasti građevinarstva u nacionalnom dohotku. Doprinosi zajednici su povećani od 11,0 milijardi din. u prvih devet meseci 1960. na 24,2 milijarde din. u istom periodu 1961, tj. za 120%. Učešće federacije u nacionalnom dohotku građevinarstva povećano je od 9,3% u prvih devet meseci 1960. na 17,1% u istom periodu 1961.

Dejstvo instrumenata raspodele u oblasti saobraćaja u odnosu na 1960. je mnogo oštrije nego u ostalim privrednim oblastima. Naročito su visoko porasle kamate na poslovni fond i kredite (300%), i to naročito kod železničkog i ptt saobraćaja. Dok je kod ostalih privrednih oblasti doprinos iz dohotka delovao blaže, u oblasti saobraćaja je i kod ovog vida doprinosa povećano učešće federacije u nacionalnom dohotku. Doprinos na vanredni prihod takođe je pogoršao situaciju, mada je efekat ovog instrumenta u oblasti saobraćaja blaži nego u ostalim privrednim oblastima.

Delovanje instrumenata raspodele po industrijskim granama bilo je takođe različito. Kamate na poslovni fond i kredite u prvih devet meseci 1961. učestvuju skoro u svim industrijskim granama sa većim delom u nacionalnom dohotku nego u istom periodu 1960. Smanjenje je nastalo samo u elektroprivredi, prehrambenoj i grafičkoj industriji. Najveće zahvatanje nacionalnog dohotka preko kamata je u elektroprivredi (i pored smanjenja u odnosu na 1960), crnoj i obojenoj metalurgiji, brodogradnji, elektroindustriji, hemijskoj industriji i industriji papira. Uvođenje opšteg poreza na promet uticalo je na povećanje ovog doprinosa u svim industrijskim granama, ali zbog izmena stopa poreza znatnije su povećani doprinosi iz industrije nemetala, hemijske

industrije i industrije papira. Porez na promet istovremeno je smanjen u proizvodnji nafte, obojenoj metalurgiji i tekstilnoj industriji. Novouvedeni rudnički doprinos delovao je samo u četiri grane, a preko njega je najviše nacionalnog dohotka zahvaćeno u proizvodnji nafte. Učešće doprinosa iz dohotka privrednih organizacija smanjeno je skoro u svim industrijskim granama (za 30% do 75%) osim u industriji građevinskog materijala.

Doprinos na vanredni prihod delovao je u oblasti industrije prilično linearno. To se nepovoljno odrazilo na čist prihod kod onih grana koje ostvaruju relativno mali iznos čistog prihoda na 1 zaposlenog — kod proizvodnje uglja, industrije građevinskog materijala, drvne industrije, tekstilne industrije, industrije kože i gume i prehrambene industrije. Zbog toga se u 1962. pored izvesnih kvantitativnih korektura nekih instrumenata raspodele, predviđaju naročito velike izmene kod doprinosa na vanredni prihod. Ove izmene treba da olakšaju položaj privrednih organizacija sa niskim organskim sastavom sredstava, kao što su poljoprivreda, uslužno zanatstvo, građevinarstvo i saobraćaj, kao i položaj privrednih organizacija sa zastarelim sredstvima. Ovako korigovan, vanredni doprinos će adekvatnije odgovoriti svojoj nameni.

RASPODELA ČISTOG PRIHODA

Čist prihod radni kolektivi dele na lične dohotke i fondove privrednih organizacija, iz kojih se izdvaja 20% na ime doprinosa za društvene investicione fondove.

Porast čistog prihoda omogućio je istovremeno porast ličnih dohodaka i sredstava za fondove u privredi u celini. (Tabela 6.)

TABELA 6 — RASPODELA ČISTOG PRIHODA

	Indeks I—IX 1961 I—IX 1960	Učešće u procentima	
		I—IX 1961	I—IX 1960
Čist prihod	138,5	100	100
u tome:			
Lični dohoci (bruto)*	136,3	70,1	71,3
Ostatak**	144,1	29,9	28,7
u tome:			
20% doprinosa društvenim investicionim fondovima	—	6,0	—
Deo čistog prihoda za fondove privrednih organizacija	115,3	23,9	28,7

* Podaci o ličnim dohocima u 1960. i 1961. nisu potpuno uporedivi. U periodičnom obračunu za 1960. realizovani ukalkulisani lični dohodak obuhvatio je tarifni stav bez obračunatih i isplaćenih viškova preko tarifnog stava, premija, nagrada i drugih oblika davanja, a u 1961. u realizovanom ličnom dohotku kod izvesnog broja preduzeća koja su prešla na isplatu ličnih dohodaka prema pravilniku o raspodeli čistog prihoda, obuhvaćena su sva primanja. Prema tome, procent povećanja ličnih dohodaka je nešto niži od iskazanog.

** Ostatak čistog prihoda posle izdvajanja za lične dohotke u 1961. podleži plaćanju doprinosa za društvene investicione fondove u visini od 20%. Nakon odbijanja ovog doprinosa preostali deo čistog prihoda predstavlja masu sredstava za fondove privrednih organizacija. Ovde je taj doprinos dobiven računskim putem, pošto se u toku godine ne vrši izdvajanje u fondove, i predstavlja samo približan iznos do obračuna po završnim računima. U informaciji se iznose podaci sa i bez 20% doprinosa društvenim investicionim fondovima, da bi se mogle približno utvrditi tendencije u kretanju sredstava za fondove privrednih organizacija.

U prvih devet meseci 1961. lični dohoci su rasli brže od porasta ukupnog prihoda i nacionalnog dohotka. Izdvojena sredstva čistog prihoda za lične dohotke porasla su u prvih devet meseci 1961. u odnosu na isti period 1960. za 36,3%, ukupan prihod je povećan za 17,1%, a nacionalni dohodak za 17,8%.

Od ukupnog povećanja čistog prihoda, na lične dohotke i doprinose na lične dohotke otpada 66%, na društvene investicione fondove 22%, a na fondove privrednih organizacija 12%.

Porast bruto ličnih dohodaka i ostatka čistog prihoda za fondove (po odbitku 20% doprinosa za društvene in-

sticione fondove) različit je po privrednim oblastima. (Tabela 7.)

TABELA 7 — LIČNI DOHOCI I FONDOVI PO PRIVREDNIM OBLASTIMA

Oblast	Indeks		Učešće u čistom prihodu			
	I—IX 1961 I—IX 1960		bruto lični dohoci		ostatak čistog prihoda	
			I—IX 1961	I—IX 1960	I—IX 1961	I—IX 1960
	bruto lični dohoci	ostatak čistog prihoda				
Privreda ukupno	136,3	115,3	70,1	71,3	23,9	28,7
Industrija	131,6	115,4	64,0	66,2	28,7	33,8
Građevinarstvo	131,4	105,7	87,7	87,8	9,8	12,2
Saobraćaj	144,4	72,4	78,8	69,9	17,0	30,1
Trgovina i ugostiteljstvo	140,0	179,3	66,7	76,1	26,6	23,9
Zanatstvo	153,4	90,7	85,5	81,4	11,5	18,6
Komunalno-stambena delatnost	163,9	180,0	72,0	78,3	22,0	21,7
Kulturno-socijalna delatnost	146,4	86,4	77,4	71,8	17,9	28,2

Učešće ličnih dohodaka u čistom prihodu smanjeno je samo u industriji i trgovini, a u ostalim privrednim oblastima je povećano. Najveći deo čistog prihoda izdvajaju za lične dohotke građevinarstvo (87,7%) i zanatstvo (85,5%), a najmanji deo industrija (64%) i trgovina (66,7%).

U prvih devet meseci 1961. za fondove privrednih organizacija, po odbitku 20% doprinosa za društvene investicione fondove, u svim privrednim oblastima, izuzev trgovine, ostao je manji deo čistog prihoda nego u istom periodu 1960.

Povećanje mase bruto ličnih dohodaka u pojedinim industrijskim granama u prvih devet meseci 1961. iznosi od 14,3% (u industriji duvana) do 61,9% (u industriji papira). Porast ličnih dohodaka znatno iznad prosečnog u industriji, ostvaren je u elektroprivredi, elektroindustriji, hemijskoj industriji, industriji papira, prehrambenoj i grafičkoj industriji. Najmanje povećanje ličnih dohodaka ostvareno je u industriji duvana, u proizvodnji uglja, metalnoj i drvnoj industriji.

Porast dela čistog prihoda koji se izdvaja za fondove (bez 20%) vrlo je neravnomeran po industrijskim granama i iznosi od 4,4% (u hemijskoj industriji) do 124,1% (u proizvodnji nafte). Porast ovih sredstava je znatan i u crnoj metalurgiji, industriji nemetala, metalnoj industriji, industriji građevinskog materijala, prehrambenoj i grafičkoj industriji. Međutim, elektroprivreda, proizvodnja uglja i drvna industrija nisu ostvarile ni prošlogodišnji nivo sredstava za fondove.

Učešće bruto ličnih dohodaka u čistom prihodu kreće se u rasponu od 50,7% (u industriji papira) do 86,4% (u proizvodnji uglja). Veliki deo čistog prihoda odlazi na lične dohotke i u brodogradnji, industriji građevinskog materijala, drvnoj industriji, tekstilnoj industriji, industriji kože i gume, prehrambenoj i grafičkoj industriji. Izuzetak čini proizvodnja nafte, u kojoj se za lične dohotke izdvaja samo 28,3% od čistog prihoda.

Za fondove privrednih organizacija, suprotno od ličnih dohodaka, izdvojeno je relativno najmanje u proizvodnji uglja, industriji građevinskog materijala, drvnoj industriji, tekstilnoj industriji, industriji kože i gume i prehrambenoj industriji, a relativno najviše u proizvodnji nafte, crnoj i obojenoj metalurgiji, hemijskoj industriji i industriji papira.

Ostatak čistog prihoda posle svih izdvajanja (za lične dohotke i društvene investicione fondove) predstavlja potencijalna sredstva namenjena fondovima privrednih organizacija. Iznosi ovih sredstava na 100 din. uložених sredstava (poslovni fond i krediti) u prvih devet meseci 1961. i 1960. pokazuju da su u 1961. smanjene mogućnosti privrednih organizacija za proširenu reprodukciju. (Tabela 8.)

TABELA 8 — FONDOVI PRIVREDNIH ORGANIZACIJA I ANGAŽOVANA SREDSTVA PO PRIVREDNIM OBLASTIMA

Oblast	(U dinarima)		
	Čist prihod za fondove na 100 din. uložених sredstava		
	I—IX 1961	I—IX 1960	indeks I—IX 1961 I—IX 1960
Privreda ukupno	4,2	4,3	97,7
Industrija	4,7	4,7	100,0
Građevinarstvo	6,1	7,0	87,1
Saobraćaj	2,3	3,4	67,6
Trgovina i ugostiteljstvo	4,2	2,9	144,8
Zanatstvo	6,3	10,2	61,8
Stambeno-komunalna delatnost	3,3	2,2	150,0
Kulturno-socijalna delatnost	7,9	7,9	100,0

U privredi u celini, za fondove se na 100 din. uložених sredstava izdvaja 4,2 din., i to najviše u zanatstvu (6,3) i građevinarstvu (6,1 din.), a najmanje u saobraćaju (2,3 din.).

U industriji na 100 din. uložених sredstava za fondove u prvih devet meseci 1961. ostaje 4,7 din. Po industrijskim

granama, izdvajanja u fondove veoma su različita. Najviše sredstava u fondove u odnosu na 100 din. uložених sredstava imaju grafička industrija (10,8 din.), industrija nafte (10,2 din.), industrija nemetala (7,3 din.), metalska industrija (6,6 din.), tekstilna industrija (6,0 din.) i obojena metalurgija (6,0 din.), a najmanje elektroprivreda (1,2 din.), proizvodnja uglja (2,1 din.), drvena industrija (2,8 din.), brodogradnja (3,1 din.) i crna metalurgija (3,6 din.).

Veoma su mala izdvajanja za fondove u odnosu na uložena sredstva u oblasti saobraćaja, i to naročito u železničkom (1,5 din.), pomorskom (2,5 din.) i gradskom saobraćaju (2,8 din.).

Uслед plaćanja doprinosa na vanredni prihod, znatnog porasta ličnih dohodaka (a time i doprinosa na lične dohotke) i uvođenja doprinosa društvenim investicionim fondovima u iznosu od 20% od sredstava za fondove privrednih organizacija, porast sredstava izdvojenih za fondove privrednih organizacija manji je, u većini privrednih oblasti, od porasta ukupnog prihoda.

IZVOR: Periodični obračuni privrednih organizacija za januar—septembar 1960. i 1961.

Z. D. — M. S.

TRŽIŠNA PROIZVODNJA POLJOPRIVREDE

Ukupna tržišna proizvodnja poljoprivrede¹ u stalnom je porastu, naročito poslednjih godina. Obim ukupnog otkupa poljoprivrednih proizvoda porastao je u 1960. za 2,2 puta u odnosu na nivo iz 1955. Tržišna proizvodnja ima brži tempo porasta nego ukupna poljoprivredna proizvodnja.

Ukupan otkup od poljoprivrednih preduzeća i zadružnih ekonomija porastao je od 1955. do 1960. za oko 4 puta. Društvena gazdinstva povećavaju učešće u ukupno otkupljenim količinama poljoprivrednih proizvoda znatno brže nego učešće u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji. (Tabela 1.)

TABELA 1 — UČEŠĆE GAZDINSTAVA U UKUPNOJ PROIZVODNJI I OTKUPU POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1955 — 1960*

(Po cenama 1959. god.)

	Poljoprivreda ukupno		Učešće individualnih gazdinstava u %		Učešće društvenih gazdinstava u %	
	proizvodnja u mlrd. din.	% otkupa	u ukupnoj proizvodnji	u ukupnom otkupu	u ukupnoj proizvodnji	u ukupnom otkupu
1955	784,6	18,0	93,0	83,0	7,0	17,0
1956	687,5	20,1	93,0	80,0	7,0	19,9
1957	895,8	18,2	91,4	78,8	8,6	21,2
1958	823,9	21,7	90,4	76,4	9,6	23,6
1959	1.041,0	25,6	88,6	68,4	11,4	31,0
1960	980,9	27,4	85,9	65,0	14,1	35,0

* Vrednost proizvodnje data je po cenama iz 1959. po obračunu u Saveznom zavodu za privredno planiranje, a vrednost otkupa (takođe po cenama iz 1959) obračunata je korekcijom tekućih vrednosti otkupa sa indeksima otkupnih cena.

¹ Ukupna proizvodnja za tržište sastoji se iz otkupa preko organizovane trgovačke mreže (zadruge, preduzeća, industrija i sl.), prodaje na tzv. seljačkoj pijaci i unutrašnjeg seoskog prometa.

Individualna gazdinstva, koja u 1960. drže oko 86% od ukupne poljoprivredne proizvodnje, učestvuju u ukupnom otkupu sa oko 65%. U 1955, kada su društvena gazdinstva neznatno učestvovala u proizvodnji poljoprivrede (7,0%), individualna gazdinstva su davala 93% ukupne poljoprivredne proizvodnje i 83% ukupnog otkupa. Prema tome, učešće društvenih gazdinstava u ukupnom otkupu poraslo je od 17% u 1955. na 35% u 1960.

Mada se učešće individualnih gazdinstava u otkupu relativno stalno smanjuje, ono u apsolutnom smislu raste (sem 1956), tako da je obim otkupa u 1960. bio za oko 40% veći nego u 1955. godini.² Prema tome, brzo povećanje proizvodnje kod društvenih gazdinstava, a naročito porast njihove robne proizvodnje za oko 4 puta, uz blag porast otkupa sa individualnih gazdinstava, imali su jak uticaj na kretanje ukupnog otkupa poljoprivrednih proizvoda.

Prema Društvenom planu privrednog razvoja Jugoslavije 1961—1965, društvena gazdinstva treba u 1965. da daju četvrtinu ukupne poljoprivredne proizvodnje. U vezi s tim očekuje se da će društvena gazdinstva u 1965. učestvovati u ukupnom otkupu sa oko 60% (bez otkupa iz proizvodnje ostvarene u kooperaciji sa individualnim gazdinstvima). To znači da će u narednom periodu tržišna proizvodnja društvenih gazdinstava imati presudnu ulogu u snabdevanju gradskog (nepoljoprivrednog) stanovništva i prehrambene industrije, kao i u izvozu poljoprivrednih proizvoda.

PROMENE U STRUKTURI TRŽIŠNE PROIZVODNJE KOD INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA. Proizvodnja kod individualnih gazdinstava varira u zavisnosti od rodosti godine, ali stalno na višem nivou. Otkup poljoprivrednih proizvoda, međutim, bio je stalno u porastu, osim u 1956. i 1960. (Tabela 2.)

Ukupni prihodi individualnih gazdinstava od prodaje poljoprivrednih proizvoda imaju blaži porast nego prihodi od otkupa, jer prodaja van otkupa raste sporije. (Tabela 3.)

Sporiji porast prodaje na tzv. seljačkoj pijaci i u unutrašnjem seoskom prometu od porasta otkupa, izazvao je promene u strukturi tržišne proizvodnje kod individualnih gazdinstava. Pored toga, odnos ukupne prodaje koju vrše individualna gazdinstva prema ukupnoj proizvodnji na

² Porast obima otkupa od 40% obračunat je prema podacima Saveznog zavoda za statistiku.

TABELA 2 — VREDNOST PROIZVODNJE I OTKUPA INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA 1955 — 1960*

(U mlrd. din., po cenama 1959)

	Proizvodnja		Vrednost otkupa	
	u mlrd. din.	indeks	u mlrd. din.	indeks
1955	730,9	100	120	100
1956	639,3	87	111	93
1957	818,3	112	129	108
1958	745,8	102	139	116
1959	922,5	128	185	154
1960	842,3	116	173	144

* Podaci o vrednosti proizvodnje individualnih gazdinstava uzeti su iz Saveznog zavoda za privredno planiranje, a vrednost otkupa po tekućim cenama korigovana je indeksima otkupnih cena na osnovu podataka Statističkog godišnjaka, 1961.

TABELA 3 — PROMENE U TRŽIŠNOJ PROIZVODNJI KOD INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA 1955 — 1960*

(Po cenama 1959)

	Ukupna vrednost prodatih proizvoda			Seljačka pijaca i unutrašnji seoski promet		Otkup preko organizovane mreže	
	u mlrd. din.	% od ukupne proizvodnje	indeks	u mlrd. din.	indeks	u mlrd. din.	indeks
1955	270	37	100	150	100	120	100
1956	265	41	98	154	103	111	93
1957	326	40	121	197	131	129	108
1958	337	44	125	198	132	139	116
1959	354	39	131	169	112	185	154
1960	350	41	130	177	118	173	144

* Ukupna vrednost prodatih proizvoda, unutrašnji seoski promet i prodaja na tzv. seljačkoj pijaci obračunati su na osnovu podataka ankete Saveznog zavoda za statistiku o seljačkim gazdinstvima. Dobivene vrednosti po godinama korigovane su indeksima cena proizvođača, da bi se vrednosti svele na cene iz 1959. S obzirom na mali broj anketiranih gazdinstava, podaci predstavljaju samo orijentacione promene sa ciljem da se prikažu razvojne tendencije.

tim gazdinstvima, poslednjih pet godina je gotovo nepromenjen i u proseku iznosi oko 40% (u 1956, kao i u 1960, iznosio je 41%, a u 1955. god. 37%). Zbog toga je porast obima otkupa nastao kao rezultat veće proizvodnje i nastojanja seljaka da sve veći deo svoje robne proizvodnje prodaju preko zadruga i otkupnih preduzeća. (Tabela 4.)

TABELA 4 — STRUKTURA PRODAJE PROIZVODNJE INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA 1955 — 1960*

(U procentima)

Vrsta prodaje	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Ukupna prodaja koju vrše individualna gazdinstva	100	100	100	100	100	100
Prodaja zadrugama i preduzećima	45	42	40	41	52	50
Seljačka pijaca	26	29	34	35	24	26
Unutrašnji seoski promet	29	29	26	24	24	24

* Obračun je izvršen na osnovu podataka tabele 3.

Uporedo sa porastom obima otkupa od 1955. do 1960. za oko 40%, učešće prodaje zadrugama i preduzećima se od 1955. povećalo za oko 5%, i u 1960. dostiže jednu polovinu od ukupne prodaje koju vrše individualna gazdinstva. Prema tome, individualna gazdinstva sve manje prodaju svoje proizvode direktno potrošačima preko tzv. seljačke pijace i unutrašnjeg seoskog prometa.

Seljačka pijaca je u 1960. porasla po obimu za oko 30% u odnosu na 1955, a njeno učešće u ukupnoj prodaji koju vrše individualna gazdinstva variralo je od 1955. do 1958. između jedne četvrtine do preko jedne trećine. Posle 1958. zapaža se tendencija opadanja, pa je promet u 1960.

za oko 26% manji (od 35% na 26%) od učešća prometa seljačke pijace u ukupnim prodajama individualnih gazdinstava u 1958.

Unutrašnji seoski promet, iako relativno opada u odnosu na ukupan obim prodaje koju vrše individualna gazdinstva, apsolutno raste za oko 10%. S obzirom na tendenciju porasta nepoljoprivrednog stanovništva koje živi u seoskim naseljima, kao i na tendenciju ka specijalizaciji proizvodnje na individualnim gazdinstvima, ovaj promet u suštini nema više prvenstveno klasični karakter međuseljačke razmene, već razmene između poljoprivrednika i nepoljoprivrednika koji žive na selu, kao i između specijalizovanih poljoprivrednih proizvođača raznih roba.

Kretanje tržišne proizvodnje znatno se razlikuje kod većih i manjih individualnih gazdinstava. Uzeto u proseku, neto tržišna proizvodnja kod ovih gazdinstava, tj. razlika između prodaje i kupovine poljoprivrednih proizvoda iznosi u 1959. oko 76.200 din. Izdaci radničke četvoročlane porodice za ishranu iznosili su u istoj godini 168.000 din., što znači da tek dva individualna gazdinstva mogu da obezbede ishranu jednoj radničkoj porodici u gradu. (Tabela 5.)

TABELA 5 — PRODAJA I KUPOVINA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA KOD INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA U 1959*

(Prosek po gazdinstvu u hiljadama din.)

Gazdinstva	Prihodi od prodaje poljoprivrednih proizvoda	Izdaci za kupovinu poljoprivrednih proizvoda	Razlika između prodaje i kupovine poljoprivrednih proizvoda
Sva gazdinstva	144	67,8	76,2
do 2 ha	75	73,3	1,7
2—3 ha	105	68,4	36,6
3—5 ha	146	64,1	81,9
5—8 ha	193	66,8	126,2
preko 8 ha	272	75,8	196,2

* Obračunato na osnovu podataka ankete Saveznog zavoda za statistiku o seljačkim gazdinstvima.

Prihodi od prodaje poljoprivrednih proizvoda rastu sa veličinom poseda. Pri tome blago rastu i izdaci za kupovinu duvana, pića, semena i stočne hrane, dok izdaci za kupovinu prehrambenih proizvoda predstavljaju najveću stavku i kod najmanjih i kod najvećih gazdinstava. Neto tržišna proizvodnja seljaka sa malih poseda je u proseku neznatna, dok je kod velikih poseda značajna. Gazdinstva sa posedom do 2 ha pojavljuju se gotovo podjednako kao prodavci i kupci prehrambenih proizvoda, duvana i pića, semena i stočne hrane. Ostala gazdinstva, naročito ona koja imaju veći posed od 5 ha, više prodaju poljoprivredne proizvode nego što ih kupuju. Prema tome, najvažniji tržišni proizvođači su posedi veći od 5 ha. Njih ima 34% od ukupnog broja individualnih gazdinstava i oni daju 68% tržišnih viškova svih individualnih gazdinstava. (Tabela 6.)

TABELA 6 — UČEŠĆE POJEDINIHIH GRUPA INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA U UKUPNOJ TRŽIŠNOJ PROIZVODNJI SVIH INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA 1959*

(U procentima)

Gazdinstva	Broj gazdinstava	Vrednost ukupno prodatih poljoprivrednih proizvoda	Vrednost dokupljenih poljoprivrednih proizvoda	Vrednost prodaje van sela (otkup i pijaca)
Sva gazdinstva	100	100	100	100
do 2 ha	25	13	33	1
2—3 ha	18	12	18	8
3—5 ha	23	22	19	23
5—8 ha	18	23	15	30
preko 8 ha	16	30	15	38

* Obračunato prema anketi Saveznog zavoda za statistiku o seljačkim gazdinstvima.

Mali posedi se pojavljuju uglavnom kao kupci poljoprivrednih proizvoda, a veliki kao prodavci poljoprivrednih proizvoda i kupci sredstava za proizvodnju i drugih industrijskih proizvoda.

Sa porastom tržišne proizvodnje individualnih gazdinstava i broja članova zaposlenih van gazdinstava, rastu i novčana primanja seljačkih domaćinstava. U strukturi prihoda, tj. u ukupnim novčanim primanjima, sve više učestvuju prihodi od rada van sopstvenih gazdinstava. (Tabela 7.)

TABELA 7 — STRUKTURA NOVČANIH PRIMANJA SELJAČKIH DOMAĆINSTAVA 1955 — 1960*

	Prosečna ukupna primanja po domaćinstvu u hiljadama din.	Od toga u %	
		sa gazdinstva	van gazdinstva
1955	189,6	55	45
1956	204,8	54	46
1957	238,1	58	42
1958	255,7	56	44
1959	277,9	53	47
1960	315,0	52	48

* Obračunato na osnovu podataka ankete Saveznog zavoda za statistiku o seljačkim gazdinstvima i podataka Statističkog godišnjaka FNRJ, 1961; za 1960. prethodni rezultati.

Povećanje prihoda van gazdinstva znači veće angažovanje seljaka u poslovima van gazdinstva, odnosno izvesno napuštanje poljoprivrede. To je značajno za robnu proizvodnju na seljačkim gazdinstvima, a istovremeno i za proširenje tržišta, tj. za povećanje kupovine nepoljoprivrednih i poljoprivrednih proizvoda od strane seoskih domaćinstava.

U pogledu neto tržišne proizvodnje (kad se od ukupne prodaje oduzmu dokupljeni proizvodi) po hektaru obradive površine ne postoje velike razlike između malih i velikih poseda. Međutim, ukupna vrednost prodatih proizvoda po ha obradive površine, tj. bruto tržišna proizvodnja po ha, znatno varira. (Tabela 8.)

Znatno veća ukupna vrednost prodatih poljoprivrednih proizvoda po ha obradive površine na malim posedi, uslovljena je u prvom redu relativno većim brojem radne snage na tim posedi, što omogućava veću orijentaciju na gajenje povrća, kao i time što sa veličinom poseda raste udeo livada, naročito pašnjaka, tj. površina koje daju manju vrednost proizvodnje nego oranice, voćnjaci ili vinogradi. Međutim, ako se posmatra prosek po aktivnom poljoprivredniku ili po članu, pokazuju se suprotne razlike, tj. posedi preko 8 ha imaju po članu za oko tri puta veću tržišnu proizvodnju nego posedi do 2 ha.

TABELA 8 — TRŽIŠNA PROIZVODNJA PO HEKTARU OBRAĐIVE POVRŠINE NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1959*

(U hiljadama din.)

Gazdinstva	Ukupna vrednost prodaje (bruto tržišna proizvodnja)	Vrednost prodaje umanjena za dokupljene poljoprivredne proizvode (neto tržišna proizvodnja)
Ukupno	43,4	33,8
do 2 ha	58,5	26,9
2—3 ha	48,5	32,6
3—5 ha	44,0	35,4
5—8 ha	40,2	34,5
preko 8 ha	39,5	33,3

* Obračunato prema anketi Saveznog zavoda za statistiku o seljačkim gazdinstvima.

TRŽIŠNA PROIZVODNJA PO REJONIMA. Kretanje tržišne proizvodnje nije jednako u svim područjima. Na primer, područje severno od Save i Dunava ima učešće u otkupu znatno veće nego što bi se očekivalo prema učešću u ukupnoj proizvodnji. (Tabela 9.)

TABELA 9 — STRUKTURA OTKUPA PO PODRUČJIMA 1959.

(U procentima)

	Poljoprivredno stanovništvo	Obradivo zemljište	Vrednost otkupa				
			ukupno	žito	stoka	mleko i mlečni proizvodi	industrijske bilje
Vojvodina	10,4	16,4	34,1	58,0	35,7	23,5	39,2
Slavonija*	4,4	6,3	10,0	18,0	8,3	10,4	13,6
Ostala područja	85,2	77,3	55,9	24,0	56,0	66,1	47,2

* U Slavoniji uzeti su srezovi: Našice, Osijek, Slavonski Brod, Slavonska Požega, Vinkovci i Virovitica. Svi su podaci obračunati na osnovu Statističkog biltena Saveznog zavoda za statistiku, br. 186.

Vojvodina i Slavonija, iako drže svega oko 23% od svih obradivih površina u Jugoslaviji, učestvuju u 1959. u ukupnom otkupu sa oko 44%, u otkupu žita sa oko 76%, a u otkupu industrijskog bilja sa oko 53%. Ostala područja, sa skoro 80% od svih obradivih površina u Jugoslaviji, učestvuju svega sa oko 56% u ukupnom otkupu, sa 24% u otkupu žita i sa 66% u otkupu mleka i mlečnih proizvoda.

P. M.

ROBNI PROMET NA MALO 1957—1961.

NOMINALNI ROBNI PROMET

Ukupan obim robnog prometa na malo¹ u tekućim cenama porastao je od 607,2 milijarde dinara u 1956. na 1.342,0 milijarde dinara u 1961. godini,² ili u periodu 1957—1961. prosečno godišnje za 17,2%. U prethodnom petogodišnjem periodu (1952—1956) ovaj obim porastao je za 339,8 milijardi dinara, ili prosečno godišnje za 17,8%. Prema tome, ukupan nominalni robni promet na malo povećava se u poslednjih deset godina po prosečnoj godišnjoj stopi od 17,5%, odnosno on se u tom periodu više nego upetostručio. (Tabela 1.)

TABELA 1 — UKUPAN NOMINALNI ROBNI PROMET NA MALO
1951, 1956. I 1961.

(U tekućim cenama)						
	1951	1956	1961	Indeksi		
				1956	1961	1961
				1951	1956	1951
U milijardama din.	267,4	607,2	1.342,0	227,1	221,0	501,8
Prosečna godišnja stopa rasta	—	—	—	17,8	17,2	17,5

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961.

Dinamika robnog prometa na malo po stanovniku, u tekućim cenama, bila je nešto sporija od dinamike ukupnog robnog prometa, što je posledica porasta broja stanovnika za 11,0% u proteklom desetogodišnjem periodu. (Tabela 2.)

TABELA 2 — ROBNI PROMET NA MALO PO STANOVNIKU
1951, 1956. I 1961.

(U tekućim cenama)						
	1951	1956	1961	Indeksi		
				1956	1961	1961
				1951	1956	1951
U hiljadama din.	16,1	34,1	72,5	211,6	212,4	449,5
Prosečna godišnja stopa rasta	—	—	—	16,2	16,3	16,2

Podaci o ukupnom prometu i prosečnom broju stanovnika: Statistički godišnjak FNRJ, 1961. Obračun po stanovniku izvršio autor.

Prosečan godišnji porast robnog prometa na malo po stanovniku u tekućim cenama bio je skoro jednak u oba petogodišnja perioda, a ukupan obim ovog prometa po stanovniku bio je u 1961. za 4 i po puta veći nego u 1951.

STRUKTURA ROBNOG PROMETA NA MALO PO NAČINU PLAĆANJA. U periodu 1957—1961. oko 80% robnog prometa na malo u tekućim cenama ostvareno je plaćanjem za gotov novac ili bariranim čekom, a ostatak

od oko 20% plaćanjem virmanom ili putem kredita koji su kupcima odobravale trgovinske privredne organizacije. (Tabela 3.)

TABELA 3 — STRUKTURA ROBNOG PROMETA NA MALO
PO NAČINU PLAĆANJA 1956. I 1961.

(U milijardama din., po tekućim cenama)

Način plaćanja	1956	1961	Ukupno 1956—1961	Prosečna godišnja stopa rasta	
				Indeks 1961 1956	1957—1961
Ukupno	607,2	1.342,0	4.998,8	221,0	17,2
Za gotov novac	478,7	971,6	3.580,7	202,9	15,2
Bariranim čekom	—	96,7	338,1	—	—
Virmanom	116,8	263,0	1.021,5	225,1	17,6
Na kredit	11,7	10,7	58,5	91,5	—

Struktura u %	1957	1961	Ukupno 1957—1961		
Ukupan promet	100,0	100,0	100,0		
Za gotov novac	69,8	72,4	71,7		
Bariranim čekom	7,5	7,2	6,8		
Virmanom	20,8	19,6	20,4		
Na kredit	1,9	0,8	1,1		

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961.

U strukturi robnog prometa na malo dominira promet za gotov novac (71,7%), koji predstavlja kupovine individualnih potrošača na bazi ranije ostvarenih zarada. Promet na barirani ček (6,8%) i na kredit (1,1%) takođe predstavlja kupovine individualnih potrošača, ali na ime budućih zarada.³ Lična potrošnja je, prema tome, učestvovala u ukupnom robnom prometu na malo sa 79,6%, dok virmanski promet, u visini od 20,4%, otpada na opštu potrošnju, koja se u trgovinskoj mreži realizuje kupovinama privrednih i društvenih organizacija, ustanova i drugih većih potrošača.

Robni promet na malo za gotov novac. Robni promet na malo za gotov novac najuže je povezan s ukupnim novčanim primanjima stanovništva u privredi, upravi i javnim službama. Izdaci stanovništva za robu povećavaju se za poslednjih 6—7 godina za preko 15% prosečno godišnje, ali njihovo učešće u ukupnim izdacima pokazuje tendenciju postepenog opadanja u korist drugih novčanih izdataka. (Tabela 4.)

TABELA 4 — STRUKTURA UKUPNIH NOVČANIH IZDATAKA
ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA 1956—1961,
(U procentima)

	1956	1957	1958	1959	1960	1961	Ukupno 1957—1961
Ukupna primanja zaposlenog stanovništva	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Od toga izdaci:							
za robu	62,9	61,0	61,5	60,5	58,5	54,7	58,6
za ugostiteljstvo i turizam	6,6	6,0	5,9	5,8	6,7	6,9	6,4
za zanatske usluge	1,3	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3
za saobraćaj i ptt usluge	4,3	4,0	4,2	4,0	3,9	4,3	4,2
za komunalne i stambene usluge	1,5	1,2	1,1	1,2	2,2	2,2	1,7
za kulturno-zdravstvene usluge	1,6	1,5	1,7	1,8	2,4	2,4	2,0
za porez	7,9	6,9	7,3	7,3	7,0	6,6	7,0
za otplate potrošačkih kredita	5,2	6,0	5,6	5,3	5,2	5,2	5,4
za uplatu štednje i ostali izdaci	7,9	9,0	9,9	10,2	11,5	14,8	11,5
Neutrošeno	0,9	3,2	1,5	2,6	1,2	1,5	1,9

Podaci: Statistički bilten Narodne banke FNRJ, br. 2 za odgovarajuće godine.

³ Promet na barirani ček i na kredit čine potrošački kredit.

¹ Vidi: »Robni promet na malo«, »Jug. pregled«, 1959, septembar, str. 344 (82).

² Podaci za 1961. dati su svuda kao procena na bazi izveštaja za prvih 10 meseci 1961.

Postepeno opadanje učešća novčanih izdataka stanovništva za kupovinu robe u korist nerobnih izdataka pojačava se veoma izrazito od 1960 godine.⁴

REALNI ROBNII PROMET

Kretanje robnog prometa na malo u tekućim cenama uglavnom je posledica kretanja novčanih primanja i nerobnih izdataka stanovništva, dok kretanje realnog robnog prometa, u uslovima istih raspoloživih robnih fondova, zavisi i od kretanja cena na unutrašnjem i spoljnim tržištima.

Pod uticajem gotovo stalnog porasta cena, u periodu 1957—1961. došlo je do znatno sporijeg rasta realnog od nominalnog obima robnog prometa na malo. U tom periodu nominalni robni promet na malo rastao je po prosečnoj godišnjoj stopi od 17,2% (indeks 221,0 na bazi 1956=100), a realni po stopi od 12,9% (indeks 183,1). Ipak, ova stopa rasta realnog robnog prometa predstavlja, uz druge slične rezultate u ostalim oblastima privrede, jedan veoma značajan indikator brzog privrednog uspona zemlje.

KRETANJE INDEKSA CENA NA MALO u proteklom petogodišnjem periodu karakteriše slabiji porast opšteg indeksa cena na malo do 1959, a znatno življi u poslednje dve godine. Opšti indeks cena u 1961. bio je za 20,0%, odnosno 21,4% viši nego u 1956 (uključujući i cene sezonskih poljoprivrednih proizvoda). Ovakvo, srazmerno visoko povećanje opšteg indeksa cena na malo, rezultat je znatnog porasta cena poljoprivrednih proizvoda, naročito alkoholnih pića, zatim umerenijeg porasta cena industrijskih proizvoda, kao i brzog povećanja cena usluga. (Tabela 5.)

TABELA 5 — INDEKSI CENA NA MALO 1957—1961.

(1956=100)

Grupe proizvoda	Indeksi cena				
	1957	1958	1959	1960	1961
Opšti indeks cena na malo					
sa sezonskim poljoprivrednim proizvodima	101,1	103,5	104,2	112,6	120,0
bez sezonskih poljoprivrednih proizvoda	101,1	103,2	105,2	112,6	121,4
Poljoprivredni proizvodi					
sa sezonskim poljoprivrednim proizvodima	101,1	102,1	104,1	114,5	129,5
bez sezonskih poljoprivrednih proizvoda	102,1	103,4	106,0	114,5	129,5
Industrijski proizvodi					
ukupno	100,0	102,0	103,0	106,1	112,0
bez prehrambenih proizvoda	101,0	102,0	103,0	107,3	112,0
Alkoholna pića	121,0	136,9	136,9	130,1	160,2
Usluge	104,7	113,0	117,7	163,6	181,4

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961, i »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 12/1961

I pored brzog povećanja cena alkoholnih pića i usluga, kretanje opšteg indeksa cena u periodu 1957—1959. bilo je relativno stabilno. Međutim, u 1960. i 1961. došlo je do osetne ekspanzije cena poljoprivrednih proizvoda, a, umerenije, i cena industrijskih proizvoda.

OBIM NOMINALNOG I REALNOG ROBNOG PROMETA NA MALO. Brža dinamika rasta nominalnog od realnog robnog prometa na malo prouzrokovala je stalno zaostajanje obima realnog iza nominalnog robnog prometa, koje je do 1961. iznosilo 4,3% prosečno godišnje. U okviru toga, zaostajanje rasta prometa prehrambenih proizvoda je bilo nešto veće (oko 4,6% prosečno godišnje, a prometa neprehrambenih proizvoda nešto manje (oko 4,2% prosečno godišnje). (Tabela 6.)

⁴ Definitivni podaci Narodne banke FNRJ mogu, međutim, u znatnoj meri da izmene procenjenju strukturu novčanih izdataka zaposlenog stanovništva u 1961, naročito ako se iznad predviđanja budu povećali izdaci za robu u poslednja dva meseca te godine.

TABELA 6 — OBIM NOMINALNOG I REALNOG ROBNOG PROMETA 1956. I 1961.

(U milijardama din.)

	Nominalni (tekuće cene)			Realni (cene 1956)		
	1956	1961	indeks	1956	1961	indeks
Ukupan promet	607,2	1.342,0	221,0	607,2	1.111,8	183,1
U tome:						
prehrambeni proizvodi	206,0	379,7	184,3	206,0	308,0	149,5
duvan	27,7	48,3	174,3	27,7	40,0	144,4
neprehrambeni proizvodi	373,5	914,0	244,7	373,5	763,8	204,5

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961.

Obim realnog maloprodajnog prometa povećan je u 1961. za oko 83% iznad nivoa 1956. Međutim, brže je povećan obim realnog prometa neprehrambenih proizvoda (indeks 204,5) od prometa prehrambenih proizvoda (indeks 149,5) i od prometa duvana (indeks 144,4).

KRETANJE REALNOG ROBNOG PROMETA NA MALO PO GRUPAMA PROIZVODA. Dinamika realnog robnog prometa na malo pojedinih osnovnih grupa proizvoda bila je u periodu 1957—1961. veoma različita. (Tabela 7.)

TABELA 7 — INDEKSI REALNOG ROBNOG PROMETA PO ROBNIM GRUPAMA 1957—1961.

(1956=100)

Grupe proizvoda	Indeksi prometa					Prosečni godišnji porast u %
	1957	1958	1959	1960	1961	
Ukupan promet	118,8	127,5	144,9	165,3	183,1	12,9
Prehrambeni proizvodi	108,7	113,7	125,0	138,8	149,2	8,3
Duvan	110,5	106,2	104,1	121,9	144,4	7,6
Tekstil	123,0	129,2	153,8	175,4	194,8	14,3
Koža i guma	121,4	125,7	142,9	168,6	191,5	13,9
Ogrevni materijal	100,0	100,0	109,9	134,1	156,2	9,3
Proizvodi od metala	131,6	149,1	175,5	212,3	243,1	19,4
Elektrotehnički proizvodi	146,9	173,5	204,1	253,1	307,8	25,2
Hemijski proizvodi	130,6	150,0	161,3	177,5	183,8	12,9
Drveni proizvodi	122,8	131,6	175,5	191,3	210,6	16,1
Tečna goriva i maziva	123,3	131,7	166,7	195,0	220,5	17,1
Građevinski materijal	135,2	135,3	147,1	152,9	165,4	10,6

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961.

Najbrži rast u 1961. pokazuje, kao i ranijih godina, promet na malo elektrotehničkih proizvoda, koji je u periodu 1957—1961. više nego utrostručen. Po brzini rasta, na drugom mestu stoji promet proizvoda od metala, sa indeksom 243,1, zatim promet tečnih goriva i maziva (220,5), drvnih proizvoda (210,6), tekstila (194,8) i proizvoda od kože i gume (191,5), dok je rast prometa hemijskih proizvoda u 1961. postigao indeks od oko 183, koliko iznosi i indeks ukupnog prometa trgovine na malo.

STRUKTURA REALNOG ROBNOG PROMETA NA MALO PO ZBIRNIM GRUPAMA PROIZVODA. Pod uticajem različitog kretanja realnog obima prometa osnovnih grupa proizvoda, menjalo se i njihovo učešće u ukupnom obimu realnog robnog prometa na malo. Strukturne promene ukazuju na dugoročne tendencije razvoja lične potrošnje. (Tabela 8.)

TABELA 8 — STRUKTURA REALNOG ROBNOG PROMETA NA MALO PO GRUPAMA PROIZVODA 1956—1961.

(U procentima)

Grupe proizvoda	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Ukupan promet	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Prehrana	39,4	30,5	29,8	28,8	28,0	27,2
Stočna hrana	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Duvan	4,6	4,2	3,8	3,3	3,5	3,6
Tekstil	21,5	22,4	21,9	22,9	22,9	23,0
Koža i guma	7,0	7,1	6,9	6,9	7,1	7,3
Ogrevni materijal	3,6	2,6	2,4	2,3	2,5	2,6
Proizvodi od metala	7,7	8,6	9,1	9,4	9,9	10,3
Porculan i staklo	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3
Elektrotehnički materijal	2,2	2,8	3,2	3,3	3,6	3,9
Hemijski proizvodi	4,2	4,5	4,8	4,7	4,5	4,2
Papirni proizvodi	3,1	3,3	3,2	3,8	3,7	3,6
Drveni proizvodi	2,7	2,9	2,9	3,4	3,2	3,2
Tečna goriva i maziva	2,4	2,6	2,5	2,7	2,8	2,9
Građevinski materijal	3,1	3,5	3,3	3,1	2,9	2,8
Ostali proizvodi	3,2	3,4	4,5	3,7	3,6	3,6

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961.

Najveće učešće u maloprodajnom robnom prometu u 1961. ima promet prehrambenih proizvoda (27,2%) uprkos tendenciji relativnog opadanja koja se ispoljava u celom proteklom petogodišnjem periodu. Na drugom mestu (23%) stoji stabilno promet tekstila, a za njim promet proizvoda od metala (10,3%) i proizvoda od kože i gume (7,3%), dok promet ostalih grupa proizvoda pokazuje neravnomerno učešće, koje se kreće u zavisnosti od raspoloživih robnih fondova, elasticiteta potrošnje, nivoa cena, itd.

KRETANJE FIZIČKOG OBIMA ROBNOG PROMETA NA MALO NEKIH VAŽNIJIH PROIZVODA

U periodu 1957—1961. zapažaju se različita kretanja fizičkog obima robnog prometa na malo kod pojedinih važnijih proizvoda. Različita dinamika kretanja ispoljava se ne samo kod pojedinih proizvoda, već i kod istih proizvoda u raznim periodima. (Tabela 9.)

Robni promet na malo u dva poslednja petogodišnja perioda pokazuje veoma različita kretanja, izuzev kod šećera i veštačkih đubriva, čiji je promet ujednačen. U poslednjem petogodišnjem periodu znatno se brže razvijao promet životinjskih i biljnih masnoća, svežeg mleka, kafe, duvana i cipela, dok je u dinamici zaostajao promet mesa, tekstila, ogreva, sapuna, nameštaja i, naročito, radio-aparata. Kretanje prometa pšeničnog brašna i hleba znatno je ujednačenije ako se ovi artikli posmatraju u zajedničkom obimu. To isto važi i za kretanje prometa ogrevnog drveta i uglja, jer je i njihova upotreba dosta slična.

TABELA 10 — ROBNII PROMET NA MALO I LIČNA POTROŠNJA PREHRAMBENIH PROIZVODA PO STANOVNIKU 1953, 1957 I 1960.

Artikal	Jed. mere	1953		učešće robnog prometa u ličnoj potrošnji u %	1957		učešće robnog prometa u ličnoj potrošnji u %	1960		učešće robnog prometa u ličnoj potrošnji u %
		lična potrošnja	robni promet		lična potrošnja	robni promet		lična potrošnja	robni promet	
Pšenica (u brašnu)	kg	132,7	44,9	37,6	132,2	55,4	41,9	138,9	65,2	46,9
Meso sveže	„	21,9	5,3	24,2	22,8	6,7	29,4	30,1	6,8	22,6
Masnoće	„	8,1	3,9	48,1	9,5	4,3	45,3	11,8	5,0	42,4
Mleko sveže	l	66,0	35,5	53,8	83,0	42,6	51,3	83,6	67,6	80,9
Šećer	kg	8,2	6,3	70,8	13,1	8,5	64,9	14,9	11,3	75,8
Povrće	„	106,5	11,9	11,2	118,7	16,6	14,0	134,6	10,9	8,1
Voće	„	56,3	4,5	8,0	47,8	3,3	6,9	35,9	5,3	14,8
Kafa	gr	33	33	100	143	143	100	340	340	100
Duvan	„	736	736	100	849	849	100	912	912	100

* Izračunato na bazi ostvarenog prometa i prosečnog broja stanovnika u odgovarajućoj godini.

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961.

TABELA 9 — FIZIČKI OBIM I INDEKSI KRETANJA ROBNOG PROMETA NA MALO NEKIH VAŽNIJIH PROIZVODA 1956. I 1961*

Artikal	Jed. mere	Prodaja na malo		Indeksi	
		1956	1961	1961 1956	1957 1952
Pšenično brašno	vagona	43.052	58.053	134,8	109,6
Hleb — beli, polubeli i crni	„	60.270	69.712	115,4	181,6
Sveže meso	„	11.274	12.850	114,0	166,0
Mast za jelo	„	3.910	5.568	142,4	118,5
Ulje za jelo	„	2.638	4.681	177,4	150,0
Mleko sveže	000 l.	66.710	135.648	203,3	120,4
Šećer	vagona	13.513	22.813	168,8	168,4
Kafa — sirova i pržena	„	183	794	433,9	216,8
Duvan	„	1.381	1.814	131,3	113,8
Pamučne tkanine	mil. m	76	112,7	148,3	167,0
Vunene tkanine	„ „	12,2	15,9	130,3	192,4
Svilene tkanine	„ „	9,5	13,3	140,0	301,4
Cipele	mil. pari	5,6	11,6	207,2	131,4
Ogrevno drvo	000 prm	2.036	1.224	60,1	52,6
Ugalj	vagona	306	539	176,1	233,3
Radio-aparati	000 kom.	117	271	231,6	476,4
Sapun	vagona	2.363	2.975	125,9	171,7
Veštačko đubrivo	„	18.289	26.317	143,9	148,0
Nameštaj	000 garnitura	109	207	189,9	208,6

* Radi uporedenja sa indeksom kretanja fizičkog obima prometa ostvarenog u periodu 1957—1961. daje se i indeks kretanja fizičkog obima prometa u petogodišnjem periodu 1953—1957.

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961. Za 1961. procena autora na bazi realizacije obima prometa u prvom polugodištu 1961.

Jedna od osnovnih karakteristika prometa u poslednjem petogodišnjem periodu je sporiji rast prometa tekstilnih proizvoda i ubrzaniji promet trajnijih potrošnih dobara za ličnu potrošnju, u prvom redu aparata i uređaja za domaćinstvo. Međutim, relativno niska vrednost prometa trajnijih potrošnih dobara nije u znatnoj meri uticala na izmenu strukture obima realnog robnog prometa na malo, jer ona i dalje pokazuje promene koje u osnovi znače smanjenje udela prehrambenih i povećanje udela tekstilnih proizvoda. Pored toga, mogu se zapaziti i neke druge promene u strukturi robnog prometa na malo koje indiciraju na veoma lagano menjanje lične potrošnje u zavisnosti od ličnih dohodaka i raspoloživih robnih fondova na domaćem tržištu.

ROBNI PROMET NA MALO NEKIH ARTIKALA PO STANOVNIKU

Robni promet na malo iskazan u količinama pojedinih važnijih artikala po stanovniku i upoređen sa ličnom potrošnjom po stanovniku pokazuje učešće trgovine na malo u realizaciji lične potrošnje, i to kako kod prehrambenih proizvoda poljoprivrednog porekla, tako i kod industrijskih proizvoda. (Tabela 10.)

Izuzimajući kafu i duvan, čiji je obim robnog prometa na malo identičan s obimom lične potrošnje, udeo robnog prometa na malo u ličnoj potrošnji prehrambenih proizvođača poljoprivrednog porekla je relativno nizak, što je posledica još razvijene prirodne potrošnje i srazmerno razvijenih tzv. seljačkih pijaca. Kod iskazanih artikala udeo robnog prometa na malo u ličnoj potrošnji po dinamici čak i opada, sem kod pšeničnog brašna, svežeg voća i svežeg mleka, kod kojih je taj udeo u 1960. znatnije porastao.

Robni promet na malo po stanovniku razvijao se mnogo ravnomernije kod industrijskih proizvoda. (Tabela 11.)

TABELA 11 — ROBNII PROMET NA MALO NEKIH INDUSTRIJSKIH PROIZVODA PO STANOVNIKU 1953—1960

Artikal	Indeksi		
	1957 1953	1960 1957	1960 1953
Pamučne tkanine	144	124	179
Vunene tkanine	167	99	165
Svilene tkanine	223	107	239
Čarape	147	120	177
Cipele	133	151	254
Ostale vrste obuće	133	129	171
Ekseri*	156	142	222
Posude	156	147	229
Peći i štednjaci*	190	150	285
Ravno staklo	149	133	197
Sijalice i rasvetna tela	111	164	314
Električni aparati*	—	127	—
Sapun	145	109	158
Šibice	101	139	140
Kućni nameštaj*	184	136	250
Ostali nameštaj*	136	153	207
Petrolej za osvetljenje	100	100	100
Benzin za motore	263	178	468

* Na 1.000 stanovnika.

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961. Obračun po stanovniku izvršio autor.

PERSPEKTIVNI RAZVOJ ROBNOG PROMETA NA MALO

Prema postavkama Društvenog plana privrednog razvoja Jugoslavije od 1961. do 1965. povećanje proizvodnje i svih vidova potrošnje usloviće i visok porast robnog prometa na malo. Računa se da će realni robni promet na malo u periodu 1961—1965. rasti po prosečnoj godišnjoj stopi od 12%. Da bi se ova predviđanja ostvarila, robni promet na malo treba da poraste od 1.046 milijardi din. u 1960. na 1.840 milijardi din. u 1965 (indeks 176 — po cenama iz 1959).

Osnovicu za predviđeno kretanje robnog prometa na malo predstavljaju planirani porast industrijske proizvodnje od oko 13% prosečno godišnje, porast poljoprivredne proizvodnje po prosečnoj godišnjoj stopi od 8,3%, brz razvoj

ostalih privrednih oblasti i neprivrednih delatnosti, kao i znatan porast razmene sa inostranstvom (npr. porast uvoza proizvoda lične potrošnje za 11,8% prosečno godišnje). Posebnu stimulaciju za brz razvoj robnog prometa na malo predstavlja i predviđeni obim ukupnog povećanja lične potrošnje za 8,8% prosečno godišnje, odnosno za 7,5% po stanovniku.

U strukturi lične potrošnje predviđa se da će potrošnja hrane rasti prosečno godišnje za oko 6% do 6,5%, a potrošnja industrijske potrošne robe za 11% do 11,5%, što će uticati i na promene u strukturi robnog prometa na malo. U vezi s tim predviđa se sledeće kretanje potrošnje nekih važnijih proizvoda (tabela 12):

TABELA 12 — POTROŠNJA VAŽNIJIIH PROIZVODA PO STANOVNIKU 1960 I 1965.

Artikal	Jed. mere	Indeksi		
		1960	1965	1965 1960
Ishrana				
Žitarice (u brašnu)	kg	184,0	161,5	87,7
Od toga:				
pšenica, raž	„	145,0	138,7	95,6
Šećer	„	15,0	26,0	173,3
Masnoće	„	11,2	13,5	120,5
Meso i riba	„	29,0	41,0	141,3
Industrijska roba				
Tekstil	„	4,74	7,17	155,3
Obuća	pari	1,69	2,27	134,3
Električni aparati za domaćinstvo	kg	0,58	1,79	308,6
Kućni nameštaj*	garn.	17,0	31,83	187,2
Trajna potrošna dobra				
Automobili*	kom.	3,2	8,1	253,1
Motocikli i mopedi*	„	7,7	33,3	432,5
Radio-aparati*	„	85,7	169,5	197,8
Televizori*	„	1,7	17,2	1.011,8
Frižideri*	„	5,3	39,4	743,4
Električni štednjaci*	„	10,6	36,1	340,6

* Na 1.000 stanovnika.

Podaci: Društveni plan privrednog razvoja Jugoslavije od 1961. do 1965.

Da bi se omogućio predviđeni razvoj robnog prometa na malo, obezbeđena su potrebna sredstva za investicije u trgovinu, kojima će se razvijati i opremiti trgovinska mreža, izgrađivati tržnice i skladišta i delovati u pravcu svestranog unapređivanja i usavršavanja trgovinskih usluga u robnom prometu na malo.

IZVOR: Statistički godišnjak FNRJ 1961; Statistički bilten Narodne banke FNRJ, br. 2 za odgovarajuće godine; Indeks Saveznog zavoda za statistiku, br. 12/61; Društveni plan privrednog razvoja Jugoslavije od 1961. do 1965.

M. V.

IZVOZ DRVETA

U prvih 10 posleratnih godina izvoz drveta i drvnih proizvoda činio je preko jednu četvrtinu vrednosti ukupnog jugoslovenskog izvoza i bio znatno iznad predratnog nivoa. U periodu 1925—1939. učešće izvoza drveta u ukupnom izvozu iznosilo je 21%, a u periodu 1946—1955. godine 26,3%, dok je pojedinih godina dostizalo i oko trećinu vrednosti ukupnog izvoza (1949—32,3%; 1950—34,5%; 1955—31,0%). Posle toga, počev od 1956. godine, iako je izvoz drveta u apsolutnom iznosu i dalje rastao, došlo je do osetnog opadanja njegovog učešća u ukupnom izvozu jer je u međuvremenu znatno porasla proizvodnja drugih grana industrije,¹ što se odrazilo i u izmenjenoj strukturi ukupnog nacionalnog izvoza. U tom drugom periodu (1956—1961) izvoz drveta činio je oko 13% ukupnog izvoza i još uvek je relativno visok i vrlo značajan za jugoslovensku privredu u celini.²

Na obim i strukturu izvoza drveta pozitivno je uticala bogata sirovinaska baza,³ brže prilagođavanje proizvodnje potrebama svetskog tržišta, poboljšanje kvaliteta proizvoda, veća aktivnost domaćih izvoznih preduzeća, povoljna konjunktura za najveći deo proizvoda, kao i stimulacija izvoza. Konjunktura je bila naročito povoljna u prvim posleratnim godinama, što se ogleda u velikom porastu cena svih drvnih proizvoda, a u prvom redu rezane građe četinarara, čija je cena prema predratnoj porasla za dva puta.

Struktura izvoza drveta u posleratnom periodu brzo se menjala u pravcu smanjenja učešća proizvoda eksploatacije šuma i rezane građe i porasta učešća furnira, ploča i finalnih proizvoda.

U ukupnom evropskom izvozu ove proizvodnje Jugoslavija zauzima značajno mesto, naročito u izvozu rezane građe liščara i ogrevnog i celuloznog drveta. U 1960. na Jugoslaviju je dolazilo 23,3% od ukupnog evropskog izvoza rezane građe liščara i oko 26% ukupnog evropskog izvoza ogrevnog i celuloznog drveta. Poslednjih godina porastao je i izvoz furnira.

DINAMIKA IZVOZA

Po učešću u vrednosti ukupnog jugoslovenskog izvoza posle rata najveći izvoz drveta i njegovih proizvoda ostvaren je u periodu 1948—1951.⁴ U tim godinama su i inače ograničene mogućnosti izvoza ostalih proizvoda bile još više smanjene zbog ekonomske blokade koju su sprovodile istočno-evropske zemlje i jedino se za drvo mogao naći siguran plasman na inostranim tržištima, a u zemlji su postojale mogućnosti za brzo povećanje proizvodnje rezane građe i neobrađenog drveta (trupci, jamsko drvo, ogrevno i celuložno drvo), što je uslovlilo visoko povećanje obima seče, naročito četinarara.

Posle 1951. obim seča stalno opada sve do 1955, kada je opet počeo lagano da raste. Sa opadanjem seče došlo je do smanjenja izvoza proizvoda eksploatacije šuma, ali usled boljeg korišćenja sirovina i porasta finalne proizvodnje vrednost ukupne proizvodnje nije opadala, već je, naprotiv,

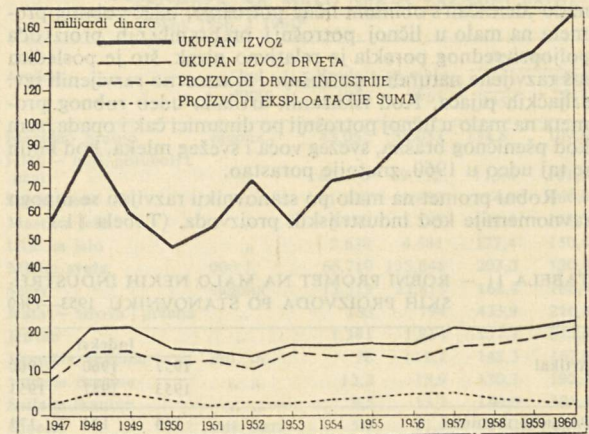
¹ Indeks proizvodnje drvene industrije u 1960. iznosio je 256, a indeks proizvodnje celokupne industrije 451 (1939=100).

² Učešće izvoza drveta u ukupnom izvozu opalo je i u drugim zemljama izvoznicama u periodu od 1953/54. do 1957/58: u Austriji od 21,3% na 14,0%, u Finskoj od 40,5% na 25,8% i u Švedskoj od 15,0% na 12,3%.

³ Vidi: »Šumsko bogatstvo i njegovo iskorišćavanje«, »Jug. pregled«, 1961, septembar, str. 364—372 (90—99).

⁴ Svi podaci u ovoj informaciji dati su prema Statistici spoljne trgovine za odgovarajuće godine, a svi vrednosni iskazi u deviznim dinarima po paritetu 1 \$ = 300 din.

GRAFIKON 1 — DINAMIKA IZVOZA PO VREDNOSTI

naročito u poslednjim godinama, u brzom porastu, što je omogućilo da i izvoz posle 1952, kada je pao na najnižu tačku, stalno raste. (Tabela 1.)

TABELA 1 — VREDNOST UKUPNOG IZVOZA DRVETA I DRVNIH PROIZVODA 1947—1961.

Godina	(U milionima din.)							
	Izvoz proizvođa eksploatacije šuma		Izvoz proizvođa drvene industrije		Ukupan izvoz drveta i drvnih proizvoda		Udeo u ukupnom jugoslovenskom izvozu (u %)	
	vrednost	indeks	vrednost	indeks	vrednost	indeks	eksploatacija na šuma	drvena industrija
1947	2.922	100	8.358	100	11.280	100	5,7	16,5
1948	6.396	218	14.796	177	21.192	188	7,0	16,3
1949	6.252	214	15.330	182	21.582	191	10,2	22,1
1950	3.762	128	12.096	145	15.858	141	9,1	25,4
1951	2.082	71	13.842	166	15.924	141	3,8	25,1
1952	3.177	108	10.838	129	14.015	124	4,3	14,6
1953	2.292	78	14.993	179	17.285	153	4,1	26,9
1954	2.695	92	13.774	165	16.469	146	3,7	19,1
1955	3.201	109	14.229	171	17.430	155	4,2	18,5
1956	4.195	143	13.018	155	17.213	153	4,3	13,4
1957	4.413	151	16.415	196	20.828	185	3,7	13,9
1958	3.256	111	16.516	197	19.772	175	2,4	12,5
1959	2.565	88	17.920	214	20.485	182	1,8	12,5
1960	2.212	76	20.587	248	22.799	202	1,3	12,1
1961	2.715	93	19.742	236	22.457	200	1,7	12,1

Do porasta vrednosti izvoza dolazi manjim delom zbog porasta cena na svetskom tržištu, a više zbog velikih promena u strukturi izvoza. (Tabela 2.)

TABELA 2 — STRUKTURA IZVOZA PO GRUPAMA PROIZVODA 1939—1961.

Grupa proizvoda	(U procentima)					
	1939	Ø 1947 1951	Ø 1952 1956	Ø 1957 1960	1960	1961
Proizvodi eksploatacije šuma	17,0	24,9	18,9	14,9	9,7	12,1
Proizvodi drvene industrije	83,0	75,1	81,1	85,1	90,3	87,9
Od toga:						
rezana građa i pragovi	74,0	90,3	74,9	53,4	49,9	47,0
furnir i ploče	4,2	2,9	3,5	5,7	8,7	9,6
nameštaj	0,4	0,4	5,3	15,9	19,3	20,9
ostalo (uglavnom finalni proizvodi)	21,4	6,4	16,3	23,2	22,1	22,5

Do većih promena u strukturi došlo je naročito posle 1956. zbog povećanja izvoza nameštaja, a delimično i ostalih finalnih proizvoda.

PROMENE U 1961. Struktura izvoza u 1961. ne razlikuje se mnogo od strukture u 1960. iako je u toj godini došlo do promena u privrednom sistemu i izvoznom režimu Jugoslavije.⁵ Očekivalo se da će opasti izvoz onih proizvoda koji su ranije bili povlašćeni visokim izvoznim koeficijentima kao što su ploče, nameštaj, galanterija, pletarski proizvodi i ekstrakti za štavljenje. Međutim, to u ovoj godini nije još došlo u punoj meri do izražaja, jer se najveći deo izvoza vršio prema ranije zaključenim aranžmanima. Ipak se zapaža da je zaustavljen porast izvoza ploča, kao i nekih finalnih proizvoda. Izvoz šperploča je neznatno porastao, iako se predviđao jači porast. Najviše je opao izvoz ploča vlaknata, rezane građe bukve i ekstraktata za štavljenje, a manji pad je zabeležen i kod izvoza galanterije i proizvoda pletarstva. Nasuprot tome izvoz parketa, nameštaja i pragaova veći je nego prethodne godine. (Tabela 3.)

TABELA 3 — IZVOZ PO KOLIČINI I VREDNOSTI 1960. I 1961.

	1960		1961		Indeks 1961 1960	
	količina	vrednost u miliona din.	količina	vrednost u miliona din.	količina	vrednost u miliona din.
Rezana građa						
bukva — m ³	285.329	4.571	202.985	3.426	71	75
Šperploče — m ²	7.272	362	7.596	379	104	105
Ploče vlaknate — t	6.533	183	1.160	37	18	20
Ekstrakti za štavljenje — t	6.497	338	5.316	262	82	77
Galanterija	—	870	—	767	—	88
Proizvodi pletarstva	—	1.390	—	1.198	—	86

Uzroci opadanja izvoza nekih proizvoda su i visoke cene na domaćem tržištu, radi čega su proizvođači nastojali da tu i plasiraju svoje proizvode.

Smatra se da je zastoj u izvozu privremen i da će se proizvođači brzo prilagoditi novim uslovima spoljnog tržišta.

IZVOZ PROIZVODA EKSPLOATACIJE ŠUMA

TEHNIČKO OBLO DRVO (trupci za rezanje, trupci za furnir i ljuštenje, jamsko drvo, stubovi i šipovi) izvoženo je od 1947. do 1952, kada ga drvna industrija nije mogla preraditi, odnosno kada rudnicima nije bila potrebna cela proizvedena količina janskog drveta. Izvoz ovih sortimenata posle 1952. sveden je na beznačajnu količinu da bi 1960. sasvim prestao.

Tehničko oblo drvo izvoženo je 1947. i 1948. najviše u zemlje Istočne Evrope, ali je u 1949. usled ekonomske blokade, izvoz u ove zemlje gotovo sasvim prestao. Posle toga trupci za rezanje pretežno su izvoženi u Italiju, trupci za furnir u Italiju, Englesku i ostale zemlje Zapadne Evrope, a jamsko drvo pretežno u Englesku i manje u Zapadnu Nemačku.

PROSTORNO DRVO (OGREVNO I CELULOZNO). Izvoz ogревноg drveta pokazuje znatna kolebanja. Maksimum je bio postignut 1948 (996 hiljada prm), a minimum 1955 (202 hiljade prm). Glavni uvoznici su Italija (60% prosečnog ukupnog godišnjeg izvoza drveta u periodu 1946—1961) i Mađarska (34%).

⁵ Vidi: »Izmene u spolnotrgovinskom i deviznom sistemu«, »Jug. pregled«, 1961, april, str. 163—167 (35—39).

Na celulozno bukovo drvo — koje je najvažniji izvozni artikl eksploatacije šuma — dolazilo je u periodu 1957—1961. oko 47% od vrednosti izvoza proizvoda eksploatacije šuma u Jugoslaviji. Glavni uvoznici u ovom periodu su bili Italija (54%) i Zapadna Nemačka (30%), a zatim dolaze razne zemlje Zapadne i Istočne Evrope. U 1959, 1960. i 1961. godini izvoz u Zapadnu Nemačku je naglo opao, a porastao izvoz u zemlje Istočne Evrope. Izvoz celuloznog bukovog drveta počeo je posle 1957. da opada usled jačanja sirovinске baze zemalja uvoznica.

Izvoz celuloznog drveta mekih lišćara povećan je od neznatnih količina u periodu 1947—1951. na 232 hiljade prm u 1957. Posle toga opet opada zbog smanjenja izvoza u Italiju, koja stalno pojačava sopstvenu sirovinску bazu. Međutim, u 1961. zbog porasta kapaciteta fabrika celuloze u Evropi a posebno Italiji, izvoz se ponovo povećava.

Izvoz celuloznog drveta četinarara bio je znatan u periodu 1947—1951, ali je već u 1954, usled razvoja domaće industrije celuloze, sveden na beznačajne količine. Poslednjih godina celulozno drvo četinarara izvozi se samo iz pograničnih predela u Italiju i Austriju. (Tabela 4.)

TABELA 4 — IZVOZ OGREVNOG I CELULOZNOG DRVETA 1947—1961.

(U hiljadama prm)

	Ø 1947 1951	Ø 1952 1956	1957	1958	1959	1960	1961
Ogrevno drvo	563	343	690	830	607	424	568
Celulozno bukovo drvo	276	624	801	483	548	493	530
Celulozno drvo mekih lišćara	2	60	232	121	65	91	122
Celulozno drvo četinarara	244	52	—	29	35	11	12

IZVOZ PROIZVODA DRVNE INDUSTRIJE⁶

REZANA GRAĐA. Izvoz rezane građe četinarara, koji je bio najveći u 1950. (738 hiljada m³), u stalnom je opadanju usled smanjenja proizvodnje i povećanja unutrašnje potrošnje. U periodu 1957—1960. na izvoz u Italiju dolazilo je 35%. Veliku Britaniju 3%, Zapadnu Nemačku 18%, zemlje Istočne Evrope (uglavnom Mađarsku) 13%, ostale evropske zemlje 13%, i vanevropske zemlje 18% ukupnog izvoza rezane građe. (Tabela 5.)

TABELA 5 — IZVOZ REZANE GRAĐE I ŽELEZNIČKIH PRAGOVA 1947—1961.

	Ø 1947 1951	Ø 1952 1956	1957	1958	1959	1960	1961
Rezana građa četinarara							
— u hiljadama m ³	612	447	251	199	210	248	253
Rezana građa hrasta							
— u hiljadama m ³	50	42	44	43	51	64	57
Rezana građa bukve							
— u hiljadama m ³	162	190	274	274	274	285	203
Rezana građa ostalih lišćara — u hiljadama m ³	12	10	20	24	24	29	31
Železnički pragovi							
— u hiljadama km	535	214	244	277	335	144	316

Izvoz bukove rezane građe postepeno se povećavao, i u 1960. postignut je najveći nivo—285 hiljada m³. Međutim,

⁶ Vidi: »Drvna industrija«, »Jug. pregled«, 1958, januar, str. 30—34 (10—14).

s obzirom da postoje znatni viškovi i vrlo bogata siroviniska baza, postoje uslovi da se izvoz ove građe još više poveća. Najveći uvoznici bukove rezane građe u periodu 1957—1961. bili su Italija (41,8%), Velika Britanija (19,7%) i zemlje Severne Afrike (22,2%) (uglavnom Egipat—11,3%). Izvoz u Englesku, koja je ranijih godina bila znatno veći uvoznik ove građe (1951. godine 99 hiljada m³, 1953. godine 94 hiljade m³, 1954. godine 105 hiljada m³, itd.) znatno je opao (u periodu 1957—1961. prosečno 52 hiljade m³ godišnje).

Izvoz rezane građe hrasta i ostalih lišćara vrlo je stabilan sa tendencijom blagog uspona. Siroviniska baza dopušta veću proizvodnju, pa postoji i mogućnost povećanja izvoza. U periodu 1957—1961. Italija je bila najveći uvoznik rezane građe hrasta (oko 35%), zatim dolaze ostale zapadnoevropske zemlje (32%), zemlje Istočne Evrope (20%) i vanevropske zemlje (13%). Italija je bila najveći uvoznik i rezane građe ostalih lišćara (45%), zatim ostale zapadnoevropske (23%), istočnoevropske (27%) i vanevropske zemlje (5%). Od ostalih zemalja Zapadne Evrope glavni uvoznici rezane građe hrasta su Holandija, Velika Britanija i Zapadna Nemačka, od zemalja Istočne Evrope Poljska, ČSR i povremeno SSSR, a od vanevropskih zemalja Egipat.

Izvoz železničkih pragova bio je najveći u 1948 — 778 hiljada m³. U periodu 1952—1956. dolazi do naglog opadanja ovog izvoza usled zabrane izvoza donete u 1954. u cilju obezbeđenja dovoljnih količina pragova za potrebe domaćih železnica, a posle ukidanja ove zabrane usled teškoća u ponovnom osvajanju stranih tržišta. U periodu 1957—1961. izvozilo se u zemlje Istočne Evrope (uglavnom Mađarsku) (46%), Italiju (24%), Zapadnu Nemačku (12%), ostale zemlje Zapadne Evrope (5%) i u vanevropske zemlje — uglavnom Egipat — (13%).

FURNIR, ŠPERPLOČE I PLOČE VLAKNATICE (LESONIT).⁷ Izvoz furnira je u stalnom porastu. Izvoz šperploče je poslednjih godina takođe rastao, ali je u 1961. došlo do opadanja usled promena u deviznom režimu. Izvoz ploče vlaknatice bio je najveći 1957, zatim opada zbog pojačane unutrašnje potrošnje,⁸ a naročito u 1961. usled visokih cena na unutrašnjem tržištu. (Tabela 6.)

TABELA 6 — IZVOZ FURNIRA, ŠPERPLOČA I PLOČA VLAKNATICA 1947—1961.

	Ø 1947 1951	Ø 1952 1956	1957	1958	1959	1960	1961
Furnir — u hiljadama m ³	1,66	3,54	6,5	6,3	8,3	10,2	14,0
Šperploče — u hiljadama m ³	3,14	1,98	2,0	3,8	5,9	7,3	7,8
Ploče vlaknatice — u hiljadama tona	0,48	2,10	11,3	8,2	8,9	6,5	1,2

Furnir, šper i lesanit ploče izvožene su sve do 1957. u samo nekoliko zemalja, ali se kasnije njihov broj znatno povećao. Najvažniji uvoznici furnira u periodu 1957—1961. bili su: Italija (36%), SSSR (21%) i ostale zemlje Istočne Evrope (21%), a šperploča: Mađarska, Čehoslovačka i DR Nemačka (38%), zatim Velika Britanija, Egipat i Kipar. Lesanit ploče su najviše izvožene u Grčku, Mađarsku, Čehoslovačku, Tursku, Egipat, Francusku, Švajcarsku i Zapadnu Nemačku.

NAMEŠTAJ.⁹ Izvoz nameštaja sve do 1952. bio je neznan i ograničen uglavnom na izvoz stolica od savijenog

drveta. Posle toga počinje naglo da raste, tako da u 1961. iznosi 21,1% vrednosti ukupnog izvoza drvene industrije (4.153 miliona dinara) prema 0,4% prosečno godišnje u periodu 1947—1951 (40 miliona dinara).

Izvoz raznih vrsta nameštaja naročito se brzo povećavao posle 1954. Indeks povećanja izvoza u 1961. u odnosu na 1954. iznosi po težini 426, a po vrednosti 640. (Tabela 7.)

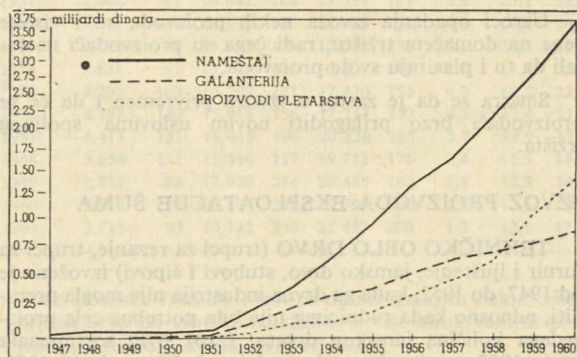
TABELA 7 — IZVOZ NAMEŠTAJA 1954—1961.

Godina	Ukupan izvoz		Indeksi	
	težina u hiljadama tona	vrednost u milionima din.	težina	vrednost
1954	7,12	648,8	100	100
1957	19,01	1.891,9	267	294
1958	22,89	2.439,3	322	376
1959	27,16	3.019,9	382	465
1960	33,76	3.957,7	474	610
1961	30,35	4.152,6	426	640

Prosečni godišnji porast izvoza nameštaja u periodu 1955—1961. iznosio je po težini 23,0%, a po vrednosti 30,3%. Veći porast po vrednosti ukazuje na povećanje vrednosti po jedinici težine. Vrednost 1 tone nameštaja iznosila je 1954. godine 91.000 dinara, a 1961. godine 137.000 dinara.

Najveći deo izvoza nameštaja do 1960. otpadao je na Veliku Britaniju, iako se izvoz istovremeno stalno i osetno smanjivao. Izvoz nameštaja u ostale zapadnoevropske zemlje takođe je opadao, sem u Zapadnu Nemačku koji je u izvesnom porastu. Uporedo sa tim rastao je, naročito u poslednje dve godine, izvoz nameštaja u zemlje Istočne Evrope (uglavnom u SSSR i Mađarsku) i u SAD, koje su u 1960. izbile na prvo mesto. Izvoz u vanevropske zemlje (uglavnom severnoafričke zemlje i Bliski istok) je manji, iako je to potencijalno jako tržište.

GRAFIKON 2 — DINAMIKA I STRUKTURA IZVOZA NAJVAŽNIJIH FINALNIH PROIZVODA PO VREDNOSTI

OSTALI VAŽNIJI FINALNI PROIZVODI. U izvozu ostalih finalnih proizvoda, kao što su sanduci, galanterija, ekstrakti za štavljenje i proizvodi pletarstva, došlo je takođe do znatnih promena. Izvoz sanduka bio je sve do 1958. prilično stabilan, posle čega dolazi do naglog pada usled povećanja cena rezane građe i sve šireg uvođenja kartonske ambalaže. Izvoz parketa takođe je bio uglavnom stabilan, sem što je u 1960. naglo opao usled toga što nije izvožen u SSSR koji je bio glavni uvoznik. Izvoz drvene galanterije i proizvoda pletarstva pokazuje znatan uspon. Usled visokih cena na domaćem tržištu u 1961. dolazi do znatnog pada izvoza proizvoda pletarstva, a izvoz galanterije je prestao da raste. (Tabela 8.)

U periodu 1957—1961. došlo je do znatnih promena u izvozu po glavnim zemljama uvoznicama. U izvozu sanduka najvažnije mesto zauzima Izrael, a u izvozu galanterije i proizvoda pletarstva zemlje Zapadne Evrope i SAD, koje

⁷ Vidi: »Proizvodnja drvnih ploča«, »Jug. pregled«, 1960. april, str. 166—168 (24—26).

⁸ Pretežan deo ovih proizvoda upotrebljava se za izradu nameštaja, vrata, plakara i drugih unutrašnjih uređaja montažnih zgrada. Manje količine upotrebljavaju se u građevinarstvu (kao zamena rezane građe četina, mašinogradnji, brodogradnji, i sl.).

⁹ Vidi: »Industrija nameštaja«, »Jug. pregled«, 1957. jul, str. 343—346 (105—108).

TABELA 8 — IZVOZ OSTALIH VAŽNIJIH FINALNIH PROIZVODA 1947—1961.

	Ø 1947 1951	Ø 1952 1956	1957	1958	1959	1960	1961
Sanduci* — u hilja- dama m ³	11,1	15,6	39,6	35,6	22,4	17,4	22,8
Parket — u hilja- dama m ³	227	266	428	376	370	247	476
Galanterija** — u milionima din.	22	309	588	670	761	870	767
Ekstrakti za štavljenje — u hiljadama tona	4,2	4,5	5,3	5,8	5,9	6,5	5,3
Pletarski proizvodi — u milionima din.	6	171	475	628	1.128	1.390	1.198

* Statistika vodi samo težinu sanduka, pa je težina preračunata u m³ tako što je 1 m³ obračunat za 0,55 tona.

** U ovu grupu uračunati su drvna galanterija i predmeti za kućnu potrebu.

same uvoze preko 50% ovih proizvoda. U izvozu parketa najviše učestvuju Italija i zemlje Istočne Evrope, koje kupuju preko 50% ovog proizvoda.

IZVOZ PO ZEMLJAMA

Struktura izvoza po zemljama u periodu 1947—1960. znatno je izmenjena. Ove promene izazvane su najviše promenama u izvozu u zemlje Istočne Evrope, ali je bilo znatnih promena i u izvozu u druge zemlje. (Tabela 9.)

TABELA 9 — STRUKTURA IZVOZA DRVETA PO ZEMLJAMA 1947—1960.

	Ø 1947 1948	Ø 1949 1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Italija	15,3	23,7	29,2	29,0	26,1	24,6	25,3	23,7
Velika Britanija	16,5	32,4	18,1	11,8	13,4	13,5	13,3	12,5
Zapadna Nemačka	—	7,0	11,0	14,4	11,1	6,4	8,0	6,2
Ostale zapadno- evropske zemlje	35,7	17,8	10,1	8,6	8,8	8,0	8,6	8,8
SSSR	2,7	0,1	1,7	4,3	1,7	3,8	2,9	2,7
Ostale zemlje								
Istočne Evrope	21,0	1,4	4,8	9,4	11,4	11,5	14,9	14,1
Severna Afrika i Bliski istok	6,9	12,4	17,2	14,2	16,1	14,7	10,7	13,4
SAD	—	0,7	2,7	4,0	5,2	7,4	9,4	12,1
Ostale vanevrop- ske zemlje	1,9	4,5	5,2	4,3	6,3	10,1	6,9	6,5

Najveći uvoznik jugoslovenskog drveta je Italija, koja uvozi velike količine ogревноg i celuloznog drveta i rezane građe i manji deo finalnih proizvoda.

Na drugom mestu nalazi se Velika Britanija, koja je u početku bila veći uvoznik od Italije. Na nju je 1949, na primer, otpalo 41,3% od ukupnog izvoza, zahvaljujući u prvom redu velikom uvozu rezane građe četinarara. Kasnije izvoz u Veliku Britaniju naglo opada.

Izvoz u Zapadnu Nemačku počeo je da se razvija tek 1951. U početku je ova zemlja uvozila veće količine celuloznog drveta i rezane građe, a poslednjih godina, pored rezane građe, uvozi uglavnom finalne proizvode.

Od ostalih zapadnoevropskih zemalja najznačajniji uvoznici jugoslovenskog drveta su Holandija, Belgija, Švajcarska, a povremeno i Švedska.

Izvoz u zemlje Istočne Evrope poslednjih godina ima tendenciju porasta, ali još nije dostigao nivo iz 1947. i 1948,

kada je iznosio 23,7% vrednosti ukupnog izvoza drveta. Najviše se izvozi u Mađarsku i u Istočnu Nemačku, zatim u SSSR, Poljsku i Čehoslovačku.

Od zemalja Severne Afrike i Bliskog istoka najznačajniji uvoznici su Izrael, Egipat, Alžir i Maroko.

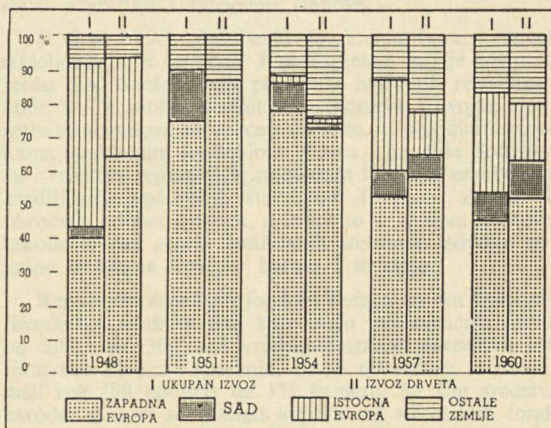
Sve značajnije mesto u ukupnom izvozu drveta zauzimaju i SAD, gde se izvoze isključivo finalni proizvodi.

Izvoz u ostale vanevropske zemlje je vrlo promenljiv, tako da među njima gotovo nijedna nije duže godina bila stalni uvoznik. Argentina, Urugvaj i Peru povremeno su uvozili rezanu građu. Izvoz u Kanadu počeo je tek poslednjih godina.

Izvoz drveta i njegovih proizvoda pozitivno utiče na poboljšanje platnog bilansa, naročito sa onim zemljama sa kojima je bilans negativan. Taj uticaj naročito je došao do izražaja poslednjih godina. U 1960, na primer, ukupan izvoz u zemlje sa kojima Jugoslavija ima pasivan platni bilans činio je 52,2% od ukupnog nacionalnog izvoza, a izvoz drveta 63,3% od ukupnog jugoslovenskog izvoza drveta.

GRAFIKON 3 — REGIONALNA STRUKTURA UKUPNOG NACIONALNOG IZVOZA I IZVOZA DRVETA

(U procentima)

KRETANJE CENA

Kretanje cena gotovo svih proizvoda pokazuje veliku stabilnost, sa izuzetkom cena celuloznog drveta. Cene celuloze na svetskom tržištu pokazuju znatna kolebanja, pa se to odražava i na cene celuloznog drveta. (Tabela 10.)

TABELA 10 — CENE NAJVAŽNIJIH PROIZVODA 1948—1961.*

(U hiljadama deviznih dinara)

Proizvod	1948	1952	1956	1960	1961
Ogrevno drvo 1 prm	1,71	2,11	2,04	1,74	1,69
Celulozno drvo bukovo 1 prm	3,23	4,20	2,82	2,24	2,24
Celulozno drvo mekih lišćara 1 prm	—	—	2,88	2,85	2,80
Celulozno drvo četinarara 1 prm	3,88	3,74	—	3,09	—
Rezana građa četinarara 1 m ³	10,7	11,4	12,8	12,1	13,6
Rezana građa hrasta 1 m ³	35,1	28,6	30,2	25,2	26,5
Rezana građa bukve 1 m ³	19,4	18,4	16,6	16,0	17,0
Rezana građa ostalih lišćara 1 m ³	26,4	21,0	20,5	18,3	17,3
Šperploče 1 m ³	66,0	75,4	48,5	49,8	51,0

* Cene računane po kursu 1 \$ = 300 dinara, a važe za robu franko jugoslovenska granica.

Posle 1956. cene ogrevnog drveta i celuloznog drveta bukve pokazuju tendenciju laganog opadanja, a cene celuloznog drveta mekih lišćara (uglavnom topole) postaju stabilne. Cene rezane građe četinaru pokazuju tendenciju laganog porasta, a rezane građe lišćara tendenciju laganog opadanja. Razlike u cenama šperploča u pojedinim godinama su posledica raznog asortimana i različitih uslova prodaje po zemljama.

PERSPEKTIVE IZVOZA

U narednih 10 godina očekuje se opadanje evropske proizvodnje rezane građe četinaru i izvesno povećanje potrošnje, pa se smatra da će evropske zemlje biti upućene na sve veći uvoz ove građe. U vezi s tim očekuje se i povećanje izvoza ove građe iz Jugoslavije na oko 400 hiljada m³ godišnje.

Evropska potrošnja rezane građe lišćara u stalnom je porastu i ona će se pokrivati uglavnom preradom trupaca uvezanih iz tropskih krajeva. Međutim, s obzirom na visoke troškove prevoza trupaca iz tih krajeva, očekuje se povećanje potrošnje ove građe iz evropskih zemalja. Zato se predviđa da će i Jugoslavija moći da poveća sadašnji izvoz za oko 30%, tako da bi u 1970. izvozila oko 500—550 hiljada m³.

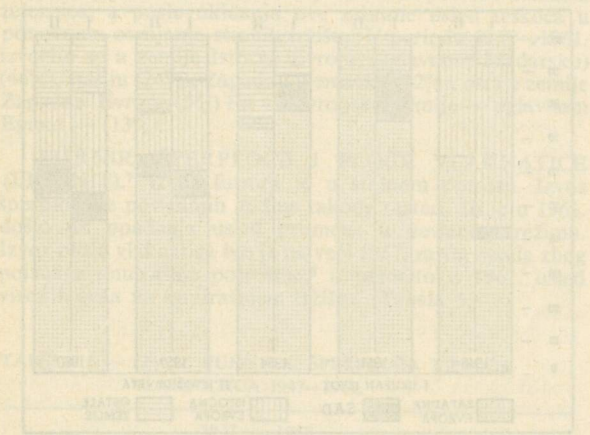
Potrošnja svih vrsta ploča (šperploča, vlaknatica i iverica) u stalnom je porastu, pa se predviđa da će se izvoz evropskih zemalja u idućih 10 godina udvostručiti. Jugoslavija ima realne mogućnosti za veliko povećanje proizvodnje šper i ostalih ploča. Zato se predviđa da će se njen izvoz šperploča povećati na oko 120—150 hiljada m³, a ploča vlaknatica i iverica na oko 160 hiljada tona godišnje. U ukupnom izvozu drveta visoko povećanje predviđa se samo u izvozu ploča.

Jugoslavija raspolaže sirovinama odličnog kvaliteta, tako da može znatno povećati proizvodnju svih vrsta finalnih proizvoda od drveta. Ceni se da bi se u narednih 10 godina izvoz finalnih proizvoda (nameštaj, galanterija, parketi i sl.) mogao udvostručiti.

Izvoz ogrevnog drveta će i dalje opadati, jer je potrošnja ogrevnog drveta u opštem konstantnom opadanju, dok će se izvoz celuloznog drveta zadržati otprilike na sadašnjem nivou.

IZVOR: Statistika spoljne trgovine za odgovarajuće godine, izdanje Saveznog zavoda za statistiku.

Inž. S. Š.

Tablica 1. Cene najvažnijih proizvoda iz 1956. godine. (Cena najvažnijih proizvoda iz 1956. godine = 100)

Proizvod	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Ogrevno drvo	100	95	90	85	80	75
Drvena građa	100	105	110	115	120	125
Šperploča	100	105	110	115	120	125
Vlaknatica	100	105	110	115	120	125
Iverica	100	105	110	115	120	125

Proizvod	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Ogrevno drvo	100	95	90	85	80	75
Drvena građa	100	105	110	115	120	125
Šperploča	100	105	110	115	120	125
Vlaknatica	100	105	110	115	120	125
Iverica	100	105	110	115	120	125

Navedeni su najvažniji proizvodi iz drveta i drvne građe. Cene su izražene u indeksima, gde je cena iz 1956. godine uzeta za osnovu (indeks = 100). Iz tablice se vidi da su cene ogrevnog drveta opadale, dok su cene drvene građe, šperploče, vlaknatica i iverice rasle. Ovo odražava opšte trendove na tržištu drveta u ovom periodu.

IZGRADNJA STANOVA ZA BORCE NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA I RATNE VOJNE INVALIDE

U posleratnom periodu stambeno pitanje boraca narodnooslobodilačkog rata i ratnih vojnih invalida rešavano je zajedno sa stambenim pitanjem ostalih građana. Odmah po završetku rata sprovedena je velika akcija obnove ratom porušenih i spaljenih kuća, naročito po selima. Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji zbrinuto je 42.000 porodica boraca i invalida dodeljivanjem nacionalizovanih zemljišta zajedno sa kućom, poljoprivrednim zgradama i inventarom potrebnim za obradu zemlje. Borci i invalidi koji su bili u radnom odnosu dobijali su stanove u svojim preduzećima i ustanovama. Samohranim i materijalno nedovoljno obezbeđenim invalidima i porodicama palih boraca, pored dodeljivanja stanova prema mogućnostima, narodni odbori boračke organizacije pružali su pomoć i u novcu, materijalu i radnoj snazi pri opravci starih i izgradnji novih kuća u privatnoj svojini. Pored toga, na osnovu posebnih odluka narodnih odbora, određene kategorije invalida imale su prioritet pri raspodeli raspoloživih stanova koju su vršili organi narodnih odbora.

Početkom od 1956. boračke organizacije preduzimaju niz posebnih mera za rešavanje stambenog pitanja svojih članova. U Skopju je te godine formirana prva stambena zadruga invalida, koja je do 1959. izgradila 40 stanova. U 1959. sa uspehom deluju stambene zadruge u Zagrebu, Zemunu, Ljubljani, Bitoli, Slavonskom Brodu, Splitu, Peći, Prilepu i drugim mestima. Članovi ovih zadruga bili su obavezni da ulože 10% do 15% od vrednosti stana, dok je za ostale građane taj ulog iznosio 25%.

Savez ratnih vojnih invalida Jugoslavije uložio je u 1958. i 1959. iz svojih sredstava 303 miliona din. za rešavanje stambenog pitanja svojih članova. Sa ovim sredstvima su od stambenih fondova dobiveni krediti u visini od 2 milijarde din. Tim sredstvima su, zaključno sa 1960. izgrađena i podeljena invalidima ukupno 944 stana (u Srbiji 394, Hrvatskoj 138, Sloveniji 145, Bosni i Hercegovini 190, Makedoniji 62 i Crnoj Gori 15).

IZGRADNJA STANOVA ZA BORCE I INVALIDE 1959—1961.

Organizovanijem rešavanju stambenog pitanja boraca i invalida pristupilo se sredinom 1959. posle preporuke Saveznog izvršnog veća o potrebi rešavanja stambenih problema boraca narodnooslobodilačkog rata koji nisu u radnom odnosu, invalida i penzionisanih oficira i o potrebi obezbeđenja finansijskih sredstava za te svrhe. Preporučeno je da se naročita pažnja pokloni izgradnji stanova u glavnim gradovima narodnih republika i autonomnih jedinica, kao i u gradovima i industrijskim naseljima u kojima živi veći broj boraca i invalida.

Preporuka Saveznog izvršnog veća prihvaćena je sa razumevanjem od izvršnih veća narodnih republika, a takođe i od narodnih odbora srezova i opština, privrednih preduzeća i samostalnih ustanova, koji su u narednim godinama odvajali znatna finansijska sredstva za rešavanje stambenog pitanja boraca i invalida.

U januaru 1960. odlukom izvršnih odbora centralnih odbora Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata i Saveza ratnih vojnih invalida Jugoslavije, osnovan je Stambeni fond boraca i invalida. Iste godine u svim republikama su osnovani republički, sreski i opštinski stambeni fondovi sa zadatkom da neposredno rade na obezbeđivanju sredstava, izgradnji i raspodeli stanova.

U 1960. i 1961. stambenim fondovima boraca i invalida dodeljeno je iz prihoda Jugoslovenske lutrije blizu milijardu din. Izvršna veća pojedinih narodnih republika takođe su iz svojih budžetskih sredstava izdvojila deo za izgradnju stanova za borce i invalide. U pojedinim republikama stambenim fondovima boraca i invalida dodeljivana su i sredstva republičkih stambenih fondova namenjena za kreditiranje opštinskih stambenih fondova. Znatna broj narodnih odbora opština, a naročito u velikim gradovima, takođe je deo svojih budžetskih sredstava izdvojio za lokalne stambene fondove boraca i invalida.

Republički stambeni fondovi boraca su sva prikupljena finansijska sredstva dali kao svoju participaciju (u visini od 20% do 30% od vrednosti stana) narodnim odborima bez obaveze vraćanja, ili sa obavezom vraćanja na duži rok (80 godina) uz 1% kamate. Sa tim sredstvima narodni odbori su podigli kredite od stambenih fondova komuna. Na taj način u 1960. i 1961. angažovano je za izgradnju stanova za borce i invalide ukupno preko 13 milijardi din., što je omogućilo da se pristupi izgradnji 7.250 stanova. (Tabela 1.)

Izgradnja stanova se pristupilo u gradovima: Zagrebu (građeno 1.000 stanova), Beogradu (556), Ljubljani (501), Novom Sadu (261), Mariboru (131), Nišu (89), Sarajevu (71), Splitu i Banjoj Luci (po 60), Skopju i Karlovcu (po 40), i nizu drugih mesta.

TABELA 1 — STRUKTURA FINANSIJSKIH SREDSTAVA ZA IZGRADNJU STANOVA ZA BORCE I INVALIDE PO REPUBLIKAMA U 1960. I 1961.

Republika	Finansijska sredstva (u hiljadama din.)							Broj stanova za koje su obezbeđena sredstva
	ukupno	doprinos Jugo- slovenske lutrije	doprinos republičkih izvršnih veća		doprinos iz budžeta narodnih odbora	doprinos preduzeća, ustanova i dr. izvori	kredit iz stambenog fonda	
			iz budžeta	iz stambenih fondova				
Jugoslavija	13,587.938	992.158	332.200	1,873.880	1,313.283	2,869.723	6,206.694	7.250
Srbija	5,207.541	392.100	200.000	1,238.200	524.776	206.954	2,445.511	2.644
Hrvatska	4,210.799	240.000	—	200.000	383.850	1,626.909	1,760.040	3.497
Slovenija	1,125.693	78.000	—	190.000	—	—	857.693	329
Bosna i Herce- govina	2,352.163	174.038	72.200	180.000	175.925	1,013.500	736.500	445
Makedonija	650.322	52.700	60.000	56.000	54.112	20.560	406.950	240
Crna Gora	241.420	55.320	—	9.680	174.620	1.800	—	95

Od stanova čija je gradnja započeta u 1960, do septembra 1961. potpuno su završena 1.803 stana (u Srbiji 460, Hrvatskoj 1.000, Sloveniji 75, Bosni i Hercegovini 134, Makedoniji 100 i u Crnoj Gori 34).

Pored toga, u 1960. su narodni odbori, privredna preduzeća i ustanove dodelili borcima i invalidima 1.456 stanova iz svojih stambenih fondova (u Srbiji 188, Hrvatskoj 353, Sloveniji 469, Bosni i Hercegovini 230, Makedoniji 56 i Crnoj Gori 160). Prema nepotpunim podacima, u 1961. su privredna preduzeća, samostalne ustanove i narodni odbori samo u Sloveniji dodelili borcima i invalidima 380 stanova, a u Bosni i Hercegovini 203.

U periodu 1959—1961. od izgrađenih stanova i stanova dobivenih od narodnih odbora, privrednih preduzeća i samostalnih ustanova, borcima i invalidima je raspodeljeno ukupno 4.786 stanova.

DOPRINOS PREDUZEĆA I USTANOVA. Pored toga što dodeljuju gotove stanove, privredna preduzeća i samostalne ustanove daju i finansijski doprinos fondovima boraca i invalida za gradnju stanova, i to kako za borce članove njihovih kolektiva, tako i za ostale stambeno ugrožene borce iz njihovog mesta.

U Zagrebu su do 1. oktobra 1960. godine 352 privredna preduzeća i ustanove uplatili svoje doprinose u visini od 3 do 25 miliona din. Ovim putem je u Zagrebu prikupljeno ukupno 600 miliona din. i stavljeno na raspolaganje Stambenom fondu boraca i invalida grada Zagreba, čime je omogućena izgradnja 1.000 stanova u 1960/61, od kojih su do kraja 1961. useljena 592. Pored toga, obezbeđena su sredstva za izgradnju još 300 stanova u 1962.

Radni kolektiv Željezare Zenica osnovao je poseban fond za izgradnju stanova za borce i invalide. Veći broj stanova dodelila su borcima i invalidima i preduzeća u Svetozarevu, Zemunu i drugim mestima. U Sloveniji stam-

beno pitanje boraca i invalida već je u potpunosti rešeno u Železari Jesenice i preduzećima »Iskra« i »Tkanine« u Kranju. U Mariboru stambeno pitanje boraca i invalida rešeno je sa oko 65%, u Novom Mestu sa oko 60%, itd.

PLAN IZGRADNJE STANOVA ZA BORCE I INVALIDE U PERIODU 1960—1965.

Uprava Stambenog fonda boraca i invalida odlučila je aprila 1960. da se izrade perspektivni planovi izgradnje stanova za borce i invalide za period do 1965. Inicijatori izrade ovih planova bile su boračke organizacije, a njihovo usvajanje i realizacija je u nadležnosti narodnih odbora opština i srezova.

Planirano je da se u periodu 1960—1965. za borbe i invalide izgradi ukupno 20.039 stanova, uključujući tu i 7.229 stanova koje će borcima i invalidima dodeliti privredna preduzeća, samostalne ustanove i druge organizacije (od toga garsonijera 1.137, jednosobnih stanova 5.940, dvosoba 10.563 i trosobnih 2.339).

Po pojedinim republikama, planirano je da se izgradi: u Srbiji 8.034 stana, Hrvatskoj 4.754, Sloveniji 2.825, Bosni i Hercegovini 2.702, Makedoniji 1.200 i Crnoj Gori 524 stana.

Za izgradnju ovih stanova investiraće se 52 milijarde din. (prema cenama iz 1960). Planirano je da ova finansijska sredstva obezbede federacija, republička izvršna veća, narodni odbori, privredna preduzeća, zainteresovani pojedinci i stambeni fondovi narodnih odbora.

IZVOR: Dokumentacija Saveznog odbora Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije.

B. K.

RAZVOJ ŠKOLSTVA I NASTAVNI KADAR ZA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Produženje obaveznog osnovnog školovanja građana na osam godina i relativno brz proces njegovog ostvarivanja, zatim nagli razvoj mreže raznovrsnih škola i drugih oblika obrazovanja, kao i visok porast broja učenika, učinili su da se posljednjih godina naglo povećaju i potrebe za nastavnim kadrom.¹ Nedostatak nastavnika ispoljio se usled toga kao problem od čijeg efikasnog rešenja zavisi kako vrednost do sada ostvarenih rezultata, tako i dalji razvoj školstva u skladu sa perspektivama opštedruštenog, a naročito ekonomskog razvoja.

RAZVOJ ŠKOLSTVA

ŠKOLSKA MREŽA. Razvoj školstva u celini u posleratnom periodu, a naročito za poslednjih pet godina, vrlo je ekstenzivan. (Tabela 1.)

TABELA 1 — BROJ ŠKOLA I FAKULTETA 1938/39—1960/61.

Vrsta škole	Školska godina				Indeks 1960/61
	1938/39	1955/56	1959/60	1960/61	
Ukupno	10.379	17.107	17.014	17.418	167,8
Osnovne škole	9.190	14.369	14.417	14.527	158,1
Gimnazije	205	271	219	229	111,7
Srednje škole za nastavnike	37	84	79	91	245,9
Škole za srednji stručni kadar	33	190	298	374	705,7
Srednje umetničke škole	5	35	42	42	840,0
Škole za kvalifikovane radnike	766	804	713	710	92,7
Škole za ostali stručni kadar*	4	24	54	49	1.225,0
Specijalne škole	21	76	87	92	438,0
Škole za odrasle	—	854	788	934	—
Škole za dopunsko obrazovanje**	45	319	174	166	368,9
Visoke i više škole i fakulteti	52	81	143	204	392,3

* Administrativne i medicinske škole (na nivou škola drugog stupnja).

** Muzičke škole nižeg stupnja, čipkarske škole, domaćičke škole, baletske škole nižeg stupnja i ženske stručne škole.

Dosadašnja ostvarenja plana razvoja školstva za period do školske 1964/65. pokazuju da se plan ostvaruje i brže nego što se pretpostavljalo. Srednje škole su već danas usko grlo u školskom sistemu, jer osnovnu osmogodišnju školu završava sve veći broj učenika.² (Tabela 2.)

¹ Vidi: »Razvoj školstva«, »Jug. pregled«, 1959, novembar, str. 435—440 (75—80) i »Reforma školstva«, »Jug. pregled«, 1958, jun, str. 267—270 (25—28).

² Vidi: »Ostvarenje obaveznog osnovnog školovanja«, »Jug. pregled«, 1959, jun, str. 253—254 (39—40).

TABELA 2 — SVRŠENI UČENICI OSMOGODIŠNJIH ŠKOLA
1956/57—1961/62.

Školska godina	Učenici	Indeks
1955/56	76.712	100,0
1959/60	118.073	154,0
1960/61	156.147	203,5
1961/62*	200.000	260,0

* Prema Planu razvoja školstva u FNRJ od 1961. do 1965. godine.

Najstabilniji priliv učenika, pored osnovnih škola, imaju škole za srednji stručni kadar (tehničke i druge stručne škole) i srednje škole za nastavnike (uglavnom učiteljske škole i škole za vaspitače), dok priliv učenika u gimnazije pokazuje izvesnu nestabilnost, što se odrazilo i u smanjivanju broja gimnazija (od školske 1955/56. do 1959/60. ukinute su 52 gimnazije, a školske 1960/61. otvoreno je 10 novih).³

Broj škola za dopunsko obrazovanje stalno opada (za poslednjih pet godina ukinute su 153 ovakve škole, dok je broj učenika opao za oko 9.000). Ova pojava je uslovljena i širim sprovođenjem reformisanih nastavnih programa u osnovnim školama, koji sadrže i nastavu domaćinstva, muzičkog obrazovanja i opšteg tehničkog obrazovanja, tj. pružaju učenicima ona znanja koja im osnovna škola ranije nije davala, zbog čega su oni kasnije u većem broju pohađali domaćičke, ženske stručne, muzičke i druge škole za dopunsko obrazovanje.

Broj škola za kvalifikovane radnike takođe opada (za 5 godina ukinute su 94 škole), ali broj učenika u njima raste (školske 1955/56. godine 110.967, a školske 1960/61. godine 139.305 učenika), što je uslovljeno kako reorganizacijom ovih škola (ukidanje mešovitih škola i delimičan prelazak na periodično školovanje, kao i stvaranje škola sa većim brojem učenika), tako i otvaranjem ovakvih škola pri preduzećima. Stoga i ove škole predstavljaju stabilne ustanove u sistemu stručnog obrazovanja. To se naročito odnosi na škole sa praktičnom obukom, čiji se broj stalno povećavao (u školskoj 1955/56. bilo ih je 196, sa 22.639 učenika, a školske 1960/61. godine 259, sa 40.952 učenika).

Razvoj viših i visokih škola je vrlo dinamičan. U poslednjih pet godina otvorene su 123 nove više i visoke škole, od čega samo u školskoj 1960/61. godini 61.⁴

BROJ I STRUKTURA UČENIKA I STUDENATA. Ukupan broj učenika i studenata u svim osnovnim, srednjim, višim i visokim školama u stalnom je porastu. (Tabela 3.)

TABELA 3 — UKUPAN BROJ UČENIKA I STUDENATA
1938/39—1960/61.

Vrsta škole	Školska godina				Indeks 1960/61
	1938/39	1955/56	1959/60	1960/61	
Ukupno	1.708.234	2.448.833	3.111.349	3.368.384	197,2
Osnovne škole	1.470.973	2.036.370	2.589.576	2.767.736	188,1
Srednje škole	220.283	342.813	416.987	460.074	209,9
Više i visoke škole	16.978	69.650	104.786	140.574	827,9

Indeks porasta ukupnog broja učenika i studenata u školskoj 1960/61. u odnosu na školsku 1955/56. iznosi 137,6. Kod osnovnih škola ovaj indeks iznosi 136,0, kod srednjih škola 134,2, a kod viših i visokih škola 201,8.

³ Vidi: »Gimnazija u novom školskom sistemu«, »Jug. pregled«, 1960, maj, str. 211—213 (19—21).

⁴ Vidi: »Mreža visokog školstva«, »Jug. pregled«, 1960, decembar, str. 535—437 (71—73).

Poređenje ukupnog broja učenika i studenata u školskoj 1960/61. sa prethodnom školskom godinom, takođe pokazuje porast čiji indeks iznosi 108,3. Kod osnovnih škola ovaj indeks iznosi 106,9, kod srednjih škola 110,3, a kod viših i visokih škola 134,2.

Učenici. U orijentaciji učenika i njihovom kretanju po vrstama škola u periodu 1955/56—1960/61. pokazale su se dve tendencije:

	Indeks 1960/61 1955/56
1) povećanje broja učenika	
— u školama za srednji stručni kadar (tehničke i dr.)	257,6
— u školama za ostali stručni kadar	250,3
— u specijalnim školama	172,9
— u školama za odrasle	163,1
— u srednjim školama za nastavnike	136,4
— u osnovnim školama	136,0
— u školama za kvalifikovane radnike	125,5
— u umetničkim školama	115,5
2) smanjenje broja učenika	
— u gimnazijama	90,2
— u školama za dopunsko obrazovanje	69,9

Struktura učenika srednjih škola prema vrstama škola, bila je u školskoj 1960/61. sledeća (tabela 4):

TABELA 4 — BROJ UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA PO VRSTAMA ŠKOLA 1960/61.

Vrsta škole	Broj učenika	Struktura u procentima
Ukupno	460.074	100,0
Škole za kvalifikovane radnike	139.305	30,4
Škole za srednji stručni kadar	108.023	23,5
Gimnazije	79.676	17,3
Škole za odrasle	66.934	14,5
Srednje škole za nastavnike	27.950	6,1
Škole za dopunsko obrazovanje	20.375	4,4
Specijalne škole	10.262	2,2
Srednje umetničke škole	4.158	0,9
Škole za ostali stručni kadar	3.391	0,7

Studenti. Struktura studenata pokazuje da kod izvesnih grupa postoji tendencija opadanja, a kod izvesnih tendencija povećavanja u odnosu na ukupan broj studenata. (Tabela 5.)

Osnovne karakteristike strukture studenata na fakultetima, visokim i višim školama u školskoj 1960/61. su sledeće:

1) Od ukupnog broja studenata na fakultetima i visokim školama, 97% upisano je na fakultete, a 3% na visoke škole;

— od ukupnog broja studenata na grupi fakulteta društvenih nauka u školskoj 1960/61. na ekonomskim fakultetima bilo je 34,0%, na pravnim 29,2% i na fakultetima za spremanje nastavnika 36,8%. Struktura studenata samo na fakultetima za spremanje nastavnika bila je sledeća: filozofski 44,3%, filološki 17,7%, filozofsko-istorijski 13,0% i prirodno-matematički 25,0%. Učešće u ukupnom broju studenata svih fakulteta povećali su samo ekonomski fakulteti (na 17,6%), dok je učešće pravnih, filozofskih i prirodno-matematičkih fakulteta, i pored neznatnog apsolutnog povećanja broja studenata, smanjeno (a naročito fakulteta za spremanje nastavnika);

— na fakultetima tehničkih nauka broj studenata je u odnosu na školsku 1956/57. povećan za 86% i na njima je krajem školske 1960/61. bilo preko 25% od ukupnog broja studenata na svim fakultetima;

TABELA 5 — STRUKTURA STUDENATA FAKULTETA, VISOKIH I VIŠIH ŠKOLA 1956/57—1960/61.

(U procentima)

Vrsta škole	Školska godina		
	1956/57	1959/60	1960/61
Fakulteti	100,0	100,0	100,0
društvenih nauka	55,4	54,6	51,9
poljoprivredno-šumarski i veterinarski	7,3	9,6	10,4
medicinskih nauka	13,3	13,2	12,0
tehničkih nauka	24,0	22,6	25,7
Visoke škole	100,0	100,0	100,0
društvenih nauka	100,0	39,5	45,5
poljoprivredne	—	—	12,0
tehničkih nauka	—	60,5	42,5
Više škole	100,0	100,0	100,0
društvenih nauka	94,0	91,0	79,0
od toga:			
za spremanje nastavnika	82,2	50,4	30,8
upravne	7,6	13,8	13,5
za socijalne radnike	1,7	4,2	3,5
ekonomske	3,1	22,6	31,2
poljoprivredne	—	—	3,8
medicinskih nauka	4,6	3,2	2,1
tehničkih nauka	—	2,5	12,1
saobraćajne	1,4	3,3	3,0

— u grupi poljoprivredno-šumarskih i veterinarskih fakulteta najveći porast broja studenata ostvaren je na poljoprivrednim fakultetima, dok je na fakultetima medicinskih nauka, sa izuzetkom stomatoloških, u školskoj 1960/61. učešće studenata ovih fakulteta u ukupnom broju studenata smanjeno za 1,2%;

2) Ukupan broj studenata na višim školama u školskoj 1960/61. tri puta je veći nego u školskoj 1956/57 (indeks porasta 322);

— učešće ukupnog broja studenata škola iz grupe društvenih nauka opalo je u školskoj 1960/61. za 12% u odnosu na prethodnu školsku godinu, a toliko se povećalo učešće studenata škola iz grupa tehničkih i poljoprivrednih nauka, koje su u toj godini uglavnom i otpočele da rade;

— učešće broja studenata viših škola za spremanje nastavnika u ukupnom broju studenata društvenih nauka naglo je opalo (sa 82,2% u školskoj 1956/57. na 30,8% na kraju školske 1960/61). To je posledica kako proširivanja mogućnosti za omladinu da izabere raznovrsne pozive, s obzirom na velik broj drugih vrsta novootvorenih viših škola (s tim u vezi je i veći priliv studenata u ostale više škole i fakultete), tako i opadanja interesovanja omladine za poziv nastavnika. Međutim, apsolutni broj studenata se i na ovim školama iz godine u godinu povećava;

— visoko je porastao priliv studenata na više ekonomsko-komercijalne škole, na kojima je broj studenata školske 1960/61. činio 31,2% od ukupnog broja studenata na svim višim školama, prema samo 3,1% u školskoj 1956/57.

STANJE NASTAVNOG KADRA

Kretanje broja nastavnika u osnovnim, srednjim, višim i visokim školama i na fakultetima, pokazuje sve veću dinamiku. (Tabela 6.)

Od školske 1955/56. do kraja školske 1960/61. broj zaposlenih nastavnika u svim školama i na fakultetima ukupno se povećao za 33.817, odnosno za 34,5% (u osnovnim školama za 37,5%, u srednjim školama za 20,4% i na višim i visokim školama i fakultetima za 76,9%).

Broj novozaposlenih nastavnika u školskoj 1960/61. u odnosu na prethodnu školsku godinu povećao se ukupno za 4.779, odnosno za 5,0% (u osnovnim školama za 4,1%,

TABELA 6 — UKUPAN BROJ NASTAVNIKA 1938/39—1960/61.

Stupanj školstva	Školska godina				Indeks 1960/61 1938/39
	1938/39	1955/56	1959/60	1960/61	
Ukupno	49.925	98.144	122.142	131.961	264,1
Osnovno	34.663	61.270	79.532	84.260	243,1
Srednje	14.058	31.021	34.116	37.346	265,7
Više i visoko	1.204	5.853	8.494	10.355	860,0
Stalni nastavnici					
Ukupno	43.415	77.324	94.844	99.623	229,4
Osnovno	34.120	55.797	70.773	73.689	215,9
Srednje	8.889	17.429	18.465	19.442	218,7
Više i visoko	406	4.098	5.605	6.492	1.599,0
Honorarni nastavnici					
Ukupno	6.510	20.820	27.298	32.438	498,3
Osnovno	543	5.473	8.759	10.571	1.946,8
Srednje	5.169	13.592	15.650	17.904	346,4
Više i visoko	798	1.755	2.889	3.963	496,6

u srednjim školama za 5,2% i na višim i visokim školama za 15,8%). Međutim, u 1960. su na svim srednjim, višim i visokim školama i fakultetima za spremanje nastavnika ukupno diplomirala 9.722 učenika i studenata (u srednjim školama 4.397, u višim 2.425 i na fakultetima 2.900), što znači da se samo oko polovina njih zaposlila u školama.

Porast novozaposlenih honorarnih nastavnika znatno je intenzivniji od porasta stalnih nastavnika. (Tabela 7.)

TABELA 7 — PORAST BROJA STALNIH I HONORARNIH NASTAVNIKA 1955/56.

Stupanj školstva	Porast broja nastavnika	
	stalni	honorarni
Ukupno	28,8	55,4
Osnovno	32,0	93,1
Srednje	11,5	31,7
Više i visoko	58,4	125,8

U osnovnim školama je broj honorarnih nastavnika naglo porastao. Delimična ispitivanja pokazala su da se u gradovima i većim industrijskim centrima, usled pritiska nastavnika iz manjih mesta, nalazi znatan broj »stalnih honorarnih nastavnika«, koji rade isto kao i stalni, s tom razlikom što se nalaze u ugovornom službeničkom odnosu. Ovi nastavnici vremenom stiču status stalnih, uglavnom na zatečenim radnim mestima.

Do povećanja broja honorarnih nastavnika u osnovnim školama došlo je i usled uvođenja novih nastavnih predmeta (npr. likovnog vaspitanja, opšteg tehničkog vaspitanja, muzičkog vaspitanja, itd.), za koje nema dovoljno stalnih nastavnika stručnjaka. Međutim, u nekim krajevima se nedostatak nastavnika uopšte rešava prvenstveno honorarnim angažovanjem, što nije uvek opravdano, s obzirom da karakter vaspitno-obrazovnog rada u osnovnim školama zahteva da što veći broj nastavnika stekne status stalnosti.

Porast broja honorarnih nastavnika je naročito izrazit u onim školama koje u poslednje vreme doživljuju intenzivniji razvoj, kao što su srednje škole za stručni kadar, škole za kvalifikovane radnike (naročito sa praktičnom obukom), škole za odrasle, i dr. (u tehničkim i ostalim stručnim školama, na primer, bilo je u školskoj 1955/56. zaposleno 1.590 honorarnih nastavnika, a u školskoj 1960/61. godini 3.883, odnosno za 144,2% više; u istom periodu, u školama za odrasle broj honorarnih nastavnika se povećao za 6.240, odnosno za 53,3%).

Zapošljavanje većeg broja honorarnih nastavnika predstavlja u sadašnjim uslovima opšteg razvoja jedinu mogućnost za obezbeđivanje stručne nastave u pojedinim vrstama škola. Angažovanje sve većeg broja stručnjaka iz privrede za honorarne nastavnike u stručnim školama znači osveženje nastave i približavanje škola i stručnog obrazovanja učenika problemima savremene proizvodnje. Međutim, za osnovne predmete i za ključna mesta, na kojima ne mogu da rade honorarni nastavnici (u tehničkim i drugim stručnim školama), treba obezbediti što veći broj stalnih nastavnika, a mogućnosti za zapošljavanje, na primer, većeg broja inženjera kao stalnih nastavnika u stručnim školama, u sadašnjim uslovima su ograničene, jer tog kadra nema dovoljno ni u proizvodnji. Uz to, mali broj inženjera zaposlenih u svojstvu stalnih nastavnika u stručnim školama nije posledica samo njihovog nedovoljnog broja uopšte i nedovoljnog materijalnog stimuliranja za nastavnički poziv, već ima i svoje šire opravdanje. Tehnički fakulteti, na primer, pripremaju inženjera za kompleksnog rukovodioca i organizatora proizvodnje. U toku studija budući inženjer proučava oko 30 do 40 nastavnih predmeta i u procesu proizvodnje primenjuje svoje kompleksno znanje. Kao nastavnik stručne škole on, međutim, treba da se ograniči samo na predavanje jednog ili nekoliko nastavnih predmeta, za njegovu struku možda čak i sasvim sporednih. To inicira da bi možda bilo lakše, brže i jeftinije da se na podesnim fakultetima za nastavnike i visokim školama stalni nastavnici za stručne škole spremaju samo za nastavu dva do tri predmeta (primer VPŠ na Rijeci).

ZAPOŠLJAVANJE NOVIH DIPLOMIRANIH NASTAVNIKA.⁵

Na srednjim i višim školama za spremanje nastavnika u periodu od 1. januara 1955. do 31. decembra 1960. ukupno je diplomiralo 34.396 učenika i studenata (u srednjim 23.210, u višim 11.186). U istom periodu zaposlila su se u osnovnim školama 17.892 stalna nastavnika, što iznosi 52,0% od ukupnog broja učenika i studenata koji su diplomirali na srednjim i višim školama za spremanje nastavnika. Posle sticanja diplome u srednjim školama, 18,0% učenika odmah nastavlja školovanje (3.393 od ukupno 18.813 diplomiranih u periodu 1955/56—1959/60, u kome je ova pojava posmatrana), jedan deo nastavlja školovanje sa prekidom od jedne ili više godina, dok se na pokrivanje prirodnih gubitaka (računa se oko 2%) u nastavnicima osnovnih škola (bolest, penzija, smrt) angažuje godišnje oko 1.300 novodiplomiranih učenika i studenata, što u periodu od 1955. do 1960. iznosi oko 7.500 nastavnika, ili oko 21% od novodiplomiranih učenika i studenata.

Prema tome, oko 91% od ukupno diplomiranih učenika i studenata na srednjim i višim školama za spremanje nastavnika, zapošljava se u osnovnim školama. Od preostalog dela diplomiranih, oko 9%, jedni se zapošljavaju kao honorarni nastavnici osnovnih škola, drugi kao nastavnici u srednjim školama ili odlaze u prosvetno-pedagošku službu, itd., a jedan deo potpuno napušta struku.

⁵ Vidi: »Škole za obrazovanje nastavnog kadra«, »Jug. pregled«, 1957, septembar, str. 441—443 (61—63).

⁶ Ilustracije radi daje se pregled starosne strukture stalnih nastavnika u NR Hrvatskoj za pojedine vrste škola u školskoj 1959/60:

Vrsta škole	Godine starosti u %				
	do 39	40—49	50—55	preko 55	nepoznato
Osnovne škole	80,1	11,4	5,8	1,6	1,1
Gimnazije	53,3	27,4	14,0	4,9	0,4
Škole za nastavnike	54,0	26,8	12,6	5,5	1,1
Tehničke škole	42,5	27,3	16,0	13,7	0,5
Škole učenika u privredi	66,2	20,9	11,9	5,0	2,0
Škole za političko obrazovanje	52,8	25,4	13,8	5,6	2,4
Specijalne škole	63,5	21,5	10,2	4,8	—

Na fakultetima i visokim školama za spremanje nastavnika u periodu od 1. januara 1955. do 31. decembra 1960. ukupno su diplomirala 11.793 studenta. Broj novozaposlenih stalnih nastavnika u srednjim školama u istom periodu povećao se za 2.013, što čini 17,1% od nastavnika koji su u istom periodu diplomirali na fakultetima i visokim školama za nastavnike. Zbog dosta nepovoljne starosne strukture, prirodni gubici nastavnika u srednjim školama iznose godišnje oko 2,5%, što znači da svake godine oko 450 nastavnika odlazi iz srednjih škola usled bolesti, penzionisanja i smrti. Na njihova radna mesta došli su mladi nastavnici, što u navedenom periodu iznosi ukupno oko 2.700 nastavnika, odnosno oko 23% od nastavnika koji su u tom periodu diplomirali na fakultetima i visokim školama za nastavnike. Pored toga, jedan deo ovih diplomiranih nastavnika zapošljava se i u osnovnim školama, a drugi u svojstvu asistenata i pomoćnog nastavnog osoblja na fakultetima, kao i u prosvetno-pedagoškoj službi (3—5%). Prema tome, ukupno oko 43% do 45% od diplomiranih studenata fakulteta i visokih škola [za spremanje nastavnika] zapošljava se u školama i prosveti.

Ovi podaci pokazuju da fakulteti i visoke škole za spremanje nastavnika nisu više ustanove u kojima se spremaju isključivo nastavnici (to nisu ni prema nastavnim programima, jer su pedagoško, didaktičko i psihološko obrazovanje na ovim fakultetima svedeni na jedan ili dva semestra).

Veća razvijenost i organizovanost društvenih, javnih, stručnih i naučnih službi u zemlji omogućava zapošljavanje nastavnika izvan njihove uže struke. Čitav niz raznih dečjih i omladinskih, tehničkih, sportskih, kulturno-prosvetnih i drugih organizacija i ustanova za vaspitanje i brigu o deci i omladini, ustanova za obrazovanje odraslih, i sl. zasniva svoju delatnost na neposrednom angažovanju profesionalnih nastavnika. Nastavnike zapošljavaju i mnogi centri za opšte i stručno obrazovanje, narodni i radnički univerziteti, redakcije listova, časopisa i radio-stanica, biblioteke i čitaonice, domovi kulture, arhivi, muzeji i druge slične ustanove. Privreda takođe rado zapošljava nastavnike, koji joj po profilu svoje obrazovanosti odgovaraju i koji se lako prilagođavaju njenim potrebama. Nastavnici u tom pogledu imaju čak i izvesne prednosti, jer, pored opšteg i stručnog obrazovanja, oni su osposobljeni da rade i kao pedagozi i psiholozi. U privrednim organizacijama takođe je zaposlen veći broj matematičara, fizičara, hemičara i biologa, koji rade u fabričkim laboratorijama, institutima za proučavanje materijala, itd. Istovremeno, zbog sve jačeg povezivanja domaće privrede sa inostranim tržištem dolazi do potrebe većeg zapošljavanja osoblja sa poznavanjem stranih jezika, koje se najvećim delom stiće na fakultetima za spremanje nastavnika. Sve jača afirmacija radničkog i društvenog samoupravljanja i komunalnog sistema takođe je angažovala jedan deo nastavnika u svojstvu profesionalnih društveno-političkih, sindikalnih i drugih aktivista.

U celini, kao neizbežna posledica opšteg društvenog razvoja, krug društvenih poziva za koje škole i fakulteti za nastavnike spremaju stručni kadar umnogome se proširio, pa se, prema tome, na zapošljavanje svršenih učenika i studenata škola i fakulteta za spremanje nastavnika ne može više gledati samo sa stanovišta potreba redovne školske nastave.

Jedan deo nastavnika, međutim, napustio je rad u školama ne iz društvenih potreba, već zbog toga što druge službe, a naročito privreda, bolje stimuliraju stručni kadar. U slučajevima gde su ovi momenti preovladali, dolazi i do pojave konačnog napuštanja nastavničkog poziva.

Uz to, do napuštanja nastavničkog poziva ponekad dolazi i stoga što se pred nastavnike postavljaju složeniji zahtevi i zadaci u vezi sa ostvarivanjem programa reforme školstva.

Uporedni pregled kretanja broja učenika i stalnih nastavnika po vrstama škola u periodu 1955/56—1960/61. pokazuje sledeće odnose (tabela 8):

TABELA 8 — PORAST BROJA UČENIKA I STALNIH NASTAVNIKA OD ŠKOLSKE 1955/56 DO KRAJA ŠKOLSKE 1960/61.

Vrsta škole	(U procentima)	
	Učenici	Stalni nastavnici
Škole za srednji stručni kadar	157,6	108,9
Škole za ostali stručni kadar	150,3	105,1
Specijalne škole	72,9	72,4
Škole za odrasle	63,1	6,1
Škole za nastavnike	36,4	26,1
Osnovne škole	36,0	32,1
Škole za kvalifikovane radnike	25,5	39,1
Umetničke škole	15,5	23,8
Gimnazije	— 9,8*	— 58,6*
Škole za dopunsko obrazovanje	— 30,1*	— 87,9*

*Smanjenje.

Porast broja nastavnika tekao je sporije, pa je čak kod nekih škola i znatno zaostajao, što je još više zaoštravalo problem nedostatka nastavnika (npr. u tehničkim i drugim stručnim školama, u školama za ostali stručni kadar, u školama za nastavnike, i dr.).

Najusklađeniji porast broja učenika i broja stalnih nastavnika imale su specijalne škole, škole za kvalifikovane radnike i umetničke škole. Za škole za odrasle karakterističan je mali procent stalnih nastavnika, jer se nastava u njima zasniva uglavnom na angažovanju honorarnih nastavnika (u školskoj 1960/61. u ovim školama je bilo 6.240 honorarnih i 920 stalnih nastavnika).

ŠKOLOVANJE NOVIH NASTAVNIKA 1955—1961.

UČENICI I STUDENTI U ŠKOLAMA I NA FAKULTETIMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA. Ukupan broj učenika i studenata u školama i na fakultetima za spremanje nastavnika u školskoj 1960/61. iznosio je 58.762, od čega u srednjim školama 28.241 (48,1%), u višim školama 9.894 (16,8%) i na fakultetima 20.627 (35,1%).

U odnosu na 1955/56. ukupan broj učenika u srednjim školama za spremanje nastavnika porastao je u 1960/61. za 37,8%, u višim školama za 40,2% i na fakultetima za 5,6%.

Broj novoupisanih učenika i studenata u prvu godinu škola i fakulteta za spremanje nastavnika beleži stalan porast, osim u školskoj 1956/57. godini, kada je opao za 36,5% u odnosu na prethodnu školsku godinu, što je bila posledica produženja trajanja školovanja u učiteljskim školama od četiri na pet godina. Ovaj porast pokazuje da veliki broj diplomiranih učitelja nastavlja školovanje, odnosno da na fakultetima za spremanje nastavnika znatan deo studenata čine diplomirani učenici srednjih škola za spremanje nastavnika. (Tabela 9.)

TABELA 9 — UČENICI I STUDENTI PRVE GODINE U ŠKOLAMA I NA FAKULTETIMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA 1955/56—1960/61.

Vrsta škole	Školska godina						% povećanja 1960/61
	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61	
Srednje škole	5.078	5.915	6.389	6.974	7.524	7.255	42,9
Više škole	4.267	5.138	4.938	6.152	6.034	5.979	40,1
Fakulteti*	7.454	4.737	6.916	7.843	8.921	9.467	26,8

* Filozofski, prirodno-matematički i visoke škole za fizičku kulturu.

Pad broja novoupisanih studenata u školskoj 1956/57. negativno se odrazio na ukupan broj studenata na fakultetima za spremanje nastavnika, koji se u školskoj 1960/61.

u odnosu na školsku 1955/56. povećao samo za 5,3% (u školskoj 1955/56. godini 18.583, a u školskoj 1960/61. godini 20.627 studenata).

Filozofski i prirodno-matematički fakulteti, i pored neznatnog apsolutnog povećanja broja studenata u njima, imali su u školskoj 1960/61. godini relativno smanjeno učešće u ukupnoj strukturi studenata. (Tabela 10.)

TABELA 10 — UČEŠĆE STUDENATA FAKULTETA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA U UKUPNOM BROJU STUDENATA 1956/57—1960/61.

Školska godina	Filozofski fakulteti		Prirodno-matematički fakulteti	
	broj studenata	učešće u ukupnom broju studenata u %	broj studenata	učešće u ukupnom broju studenata u %
1956/57	12.405	20,6	4.266	7,1
1957/58	14.390	20,8	3.169	4,6
1958/59	14.502	18,4	4.398	5,6
1959/60	14.098	17,0	4.742	5,7
1960/61	15.048	14,4	5.027	4,8

Broj diplomiranih učenika i studenata u školama i na fakultetima za spremanje nastavnika u stalnom je porastu. (Tabela 11.)

TABELA 11 — DIPLOMIRANI UČENICI I STUDENTI ŠKOLA I FAKULTETA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA 1955/56—1960/61*

Vrsta škole	Školska godina						% povećanja 1960/61 1955/56
	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61	
Srednje škole	4.210	3.870	3.324	3.602	3.607	4.397	4,4
Više škole	1.355	1.641	1.640	1.987	2.127	2.425	79,0
Fakulteti	1.594	1.585	1.547	1.770	2.397	2.900	81,9

* Broj diplomiranih učenika u srednjim školama za spremanje nastavnika iskazuje se na osnovu školskih godina, a na višim i visokim školama i fakultetima na osnovu kalendarskih godina 1955—1960.

STIPENDIRANJE UČENIKA I STUDENATA U ŠKOLAMA I FAKULTETIMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA. U srednjim školama za spremanje nastavnika u školskoj 1960/61. stipendije su primala 10.194 učenika, ili 36,7% od ukupnog broja učenika u tim školama. U poslednjim godinama procent učenika koji primaju stipendije je u porastu. (Tabela 12.)

TABELA 12 — STIPENDIJE U SREDNJIŠKOLAMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA 1955/56—1960/61.

Školska godina	Ukupan broj učenika	Stipendisti		Iznosi stipendija	
		broj	% od ukupnog broja učenika	ukupno u hiljadama na 1 učenika	mesečno u dinarima
1955/56	20.499	3.591	17,5	11.110	3.094
1959/60	25.755	8.268	32,1	36.630	4.430
1960/61	27.950	10.194	36,7	50.563	4.960

Očigledna je tendencija porasta broja učenika koje zajednica školuje, kao i neznatan porast mesečnog iznosa stipendija po jednom učeniku. Iako visina stipendije ne pokriva troškove stanovanja i ishrane u internatima i domovima, ona zajedno sa dečjim dodatkom predstavlja znatnu pomoć za redovno školovanje.

Stipendiranje je efikasno sredstvo za obezbeđivanje nastavnika posebno u manjim komunama, gde se putem konkursa ne mogu rešiti problemi nedostatka nastavnika. Međutim, neke opštine i srezovi nisu u mogućnosti da stipendiraju onoliko broj učenika i studenata koliko im je potrebno nastavnika.

Na višim i visokim školama i fakultetima za spremanje nastavnika, od ukupnog broja redovnih studenata u školskoj 1960/61. stipendije su primala 4.723 studenta, odnosno 22,9%. (Tabela 13.)

TABELA 13 — STIPENDIJE NA VIŠIM I VISOKIM ŠKOLAMA I FAKULTETIMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA U ŠKOLSKOJ 1960/61.

Vrsta škole	Ukupan broj redovnih studenata	Stipendisti		Mesečni iznos stipendije u hiljadama din.	Broj studenata koji primaju »platu«	Mesečni iznos »plate« u hilj. din.	Broj studenata sa dečjim dodatkom
		broj	% od ukupnog broja redovnih studenata				
Filozofski fakulteti	10.215	1.909	18,6	12.537	248	5.084	780
Prirodno-matematički fakulteti	3.871	804	20,8	5.046	107	2.230	309
Visoke škole za fizičku kulturu	484	250	51,6	1.507	5	89	9
Više pedagoške škole	5.452	1.494	21,4	9.874	220	3.443	243
Viša stručno-pedagoška škola	348	146	41,9	1.087	14	265	5
Viša pedagoška škola za ekonomiku domaćinstva	94	24	25,5	157	3	43	2
Pedagoške akademije	46	7	15,2	55	4	77	3
Viša domaćićka škola	66	40	60,6	258	—	—	20
Savezna prednjačko-trener-ska škola	72	49	68,0	398	9	41	8

* Podrazumjevaju se studenti koji su na studije došli iz radnog odnosa, upisani su kao redovni studenti a za vreme studija primaju minimalni iznosi dohodak.

Po broju primalaca stipendije na prvom mestu su redovni studenti koji se pripremaju za nastavnike fizičke kulture (51,6%) i za sportske radnike u raznim klubovima, društvima i eventualno u pojedinim školama (68,0%), dok primalaca najmanje ima među studentima pedagoških akademija (15,2%) i viših pedagoških škola (21,4%).

Pored stipendija, u školama i na fakultetima za spremanje nastavnika u školskoj 1960/61. godini 610 redovnih studenata primalo je »platu« u prosečnom iznosu od 18.478 dinara, dok je na ostalim višim i visokim školama prosečna »plata« iznosila oko 21.000 dinara.

Poređenje visina prosečnih iznosa mesečnih stipendija po vrstama pojedinih škola i fakulteta u školskoj 1960/61. pokazuje da su najviši prosek stipendija imali studenti tehničkih škola (11.217 dinara), saobraćajnih (10.352 din.), zatim upravnih (8.230 din.), škola za socijalne radnike (7.890 din.) i ekonomsko-komercijalnih škola (7.879 din.), dok su najniže stipendije primali studenti škola za spremanje nastavnika (6.721 din.), a u prvom redu studenti viših pedagoških škola (6.609 din.).

Posmatrajući u celini stanje stipendija u školskoj 1960/61. može se zaključiti da je najveći broj stipendija dat studentima poljoprivredno-šumarskih i veterinarskih fakulteta (42,7% od ukupnog broja studenata tih fakulteta), a najmanje studentima fakulteta društvenih nauka (25,7% od ukupnog broja studenata tih fakulteta).

SPREMANJE NASTAVNIKA ZA OSNOVNU ŠKOLU. U osnovnim školama razrednu nastavu od I do V razreda izvode učitelji sa srednjom spremom, a predmetnu nastavu od V do VIII razreda nastavnici koji su diplomirali uglavnom u višim školama za spremanje nastavnika.

S obzirom na natalitet, prosečan godišnji priraštaj novih učenika u prvi razred osnovne škole iznosiće u periodu 1961—1965. godine 389.000 (u 1961. godini 409.000, u 1962 — 403.000, u 1963 — 379.000, u 1964 — 365.000 i u 1965 — 366.000). Srazmerno ovom prilivu novih učenika, u tom petogodišnjem periodu potrebno je obezbediti oko 11.000 novih učitelja za razrednu nastavu.

Broj učenika u višim razredima osnovne škole (V—VIII) takođe će i dalje rasti sve do 1964. godine, kada će početi postepeno da opada.

Prema tome, najveće potrebe za nastavnicima osnovnih škola pojavljivaće se u školskim 1962/63. i 1963/64. godina, kada će i ukupan broj učenika biti najveći.

Spremanje učitelja za razrednu nastavu. Iz pojedinih generacija učenika koji su završili osmorazrednu osnovnu školu u periodu 1955/56—1960/61, odmah je na početku naredne školske godine produžilo školovanje u prvim razredima srednjih škola za spremanje nastavnika prosečno oko 7% učenika.

Školske 1960/61. u zemlji je bila ukupno 91 srednja škola za spremanje nastavnika. (Tabela 14.)

TABELA 14 — SREDNJE ŠKOLE ZA SPREMANJE NASTAVNIKA U 1960/61.

Vrsta škole	Škole	Odeljenja	Učenici	Nastavnici	
				ukupno	stalni
Ukupno	91	910	27.950	2.014	1.495
Učiteljske škole	71	767	24.002	1.632	1.228
Učiteljske stručne škole	1	10	290	29	22
Učiteljske domaćičke škole	7	37	931	104	65
Škole za vaspitače	7	59	1.652	169	128
Srednje škole za fizičku kulturu	5	39	1.075	80	52

Poređenje porasta broja učenika nižih razreda osnovnih škola sa brojem diplomiranih učitelja učiteljskih škola u periodu 1955/56—1960/61. pokazuje da broj učenika nižih razreda osnovnih škola stalno raste, dok je broj diplomiranih učenika učiteljskih škola sve do školske 1959/60. bio u osetnom padu i tek se u školskoj 1960/61. povećao za 4,4% u odnosu na školsku 1955/56. I pored disproporcije između porasta broja učenika nižih razreda osnovnih škola i broja novih učitelja, pod pretpostavkom da svi diplomirani učitelji po završetku školovanja ostanu u svom pozivu, mogle bi se zadovoljiti potrebe razredne nastave. Međutim, u praksi će biti drukčije, jer u privredno nerazvijenim područjima postoji znatan nedostatak učitelja.

Svi diplomirani učenici učiteljskih škola ne odlaze na radna mesta za koja su se okvalifikovali, uglavnom iz sledećih razloga:

— zbog nedostatka predmetnih nastavnika, veliki broj učitelja radi u višim razredima osnovne škole (samo u Srbiji, predmetnu nastavu su u 1959/60. izvodila 3.453 učitelja, dok istovremeno u celoj zemlji ovu nastavu izvodi oko 11.000 učitelja);

— učiteljske škole nisu samo završne, već i pripreme škole, pošto 18,0% svršenih učitelja odmah nastavlja dalje školovanje, dok znatan deo to čini nešto kasnije;

— postoje velika fluktuacija učitelja na relacijama selo—grad i osnovna škola—studije, zbog čega je u gradskim centrima, po pravilu, višak učitelja, a u selima se, naročito u privredno nerazvijenim krajevima, oseća znatan manjak;

— izvestan deo učitelja, zbog opšte nestašice u kadrovima, slabe perspektive da kroz prosvetnu struku dođe iz sela u grad i slabijeg materijalnog položaja, prelazi u druge struke i napušta školu.

Stoga se već preduzimaju mere da se problem nedostatka nastavnika za razrednu nastavu u osnovnim školama uspešnije reši. U školskoj 1961/62. otvoreno je 16 novih srednjih škola za spremanje nastavnika i time povećan broj učenika ovih škola za preko 2.000. Uz to, u pojedinim republikama otvaraju se pedagoški tečajevi pri učiteljskim školama za one svršene učenike gimnazija koji žele da budu učitelji; zadržavaju se u službi fizički i mentalno sposobni učitelji koji su stekli pravo na starosnu penziju (ako oni to žele); obezbeđuju se sredstva za veći broj stipendija, itd. Povećavaju se i stimulativne mere za privlačenje diplomiranih učenika učiteljskih škola na rad u osnovnoj školi. Pošto je najveća nestašica učitelja u nerazvijenim krajevima i zabačenim mestima, izvršna veća republika i narodni odbori srezova i opština u pojedinim republikama preduzimaju mere da se za rad pod težim uslovima učiteljima obezbede posebni mesečni dodaci.

Spremanje nastavnika za predmetnu nastavu u osnovnoj školi. Nastavnici za izvođenje predmetne nastave u višim razredima osnovnih škola uglavnom se spremaju na višim školama (višim pedagoškim, pedagoškim akademijama i višim školama za telesno vaspitanje). Ali, zasada se za izvesne nastavne oblasti predmetni nastavnici spremaju i u nekim srednjim školama — učiteljskim-stručnim, učiteljskim-domaćičkim, u školama za fizičku kulturu i u muzičkim školama.

S obzirom da je broj svršenih studenata viših škola za spremanje nastavnika nedovoljan u odnosu na ogromne potrebe, do danas je svako širenje broja odeljenja viših razreda osnovnih škola istovremeno značilo i povećanje broja nestručnih nastavnika u njima, tj. uslovljavalo je povlačenje učitelja iz razredne u predmetnu nastavu.

TABELA 15 — ODNOS STUDENATA PRVE GODINE VIŠIH ŠKOLA ZA NASTAVNIKE PREMA UKUPNOM BROJU STUDENATA PRVE GODINE SVIH VIŠIH ŠKOLA 1955/56—1960/61.

Školska godina	Studenti I godine svih viših škola		Studenti I godine škola za nastavnike	
	ukupan broj	indeks porasta	ukupan broj	indeks porasta
1955/56	4.505	100,0	4.267	100,0
1959/60	12.782	283,7	6.034	141,4
1960/61	23.542	522,6	5.979	140,1

U školskoj 1960/61. zabeležen je manji broj upisanih studenata u prvu godinu nego prethodnih godina (pad od 0,9%). Ovu pojavu je uslovlilo i otvaranje velikog broja viših škola raznih vrsta (samo za tri godine otvoreno je 76 novih viših škola), što je povećalo mogućnost izbora škola i potpunije zadovoljenje različitih interesovanja omladine. Pored toga, studenti ostalih viših škola imaju veće stipendije od studenata škola za spremanje nastavnika. Međutim, stvaranje pedagoški usmerenih gimnazija i proširenje kapaciteta učiteljskih škola mogu znatno uticati na povećanje broja kandidata za studije na višim školama za spremanje nastavnika. Uz to, povoljno rešenje odnosa između viših škola za spremanje nastavnika i fakulteta u smislu priznanja vremena provedenog na školovanju i stečenog znanja, kao i stvaranje mogućnosti nastavnicima za sticanje fakultetske spreme, mogu biti veoma stimulativan elemenat.

Srednju i višu nastavničku spremu za izvođenje predmetne nastave u višim razredima osnovne škole u periodu od 1955. do 1960. zaključno, steklo je ukupno 11.186 učenika i studenata, odnosno prosečno godišnje 2.237. Samo više pedagoške škole završio je ukupno 8.761 student. (Tabela 16.)

TABELA 16 — DIPLOMIRANI UČENICI I STUDENTI SA SPREMOM NASTAVNIKA ZA IZVOĐENJE PREDMETNE NASTAVE U VIŠIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE 1955—1960.

Vrsta škole	Školska godina					
	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Ukupno	1.716	2.148	2.225	2.570	2.688	2.425
Srednje	361	507	584	83	551	
Više	1.355	1.641	1.641	1.987	2.137	2.425

Na svim školama koje spremaju nastavnike za predmetnu nastavu u osnovnim školama, bila su u školskoj 1960/61. godini 9.894 studenta, ili 40,2% više nego u školskoj 1955/56.

Sistem vanrednih studija predstavlja pogodan način za zadovoljenje potreba u nastavnicima za predmetnu nastavu u osnovnim školama. Danas sve više škole za spremanje nastavnika imaju organizovane vanredne studije, a izvan sedišta ovih škola radi oko 50 nastavnih centara za vanredno studiranje.⁷

Mada je broj diplomiranih u višim školama za spremanje nastavnika u stalnom porastu (u periodu 1955—1960. povećao se za 79,0%), on još uvek nije dovoljan, pa pojedine narodne republike preduzimaju posebne mere za rešenje problema nastavnog kadra. U Hrvatskoj je, na primer, u 1961. otvoreno 10 novih pedagoških akademija, uglavnom u centrima gde su do sada radile učiteljske škole. Ove akademije oslanjaju se na tzv. pedagoške gimnazije i po pravilu imaju dva odseka: za razrednu i za predmetnu nastavu.

Pozitivna je činjenica da je u periodu 1955/56—1960/61. broj studenata u višim pedagoškim školama porastao za oko 40%. Međutim, širenje mreže viših pedagoških škola i porast broja studenata u njima još uvek nisu u skladu sa povećanim potrebama u nastavnicima za predmetnu nastavu koje prouzrokuje sve veći broj učenika u višim razredima osnovnih škola.

SPREMANJE NASTAVNIKA ZA SREDNJE ŠKOLE. Filozofski, filozofsko-istorijski, filološki i prirodno-matematički fakulteti i visoke škole za fizičku kulturu spremaju nastavnike za predmetnu nastavu u srednjim školama.

U školskoj 1955/56. bilo je 8 fakulteta za spremanje nastavnika, a u školskoj 1960/61. njihov broj se popeo na 16, i to: 7 filozofskih, 1 filozofsko-prirodno-matematički, 4 prirodno-matematička, 1 filološki i 3 visoke škole za fizičku kulturu.

Broj studenata upisanih u prvu godinu na ovim fakultetima porastao je u školskoj 1960/61. u odnosu na školsku 1955/56. za 2.003 ili 26,8%, dok je porast u odnosu na školsku 1959/60. neznatan: svega 546 studenata, ili 6,1%. (Tabela 17.)

TABELA 17 — STUDENTI PRVE GODINE FAKULTETA I VISOKIH ŠKOLA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA 1955/56—1960/61.

	Školska godina					
	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61
Broj studenata	7.464	4.737	6.916	7.843	8.921	9.467
Indeks	100,0	63,5	92,7	105,1	119,5	126,8

Ukupan broj studenata na fakultetima za spremanje nastavnika u istom periodu, takođe je u porastu, mada neznatnom (1.328 studenata ili 5,3%), dok je na prirodno-

matematičkim fakultetima čak i opao za 6,5%, tj. još nije dostigao nivo iz školske 1955/56, i pored izvesnih povećanja u poslednje tri godine. (Tabela 18.)

TABELA 18 — UKUPAN BROJ STUDENATA NA FAKULTETIMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA 1955/56—1960/61.

Vrsta fakulteta	Školska godina					
	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61
Ukupno	19.583	16.963	17.862	19.216	19.299	20.627
Indeks	100,0	86,6	91,2	98,1	98,5	105,3
Filozofski	13.975	12.405	13.420	14.502	14.098	15.048
Indeks	100,0	88,8	96,0	103,8	100,9	107,7
Prirodno-matematički		5.375	4.266	4.139	4.398	5.027*
Indeks	100,0	79,4	77,0	81,0	88,2	93,5
Visoke škole za fizičku kulturu	233	292	303	316	459	552
Indeks	100,0	125,3	130,0	135,6	197,0	236,9

* Uračunata i 42 studenta biologije iz Ljubljane.

Broj diplomiranih studenata u periodu 1955—1960. je u visokom porastu (za 81,9%), naročito na filozofskim fakultetima (97,5%). Ukupan broj diplomiranih u 1960. skoro je udvostručen u odnosu na 1955. (Tabela 19.)

TABELA 19 — DIPLOMIRANI STUDENTI NA FAKULTETIMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA 1955—1960.

Vrsta fakulteta	Ukupno u periodu 1955—1960	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Ukupno	11.793	1.594	1.585	1.547	1.770	2.397	2.900
Indeks	—	100,0	99,4	96,5	111,0	150,4	181,9
Filozofski	7.408	981	1.031	913	1.082	1.464	1.937
Indeks	—	100,0	105,1	93,1	110,3	149,2	197,5
Prirodno-matematički	4.111	574	512	583	644	886	920
Indeks	—	100,0	89,2	101,6	112,2	154,4	160,3
Visoke škole za fizičku kulturu	266	39	42	51	44	47	43
Indeks	—	100,0	107,7	130,8	112,8	120,4	110,3

U perspektivnom planu razvoja fakulteta za spremanje nastavnika,⁸ uzimajući za bazu školsku 1959/60, kada je na ovim fakultetima bilo ukupno 18.749 studenata, predviđa se porast broja studenata u školskoj 1964/65. godini na 27.000, odnosno za 44%, a porast broja diplomiranih od 2.350 u 1959. na 4.300 u 1965. godini, odnosno za 83%.

Podaci o razvoju školske mreže, kretanju broja i strukture učenika i studenata i stanju nastavnog kadra, posmatrani u korelaciji sa perspektivama opšteg društvenog razvoja, upućuju na sledeće osnovne zaključke:

— između porasta broja učenika osnovnih i srednjih škola i priliva novih nastavnika u te škole postoji izraziti nesklad, koji pitanje nastavnog kadra čini akutnim društvenim problemom;

— najveći nedostatak nastavnika oseća se u predmetnoj nastavi viših razreda osnovne škole, naročito u nastavi prirodnih nauka. Postojeća mreža viših pedagoških škola nije u stanju da nadoknadi taj nedostatak. Zbog toga je neophodno preduzeti mere za proširenje mreže ovih škola, povećanje njihovih kapaciteta i organizovanje sistema vanrednog studiranja, kao i ubrzati reorganizaciju prirodno-matematičkih i filozofskih fakulteta kako bi se prvim stepenom studija obezbeđivale i potrebe osnovnih škola u predmetnoj nastavi;

* Podaci se odnose samo na filozofske i prirodno-matematičke fakultete, tj. bez visokih škola za fizičku kulturu.

⁷ Vidi: »Vanredno studiranje«, »Jug. pregled«, 1961, jun, str. 263—265 (31—33).

— priliv studenata na fakultete za spremanje nastavnika takođe nije u skladu sa visoko i naglo rastućim potrebama za nastavnim kadrom u srednjim školama. Broj prijavljenih kandidata na konkursima za prijem novih studenata na filozofske i prirodno-matematičke fakultete nije dovoljan, a na nekim grupama ne javlja se čak ni onoliko kandidata koliko je predviđeno da se primi.⁹ Pored toga, ovi fakulteti

⁹ U NR Hrvatskoj, na primer, na početku školske 1960/61. godine, na sve fakultete se upisalo na prvu godinu ukupno 10.747 studenata a od toga na fakultete za spremanje nastavnika 1.828 studenata, odnosno 12,59% od ukupnog broja upisanih na prvu godinu (na filozofske fakultete u Zagrebu i Zadru 1.353 i na Prirodno-matematički fakultet u Zagrebu 475 studenata). Uz to kao ilustracija mogu poslužiti i podaci o strukturi novoupisanih studenata prema uspehu koji su postigli u prethodnoj školi: Filozofski fakultet u Zadru upisao je iste školske godine 6,98% studenata sa odličnim uspehom iz prethodne škole, 23,84% sa vrlo dobrim, 58,7% sa dobrim i 10,47% sa dovoljnim uspehom — srednja ocena 3,27; Prirodno-matematički fakultet u Zagrebu upisao je 10,55% sa odličnim uspehom, 17,6% sa vrlo dobrim, 57,55% sa dobrim i 13,5 sa dovoljnim uspehom — srednja ocena 3,26. (Podaci prema Prethodnom izveštaju Saveta za prosvetu NR Hrvatske o upisu u školskoj 1960/61. godini.)

nisu u stanju da zadovolje potrebe za nastavnim kadrom i stoga što znatan deo diplomiranih studenata odlazi na druga radna mesta, van nastavničkog poziva, što je normalna pojava i zbog čega se ovi fakulteti ne mogu više ni tretirati samo kao ustanove koje spremaju isključivo nastavni kadar. Da bi se broj studenata na fakultetima i visokim školama za spremanje nastavnika povećao, kao i da bi se oni što više orijentisali na zapošljavanje u školama, potrebno je preduzeti celishodnije i efikasnije stimulativne mere, a posebno izvršiti odgovarajuću reformu nastave, kako bi ovi fakulteti i škole postali zaista ustanove za spremanje nastavnika (slično srednjim i višim školama za nastavnike).

IZVOR: elaborat Sekretarijata Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu »Problemi nastavničkog kadra u FNRJ«.

Svi podaci u tekstu i tabelama uzeti su iz publikacija Saveznog zavoda za statistiku.

J. G.

TABELA 1 — DIPLOMIRANI STUDENTI NA FAKULTETIMA ZA SPREMANJE NASTAVNIKA 1957-1960

Godina	1957	1958	1959	1960
Ukupno	1.828	1.828	1.828	1.828
Filozofski fakulteti	1.353	1.353	1.353	1.353
Prirodno-matematički fakulteti	475	475	475	475
Ukupno	1.828	1.828	1.828	1.828
Filozofski fakulteti	1.353	1.353	1.353	1.353
Prirodno-matematički fakulteti	475	475	475	475
Ukupno	1.828	1.828	1.828	1.828
Filozofski fakulteti	1.353	1.353	1.353	1.353
Prirodno-matematički fakulteti	475	475	475	475
Ukupno	1.828	1.828	1.828	1.828

SPREMANJE NASTAVNIKA ZA SREDNJE ŠKOLE

Filozofski i prirodno-matematički fakulteti i škole za pripremu nastavnika u srednjim školama su ustanove koje pripremaju nastavnike za srednje škole. U školama 1957-58, bilo je 8 fakulteta za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16.

U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16.

U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16.

U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16.

U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16. U školama 1957-58, bilo je 1 fakultet za pripremu nastavnika i u školama 1960-61, njihov broj se povećao na 16.

DRŽAVNA PRVENSTVA U 1961.¹

ATLETIKA

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U KROSU održano je 23. aprila u Smederevskoj Palanci. Prvaci Jugoslavije su:

Muškarci: 4.000 m — Vazić Simo, Kladivar, Celje (12:23,0); ekipno 4.000 m — Partizan, Beograd (30 bodova); 8.000 m — Ivanović Istvan, Partizan, Beograd (25:47,0); ekipno 8.000 m — Partizan, Beograd (25 bodova).

Žene: 2.000 m — Rajkov-Ninkov Milica, Crvena zvezda, Beograd (7:36,0); ekipno 2.000 m — Kladivar, Celje (11 bodova).

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U PARTIZANSKOM MARŠU održano je 21. maja u Kumrovcu, na stazi od 26 km. Prvak Jugoslavije je Stojanović Dobrovoje, Metalac, Osijek (1:23:13,0), a u ekipnom plasmanu Spartak, Subotica (45 bodova).

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U ATLETICI ZA MUŠKARCE I ŽENE održano je od 10. do 13. avgusta u Ljubljani. Prvaci Jugoslavije su:

Muškarci: 100 m — Lorgier Stanko, Kladivar, Celje (10,7); 200 m — Kovač Đani, Dinamo, Zagreb (21,5); 400 m — Kovač Đani, Dinamo, Zagreb (48,0); 800 m — Ingolić Borut, Olimpija Svoboda, Ljubljana (1:55,0); 1.500 m — Ingolić Borut, Olimpija Svoboda, Ljubljana (3:55,1); 5.000 m — Ivanović Istvan, Partizan, Beograd (14:30,4); 10.000 m — Ivanović Istvan, Partizan, Beograd (29:56,4); 110 m prepone — Lorgier Stanko, Kladivar, Celje (14,5); 400 m prepone — Matić Momčilo, Partizan, Beograd (54,7); 3.000 m prepreke — Hafner Franc, ZAK, Ljubljana (8:55,9); maraton — Škrinjar Franjo, Dinamo, Zagreb (2:29:52,2); hodanje 20 km — Vister Ožbi, Jesenice, Jesenice (1:46:08,2); 4 × 100 m — Kladivar, Celje (42,2); 4 × 400 m — Dinamo, Zagreb (3:20,1); 400 + 300 + 200 + 100 m — Mladost, Zagreb (1:55,1); skok uvis — Majtan Đorđe, Crvena zvezda, Beograd (2,09); skok motkom — Lešek Roman, Kladivar, Celje (4,40); skok udalj — Kolnik Mirko, Kladivar, Celje (7,28); troskok — Jocić Radoslav, Partizan, Beograd (15,08); bacanje diska — Jocić Milija, Crvena zvezda, Beograd (17,35); bacanje kugle — Radošević Dako, Sarajevo, Sarajevo (53,18); bacanje kopla — Miletić Božidar, Partizan, Beograd (71,45); bacanje kladiva — Račić Krešimir, Partizan, Beograd (60,67); desetboj — Ledić Ante, Dinamo, Zagreb (6.560 bodova).

Žene: 100 m — Šikovec-Luncer Olga, Mladost, Zagreb (11,9); 200 m — Šikovec-Luncer Olga, Mladost, Zagreb (24,3); 400 m — Silan Tea, Kladivar, Celje (57,0); 800 m — Rajkov-Ninkov Milica, Crvena zvezda, Beograd (2:16,4); 80 m prepone — Babović Milka, Mladost, Zagreb (11,5); 4 × 100 m — Kladivar, Celje (49,4); 4 × 200 m — Kladivar Celje (1:44,4); skok uvis — Gere Olga, Vojvodina, Novi Sad (1,65); skok udalj — Soše Šefika, Velež, Mostar (5,33); bacanje kugle — Bilić Nevenka, Mladost, Zagreb (13,81); bacanje diska — Čelesnik Milena, Olimpija Svoboda, Ljubljana (45,24); bacanje kopla — Kačić Marijeta, Branik, Maribor (44,19); petboj — Škerjanec Irena, Olimpija Svoboda, Ljubljana (3.921 bod).

EKIPNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U ATLETICI održano je u tri kola. Po 6 najboljih ekipa plasiralo se u finale na osnovu zbiru bodova. Finalno takmičenje u muškoj konkurenciji održano je 7. i 8. oktobra u Zagrebu, a u ženskoj 8. oktobra u Osijeku. Konačni plasman:

Muškarci: 1. Partizan, Beograd (34.054 boda); 2. Dinamo, Zagreb (30.874); 3. Kladivar, Celje (30.361); 4. Mladost, Zagreb (30.231); 5. ZAK, Ljubljana (29.274); 6. Olimpija Svoboda, Ljubljana (25.634 boda).

Žene: 1. Kladivar, Celje (17.610 bodova); 2. Mladost, Zagreb (17.241); 3. Olimpija Svoboda, Ljubljana (16.057); 4. Senta, Senta (13.857); 5. Metalac, Osijek (13.538); 6. Sloboda, Varaždin (13.148 bodova).

A U T O - M O T O

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U SPIDVEJU održano je u tri trke: 13. avgusta u Bjelovaru, 27. avgusta u Videm-Krškom i 24. septembra u Varaždinu. Na osnovu zbiru bodova prvak države je Medved Valent, Hrvatska (42 boda).

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U MOTOCIKLIZMU održano je 1. oktobra u Sisku. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su: 50 ccm — Breznik Alfons, Slovenija (64.080 km/h); 125 ccm — Mrzel Aleš, Slovenija (74.160 km/h); 175 ccm — Nuhić Sulejman, BIH (72.640 km/h); 250 ccm — Pintar Leon, Slovenija (79.920 km/h).

¹ Vidi: Državna prvenstva 1957, 1958, 1959, 1960, »Jug. pregled«, februar, 1958, januar 1959, mart 1960, februar 1961.

B I C I K L I Z A M

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U DRUMSKOJ VOŽNJI održano je u tri trke: 4. juna na stazi Bitola—Struga—Bitola (170 km); 27. avgusta na kružnoj stazi Čukarica—Železnik—Zarkovo—Čukarica (180 km); i 1. oktobra na stazi Sarajevo—Kladanj—Sarajevo (150 km). Na osnovu zbiru bodova prvak države je Žirovnik Janez, Rog, Ljubljana (48 bodova).

EKIPNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U DRUMSKOJ VOŽNJI održano je 27. avgusta na stazi Zarkovo—Lazarevac—Zarkovo (100 km). Prvak je ekipa Pule, Pula (2:20,07).

B O K S

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je 23. i 24. decembra u Beogradu. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su: muva — Kolarević Radivoj, Vojvodina, Novi Sad; bantam — Mehović Vukašin, Kablovi, Svetozarevo; perolaka — Bencun Jakov, Metalac, Valjevo; laka — Benedek Petar, Vojvodina, Novi Sad; poluvelter — Mehović Ljubiša, Kablovi, Svetozarevo; velter — Nogulica Marko, Mladost, Osijek; polusrednja — Vranješević Vlado, Pula, Pula; srednja — Stančević Dražisa, Radnički, Niš; poluteška — Šuković Vladimir, Metalac, Valjevo; teška — Sretenović Obrad, Dinamo, Pančevo.

FINALE EKIPNOG PRVENSTVA JUGOSLAVIJE održano je 10. decembra u Osijeku i 17. decembra u Nišu. Prvak Jugoslavije je ekipa Radničkog, Niš.

B R O D A R S T V O

JEDRENJE NA VODI. Prvenstvo Jugoslavije u klasi »Šljuka« održano je od 7. do 9. jula u Mošeničić Dragi. Prvak Jugoslavije je ekipa: Zoričić Zlatan — Marasović Branko, Mornar, Split (1.541 bod).

Prvenstvo Jugoslavije u klasi L-5 održano je od 9. do 12. jula u Hercegovom. Prvak Jugoslavije je ekipa: Ivančić Igor—Vulić Boris—Pivić Feda, Mornar, Split (3.802 boda).

Prvenstvo Jugoslavije u klasi »Star« održano je od 9. do 13. jula u Hercegovom. Prvak Jugoslavije je ekipa: Marušić Ante—Roje Andrija, Mornar, Split (64 boda).

Prvenstvo Jugoslavije u klasi »Jola 22« održano je od 19. do 22. avgusta u Beogradu. Prvak Jugoslavije je Srdjanović Đorđe, Sava, Beograd (63 boda).

Prvenstvo Jugoslavije u klasi »Olimpijska jola« održano je od 19. do 22. avgusta u Beogradu. Prvak Jugoslavije je Balaš Miroslav, Mornar, Novi Sad (436 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u klasama »Dragon« i »Fin« održano je od 22. do 26. avgusta u Splitu. Prvak Jugoslavije u klasi »Dragon« je ekipa: Nardeli Petar—Vojnović Boris—Širola Branko, Labud, Split (1.734 boda), a u klasi »Fin« Balov Miro, Mornar, Split (2.336 bodova).

KAJAKAŠTVO. Prvenstvo Jugoslavije u kajaku na mirnim vodama održano je 25. i 26. jula na Plivnim jezerima kod Jajca. Prvaci po disciplinama su:

Muškarci: K-1 500 m — Božin Radovan, Val, S. Mitrovica (2:02,5); K-1 1.000 m — Kerčov Aleksandar, JRB, Beograd (4:17,8); K-1 10.000 m — Kerčov Aleksandar, JRB, Beograd (48:54,2); K-2 500 m — Ignjatijević—Desančić, JRB, Beograd (1:53,6); K-2 1.000 m — Kerčov—Kerčov, JRB, Beograd (4:01,9); K-2 10.000 m — Kolenović—Petrović, Zmaj, Zemun (46:15,0); K-1 4 × 500 m — Kerčov—Kerčov—Kerčov—Desančić, JRB, Beograd (8:49,9); K-4 1.000 m — Aleksić—Turšić—Kosijer—Đurić, Zmaj, Zemun (3:40,6); K-4 10.000 m — Đumić—Križan—Sluga—Bartković, I.L. Ribar, Zemun (41:57,9); C-1 1.000 m — Srećković Dobrosav, Zorka, Šabac (6:00,4); C-1 10.000 m — Nikolić Živojin, Zorka, Šabac (67:45,3); C-2 1.000 m — Srećković—Nikolić, Zorka, Šabac (5:23,2); C-2 10.000 m — Resniček—Sluga, I.L. Ribar, Zemun (63:17,8).

Žene: K-1 500 m — Ignjatijević Dragica, JRB, Beograd (2:26,2); K-1 1.000 m — Ignjatijević Dragica, JRB, Beograd (5:23,2); K-2 500 m — Ignjatijević Legeza, JRB, Beograd (2:19,9); K-2 1.000 m — Zarić—Kršulj, JRB, Beograd (5:01,6); K-1 4 × 500 m — Keler—Keler—Bevanda—Dvoržak, Borac, Maglaj (12:47,4).

Sveukupni ekipni prvak u muškoj i ženskoj konkurenciji je ekipa Jugoslovenskog rečnog brodarstva, Beograd (165 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u kajaku na divljim vodama održano je od 25. do 27. avgusta na Vardaru kod Skopja. Prvaci po disciplinama su: spust F-1 — Bone Pavel, Soške elektrane, Nova Gorica (30,37); spust C-2 — Žitnik Franc—Žitnik Leon, LBD, Ljubljana (33,54); u ekipnom plasmanu prva je ekipa Soške elektrane, Nova Gorica (93 boda). Prvaci Jugoslavije u slalomu su: F-1 — Jovkovski Trajan, Mirče Acev, Skopje (25,5 bodova), 3 × F-1 — Jovkovski—Ugrinovski—Kondratenko, Mirče Acev, Skopje (13,5 bodova); C-2 — Žitnik Franc—Žitnik Leon, LBD, Ljubljana (9 bodova); u ekipnom plasmanu prva je ekipa Mirče Acev Skopje (84 boda).

F U D B A L

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je po liga sistemu u dva dela: jesenjem, od 25. septembra do 14. decembra 1960, i prolećnom,

od 11. marta do 11. juna 1961. Konačni plasman: 1. Partizan, Beograd (32 boda); 2. Crvena zvezda, Beograd (31); 3. Hajduk, Split (30); 4. Dinamo, Zagreb (27); 5. Vojvodina, Novi Sad (23); 6. OFK Beograd, Beograd (23); 7. Rijeka, Rijeka (22); 8. Sarajevo, Sarajevo (18); 9. Velež, Mostar (17); 10. Vardar, Skopje (17); 11. Split, Split (16); 12. Radnički, Beograd (8).

GIMNASTIKA

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA MUŠKARCE I ŽENE održano je 30. juna i 1. jula u Bjelovaru. U muškoj konkurenciji prvak je Cerar Miroslav, Ljubljana (114,20 bodova), a u ženskoj Bilić Mirjana, Beograd (73,60 bodova).

H O K E J

HOKEJ NA LEDU. *Prvenstvo Jugoslavije* održano je u okviru Savezne lige od 7. januara do 11. februara. Konačni plasman: 1. Jesenice, Jesenice (20 bodova); 2. Partizan, Beograd (15); 3. Crvena zvezda, Beograd (9); 4. Ljubljana, Ljubljana (8); 5. OFK Beograd, Beograd (8); 6. Zagreb, Zagreb (0).

HOKEJ NA KOTURALJKAMA. *Prvenstvo Jugoslavije* održano je od 26. do 31. avgusta u Novoj Gorici. Prvak Jugoslavije je ekipa Nove Gorice.

HOKEJ NA TRAVI. *Prvenstvo Jugoslavije za muškarce* održano je od 16. do 18. juna u Beogradu. Prvak Jugoslavije je ekipa Jedinstva, Zagreb.

Prvenstvo Jugoslavije za žene nije održano.

K L I Z A N J E

KLIZANJE NA KOTURALJKAMA. *Prvenstvo Jugoslavije* održano je 15. septembra u Ljubljani. Prvak Jugoslavije u muškoj konkurenciji je Peršin Petar, Olimpija, Ljubljana (145,8 bodova), a u ženskoj konkurenciji Derenda Katjuša, Ljubljana, Ljubljana (171,5).

UMETNIČKO KLIZANJE. *Prvenstvo Jugoslavije* održano je 11. i 12. februara u Jesenicama. U muškoj konkurenciji nema prvaka, jer najbolji takmičar — Peršin Petar, Olimpija, Ljubljana (160 bodova) — nije sakupio potreban minimum bodova za naziv prvaka. U ženskoj konkurenciji prvak je Andre Tjaša, Olimpija, Ljubljana (178,96 bodova), a kod mešovitih parova Andre Tjaša i Peršin Petar, Olimpija, Ljubljana (106,2).

K O Š A R K A

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA MUŠKARCE održano je u okviru Savezne lige. Prolećni deo je održan od 20. maja do 15. jula, a jesenji od 27. avgusta do 22. oktobra. Konačni plasman: 1. Olimpija, Ljubljana (30 bodova); 2. Lokomotiva, Zagreb (26); 3. Beograd, Beograd (24); 4. Zadar, Zadar (24); 5. Partizan, Beograd (20); 6. Crvena zvezda, Beograd (20); 7. Željezničar, Karlovac (16); 8. Radnički, Beograd (16); 9. Sloboda, Tuzla (2); 10. Dinamo, Pančevo (2).

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U KOŠARCI ZA ŽENE održano je u okviru dva turnira: od 22. do 24. septembra u Zagrebu i od 6. do 8. oktobra u Beogradu. Prvak Jugoslavije je Radnički, Beograd.

K U G L A N J E

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA MUŠKARCE održano je od 13. do 21. maja u Zagrebu. Prvak Jugoslavije je Grom Leo, Rakek (919,0 čunjeva u proseku), a u ekipnom plasmanu ekipa Grmošćice, Zagreb (5.130 čunjeva, ili 855,0 u proseku).

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA ŽENE održano je 16. maja u Beogradu. Prvak Jugoslavije je Kavčič Francka, Triglav, Kranj (394 čunjeva), a u ekipnom plasmanu ekipa NSK, Novi Sad (2.242 čunja, ili 373,5 u proseku).

KUGLANJE NA LEDU. *Prvenstvo Jugoslavije* održano je u Jesenicama, februara. Prvak Jugoslavije je Drinovec Alojz, Slovenija (količnik 1.550, bodova 16).

BOČANJE. *Pojedinačno prvenstvo Jugoslavije u bočanju* održano je 10. septembra u Zagrebu. Prvak Jugoslavije je Jugovac Danko, Bazovica, Rijeka (količnik 46:31).

Prvenstvo Jugoslavije u izbijanju održano je 17. septembra u Zagrebu. Prvak Jugoslavije je Turk Vinko, Žaba, Ljubljana (720 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u parovima održano je 24. septembra u Ljubljani. Prvaci Jugoslavije su Petrović August—Karo Franc, Žaba, Ljubljana.

Prvenstvo Jugoslavije u četvorkama održano je u okviru Savezne lige. Konačni plasman: 1. Žaba, Ljubljana (16 bodova); 2. Lučki radnik, Rijeka (16); 3. Bežigrad, Ljubljana (15); 4. Nafta, Rijeka (13); 5. Bazovica, Rijeka (13); 6. Polje, Ljubljana (12); 7. Rožna Dolina, Ljubljana (12); 8. Torpedo, Rijeka (11); 9. Skala, Sežana (9); 10. Jadran, Ljubljana (8); 11. Sljeme, Zagreb (3); 12. Pehinar, Rijeka (3).

M A Č E V A N J E

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je od 5. do 7. maja u Zagrebu. Prvaci Jugoslavije u muškoj konkurenciji su: floret — Baumgarten Jure, Odred, Ljubljana; mač — Nikolić Miodrag, Crvena zvezda, Beograd; sablja — Vasin Aleksandar, Željezničar, Beograd. U ženskoj konkurenciji u floretu prvak Jugoslavije je Jeftimijades Vera, Crvena zvezda, Beograd.

EKIPNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U FLORETU ZA MUŠKARCE održano je 24. decembra u Ljubljani. Prvak je ekipa Odreda, Ljubljana.

EKIPNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U MAČU održano je 28. maja u Beogradu. Prvak je ekipa Mladost, Zagreb.

O D B O J K A

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA MUŠKARCE održano je u okviru Savezne lige. Prolećni deo je održan od 7. maja do 29. juna, a jesenji od 2. septembra do 29. oktobra. Konačni plasman: 1. Jugoslavija, Beograd (24 boda); 2. Mladost, Zagreb (22); 3. Partizan, Beograd (21); 4. Željezničar, Beograd (14); 5. Crvena zvezda, Beograd (14); 6. Jedinstvo, Brčko (10); 7. Branik, Maribor (4); 8. Lokomotiva, Zagreb (4).

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA ŽENE održano je u okviru Savezne lige. Prolećni deo je održan od 7. maja do 29. juna, a jesenji od 9. septembra do 22. oktobra. Konačni plasman: 1. Partizan, Beograd (26 bodova); 2. Crvena zvezda, Beograd (22); 3. Mladost, Zagreb (18); 4. Maribor, Maribor (14); 5. Lokomotiva, Zagreb (5); 6. Pošta, Beograd (6); 7. Ljubljana, Ljubljana (6); 8. DTV Partizan, Sremski Karlovci (4).

P L I V A Č K I S P O R T O V I

PLIVANJE. *Pojedinačno prvenstvo Jugoslavije* održano je od 17. do 19. septembra u Dubrovniku. Prvaci Jugoslavije po disciplinama su:

Muškarci: 100 m — Lonza Leonardo, Jug, Dubrovnik (59,4); 200 m — Rogušić Veljko, Jadran, Split (2:13,0); 400 m — Rogušić Veljko, Jadran, Split (4:44,6); 1.500 m — Rogušić Veljko, Jadran, Split (18:48,6); 100 m ledno — Dorčić Mihovil, Primorje, Rijeka (1:07,2); 200 m ledno — Dorčić Mihovil, Primorje, Rijeka (2:28,6); 100 m prsno — Perišić Đorđe, Partizan, Beograd (1:15,8); 200 m prsno — Perišić Đorđe, Partizan, Beograd (2:44,8); 100 m leptir — Rogušić Veljko, Jadran, Split (1:04,4); 200 m leptir — Rogušić Veljko, Jadran, Split (2:31,4); 400 m mešovito — Rogušić Veljko, Jadran, Split (5:25,8).

Žene: 100 m — Cajner Hilda, Jug, Dubrovnik (1:08,0); 200 m — Cajner Hilda, Jug, Dubrovnik (2:27,2); 400 m — Cajner Hilda, Jug, Dubrovnik (5:15,8); 100 m ledno — Kurir Lidija, Jadran, Split (1:18,8); 100 m prsno — Maričić Alenka, Mladost, Zagreb (1:24,6); 200 m prsno — Maričić Alenka, Mladost, Zagreb (2:57,8); 100 m leptir — Jelovac Maja, POŠK, Split (1:20,4); 400 m mešovito — Cajner Hilda, Jug, Dubrovnik (6:18,0).

Finale ekipnog prvenstva Jugoslavije za muškarce i žene održano je od 2. do 5. septembra u Beogradu. Konačan plasman: 1. Jadran, Split (24.506 bodova); 2. Partizan, Beograd (23.448); 3. Triglav, Kranj (22.970); 4. Mladost, Zagreb (22.436); 5. Primorje, Rijeka (22.394); 6. Jadran, Herceg-Novi (21.831 bod).

VATERPOLO. *Prvenstvo Jugoslavije* održano je u okviru Savezne lige. Prvi deo je održan od 16. jula do 18. avgusta, a drugi od 7. do 25. septembra. Konačni plasman: 1. Mornar, Split (23 boda); 2. Jadran, Herceg-Novi (19); 3. Mladost, Zagreb (17); 4. Partizan, Beograd (16); 5. Jug, Dubrovnik (14); 6. Jadran, Split (11); 7. POŠK, Split (7); 8. KPK, Korčula (5).

SKOKOVI U VODU. *Prvenstvo Jugoslavije za muškarce i žene* održano je 9. i 10. septembra u Šibeniku. Prvaci Jugoslavije su:

Muškarci: toranj 10 m — Stosić Aldo, Jedinstvo, Zadar (134,20); daska 3 m — Keber Milan, Ilirija, Ljubljana (124,17).

Žene: toranj 5 m — Surač Marija, Jedinstvo, Zadar (41,04); daska 3 m — Andrelik Vesna, Naprijed, Zagreb (71,90).

Sveukupni ekipni prvak je ekipa Naprijed, Zagreb (938,62 boda).

R A G B I

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je u okviru turnira od 17. do 19. novembra u Beogradu. Konačni plasman: 1. Partizan, Beograd (6 bodova); 2. Nada, Split (4); 3. JRB, Beograd (2); 4. Mladost, Zagreb (0).

RUKOMET

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA MUŠKARCE održano je u okviru Savezne lige 1960/61. Jesenji deo od 28. avgusta do 23. oktobra 1960, a prolećni od 7. maja do 18. juna 1961. Konačni plasman: 1. Partizan, Bjelovar (26 bodova); 2. Mlada Bosna, Sarajevo (26); 3. Borac, Banja Luka (22); 4. Dubočica, Leskovac (19); 5. Rabotnički, Skopje (17); 6. Dinamo, Pančevo (17); 7. Crvena zvezda, Beograd (15); 8. Bosna, Sarajevo (15); 9. Partizan, Beograd (14); 10. Zagreb, Zagreb (9).

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE ZA ŽENE održano je u okviru Savezne lige 1960/61. Jesenji deo od 28. avgusta do 23. oktobra 1960, a prolećni od 7. maja do 18. juna 1961. Konačni plasman: BSK, Beograd (29 bodova); 2. Spartak, Subotica (28); 3. Lokomotiva, Zagreb (24); 4. Lokomotiva, Virovitica (21); 5. Trešnjevka, Zagreb (17); 6. Sloboda, Beograd (16); 7. Slavonka, Nova Gradiška (15); 8. Grfičar, Osijek (13); 9. Sloboda, Osijek (11); 10. Slavija, Novi Sad (6).

SMUČANJE

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U KLASIČNIM DISCIPLINAMA održano je od 16. do 19. februara u Mojstrani, sem skokova koji su održani na Planici. Prvaci Jugoslavije po disciplinama su:

Muškarci: trčanje 15 km — Lakota Franc, Mojstrana (49,01); trčanje 30 km — Reš Jaka, Enotnost, Ljubljana (1:48,35); štafeta 4×10 km — Enotnost, Ljubljana (2:21,32); skokovi — Jemc Božo, JNA (221); skokovi za kombinaciju — Kordež Gašper, Triglav, Kranj (184,7); klasična kombinacija — Kordež Gašper, Triglav, Kranj (424,7).

Žene: trčanje 10 km — Rekar Mara, Mojstrana (46,16); štafeta 3×5 km — Mojstrana (1:01,12).

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U ALPSKIM DISCIPLINAMA održano je od 17. do 19. februara na Jahorini. Prvaci Jugoslavije po disciplinama su:

Muškarci: veleslalom — Lakota Petar, Jesenice (2:15,9); slalom — Jamnik Tomaž, Triglav, Kranj (1:35,4); smuk — Šumi Janez, Triglav, Kranj (1:57,0); trojna kombinacija — Jamnik Tomaž, Triglav, Kranj (9,82).

Žene: veleslalom — Fanel Krista, Enotnost, Ljubljana (1:56,8); slalom — Ankele Majda, Triglav, Kranj (1:28,2); smuk — Zupančič Slava, Triglav, Kranj (1:30,0); trojna kombinacija — Zupančič Slava, Triglav, Kranj.

STONITENIS

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je od 26. do 28. maja u Sarajevu. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su:

Muškarci: — pojedinačno: Bišćan Marijan, Tekstilac, Zagreb; muški parovi — Vogrine Josip—Uzorinac Zdenko, Zagreb, Zagreb mešoviti parovi — Lukas Jasminka — Štencl Milan, Tekstilac, Zagreb

Žene — pojedinačno — Nikolić Ružica, Zagreb, Zagreb; parov Nikolić Dinka — Nikolić Ružica, Zagreb, Zagreb.

Ekipni prvak za muškarce i za žene je ekipa Zagreba, Zagreb.

STRELJAŠTVO

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je od 3. do 10. septembra u Ljubljani. Prvaci Jugoslavije su:

Muškarci: vojnička puška — Anič Krešo, Hrvatska (521 bod) ekipno Slovenija (2.028 bodova); vojnička puška, brza paljba — Jež Bogdan, Slovenija (10/82), ekipno Slovenija (39/269); puška velikog kalibra, slobodnog izbora — Lončar Branislav, Srbija (1.118); vojnički pištolj — Ilić Milan, Srbija (481), ekipno Srbija (1.815); malokalibarski pištolj slobodnog izbora — Ničić Ilija, Srbija (536), ekipno Slovenija (2.210); malokalibarska puška slobodnog izbora — Anič Krešo, Hrvatska (1.123), ekipno Srbija (4.429); malokalibarska puška slobodnog izbora, olimpijski mač — Nikolić Lojze, Slovenija (586), ekipno Srbija (2.315 bodova).

Žene: malokalibarska puška slobodnog izbora — Rebolj Tatjana, Slovenija (837 bodova), ekipno Srbija (3.263); malokalibarska puška slobodnog izbora, olimpijski mač — Perović Desa, Srbija (587), ekipno Srbija (2.311); malokalibarska puška domaćeg porekla — »Crvena zastava« — Lukić-Dautović Mira, BIH (512), ekipno Slovenija (1.928 bodova).

ŠAH

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U MUŠKOJ KONKURENCIJI održano je od 20. februara do 17. marta u Zagrebu. Prvak Jugoslavije je Trifunović dr Petar, Partizan, Beograd (13,5 bodova).

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U ŽENSKOJ KONKURENCIJI održano je od 1. do 20. avgusta u Tivtu. Prvak Jugoslavije je Jovanović Katarina, Crvena zvezda, Beograd (12 bodova).

FINALE EKIPNOG PRVENSTVA JUGOSLAVIJE održano je 5. februara u Mariboru i 12. februara u Beogradu. Prvak Jugoslavije je ekipa Partizana, Beograd.

TENIS

POJEDINAČNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je od 16. do 20. avgusta u Subotici. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su:

Muškarci: pojedinačno — Jovanović Bora (Medveščak, Zagreb); muški parovi — Jovanović Bora—Pilić Nikola (Medveščak, Zagreb—Jugomontaža, Split); mešoviti parovi — Genčić Jelena—Nikolić Sima (Partizan, Beograd);

Žene: pojedinačno — Đukić Maja (Vojvodina, Novi Sad); ženski parovi — Martinec Božena—Kokeza Tatjana (Jugomontaža, Split).

EKIPNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je od 15. do 17. avgusta u Subotici. Prvak Jugoslavije u muškoj konkurenciji je ekipa Partizana, Beograd, a u ženskoj Jugomontaža, Zagreb.

TEŠKA ATLETIKA

RVANJE. Prvenstvo Jugoslavije u rvanju grčko-rimskim stilom održano je 10. i 11. juna u Zrenjaninu. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su: muva — Jovanov Veljko, Proleter, Zrenjanin; bantam — Dora Stipan, Spartak, Subotica; perolaka — Rudaković Milutin, Železničar, Beograd; laka — Lacković Branko, Jedinstvo, Zagreb; velter — Pozder Božo, Varteks, Varaždin; srednja — Šumaher Petar, Proleter, Zrenjanin; poluteška — Cucić Petar, Železničar, Beograd; teška — Bakšaj Ladislav, Varteks, Varaždin.

Ekipno prvenstvo Jugoslavije u rvanju grčko-rimskim stilom održano je 9. i 10. decembra u Beogradu. Prvak Jugoslavije je ekipa Varteksa, Varaždin.

Pojedinačno prvenstvo Jugoslavije u rvanju slobodnim stilom održano je 3. i 4. juna u Tetovu. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su: muva — Vuković Josip, Prvomajska, Zagreb; bantam — Žganec Milivoj, Lokomotiva, Zagreb; perolaka — Rangelov Bojan, Partizan, Štip; laka — Pozder Božidar, Varteks, Varaždin; velter — Ekrem Alija, Partizan, Skopje; srednja — Salahi Ramadan, Sar, Tetovo; poluteška — Rizvani Arslan, Sar, Tetovo; teška — Bakšaj Ladislav, Varteks, Varaždin.

DIZANJE TEGOVA. Pojedinačno prvenstvo Jugoslavije održano je 2. aprila u Ljubljani. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su: bantam — Maleč Andrija, Željezničar, Sarajevo (270 kg); perolaka — Lampe, ŽTAK, Ljubljana (277,5); laka — Maleč Vlado, Bosna, Sarajevo (287,5); lakoteška — Milovac Zlatko, Herkules, Bač (367); srednje-teška — Gabrovšek Sandi, ŽTAK, Ljubljana (362,5); teška — Colarić Jože, ŽTAK, Ljubljana (362,5 kg).

Ekipno prvenstvo Jugoslavije održano je 17. decembra u Beogradu. Prvak Jugoslavije je ekipa ŽTAK, Ljubljana (21 bod).

DŽUDO. Pojedinačno prvenstvo Jugoslavije održano je 10. aprila u Beogradu. Prvaci Jugoslavije po kategorijama su: laka — Baršnik Zdravko, Mladost, Zagreb; srednja — Vukomanović Mladen, Partizan, Beograd; teška — Čerjčić Borivoje, Tehničar, Beograd.

Ekipno prvenstvo Jugoslavije održano je 16. i 17. decembra u Beogradu. Prvak Jugoslavije je ekipa ŽTAK, Ljubljana.

VAZDUHOPLOVSTVO

VAZDUHOPLOVNO JEDRILIČARSTVO. Prvenstvo Jugoslavije održano je od 22. do 30. juna u Vrscu. Prvak Jugoslavije je Mrak Jože, Ljubljana.

VAZDUHOPLOVNO MODELARSTVO. Prvenstvo Jugoslavije u telekomandovanom modelu održano je 13. i 14. maja u Mostaru. Prvak Jugoslavije je Manojlović Žarko, Beograd (2.319 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u kružnom komandovanom letu održano je od 1. do 4. jula u Osijeku. Prvaci Jugoslavije su: u kategoriji brzinskih modela — Rozman Stane, Ljubljana (168,2 km/h); u akrobatskim modelima — Sindelić Svetomir, Beograd (5.400 bodova); u ekipnoj trci — Ivanček Marjan—Spoljarić Krno, Zagreb (900 bodova); u vazdušnom boju — Ivanček Marjan, Zagreb (900 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u kategoriji jedrilica A-2 održano je od 25. do 27. jula u Varaždinu. Prvak Jugoslavije je Litnik Julijan, Maribor (868 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u hidromodelima održano je 13. i 14. avgusta u Splitu. Prvak Jugoslavije u kategoriji modela na pogon motorima sa unutrašnjim sagorevanjem je Merkez Zlatko, Zagreb (535 bodova), a u kategoriji modela na pogon gumom Merodi Erika, Zagreb (419 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u kategoriji modela na pogon motorima sa unutrašnjim sagorevanjem održano je 26. i 27. avgusta u Kragujevcu. Prvak Jugoslavije je Kelek Zvonko, Zagreb (667 bodova). U kategoriji modela na gumeni pogon prvak Jugoslavije je Županc Dušan, Ljubljana (900 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u kategoriji modela letjećih krila održano je 9. i 10. septembra u Pančevu. Prvak Jugoslavije je Janjić Čedomir, Beograd (829 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u kategoriji motornih pilota održano je od 17. do 24. septembra u Sarajevu. Prvak Jugoslavije je Kukura Arsen, Sarajevo (677 bodova).

Prvenstvo Jugoslavije u padobranstvu održano je od 24. do 30. jula u Mariboru. U muškoj konkurenciji prvak Jugoslavije je Damjanović Danilo, Sarajevo (981,83 boda), a u ženskoj Stefanović Natalija, Beograd (565,00 bodova).

V E S L A N J E

PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održano je 29. i 30. jula u Mariboru. Prvaci Jugoslavije po disciplinama su:

Muškarci: četverac sa kormilom — Anzulović Zdravko, Despalatović Stanko, Solić Josip, Kosanović Veljko, kormilar Vizek Željko, Mladost, Zagreb (6:34,7); dvojac bez kormilara — Filipović Miodrag, Nadilo Rafo, Mornar, Split (7:12,3); skif — Lovce Joža, Mornar, Split (nije mereno vreme); dvojac sa kormilom — Korda Đuro, Krizman Jože, kormilar Balaž Zdenko, Mornar, Split (6:56,7); četverac bez kormilara — Škarica Paško, Lambaša Andrija, Vrcić Ante, Guberina Neven, Krka, Šibenik (6:03,8); dubl skul — Hočevar Stanko, Kleva Lucijan, Argo, Izola (3:52,7); osmerac — Skalac Vjekoslav, Barić Dord, Mlinar Stjepan, Knaus Jože, Škorija Sergej, Nekora Vladimir, Knežević Slobodan, Dender Petar, kormilar Stipaničev Nikola, Mornar, Split (5:50,3).

Žene: četverac sa kormilom — Bernetić Libera, Gabrijelić-Novak Mira, Sosić Desanka, Slamić Minka, kormilar Poženel Zlatko, Argo, Izola (3:55,3); skif — Cvijanović Kristina, Danubius, Novi Sad (4:05,2); dubl skul — Gabrijelić-Novak Mira, Sosić Desanka, Argo, Izola (3:38,4).

IZVOR: Dokumentacija Saveznog zavoda za fizičku kulturu.

O. A.

SADRŽAJ 1962.

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1962.	1—4	(1—4)
Budžetski sistem i budžetska potrošnja	5—12	(5—12)
Bankarski i kreditni sistem	13—19	(13—19)
Čist prihod i njegova raspodjela u periodu januar—septembar 1961.	20—23	(20—23)
Tržišna proizvodnja poljoprivrede	23—25	(23—25)
Robni promet na malo 1957—1961.	26—29	(26—29)
Izvoz drveta	30—34	(30—34)

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Izgradnja stanova za borce narodnooslobodi- lačkog rata i ratne vojne invalide	35—36	(1—2)
---	-------	-------

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Razvoj školstva i nastavni kadar za osnovne i srednje škole	37—44	(1—8)
--	-------	-------

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Državna prvenstva u 1961.	45—48	(1—4)
--------------------------------	-------	-------

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 6.000 dinara / Redakcija: Moše Pijade 8 / tel. 33-610
Administracija: Ulica Kosmajaska 7 / tel. 22-778 / pošt. fah 62 / Beograd.

Tekući račun kod Narodne banke br. $\frac{101-14}{2-645}$

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.